

Om

de grammatiske Betegnelser (Formers)

Tilblivelse og Bæsen.

Af

J. U. Madvig.

Senne Afsandlings første Stykke, der udgaves som Indbrydelsesskrift til Universitetsfesten i Anledning af Hans Majestæt Kongens Fødselsdag i forrige År, var udført Betragtningen af de grammatiske Betegnelser Opgave og Indhold og af deres Stof og materielle Beskaffenhed. Optagelsen af den afbrudte Traad fører til Overveielsen af den Fremgangsmaade, som Sprogdannelsen maa antages at have fulgt i Anvendelse af det givne Stof til Viemedet, til Efterviisning af den formdannende Virksomhed selv i dens Bevægelse, af den Maade, hvorpaa Betegnelserne og deres Betydninger befindes under deres Udvilting og i deres Fuldbendelse. Gangen og Hovedpunkterne i den tidligere Deel af Undersøgelsen fremtraadte ifølge den valgte Fremstillingssform saaledes (i de korte Oversigtsparagrapher 1 og 2, S. 7 og 39), at det er overflødig her med andre Ord at gjenkalde dem og at Hovedsummen af det næste Afsnit af Betragtningen umiddelbart kan slutte sig dertil i samme Skikkelse.

§ 3. (De grammatiske Betegnelseres Tilblivelse og Udvilting.) Dannelsen af grammatiske Betegnelser (Vejningsformer eller andre Merker) kan ligesaalidt efter Sagens Natur som efter de Spor af Tilblivelsesmaaden, der endnu lade sig erkjende og paavise, tænkes at være foregaaet under Tilstedeværelse og Styrelse af en Bevidsthed om og Reflexion over Opgaven i det Hele eller over styrre Afsnit deraf i deres Sammenhæng eller efter en Inddeling af visse Forholdsgrupper med samtidig Søgen og Fordeling af til hinanden svarende Betegnelsesmidler for de enkelte Ved. Betegnelsen fremstod uvilkærlig eller forsøgtes enkeltviis, eftersom Indtrykt eller Trang til Forstaelse drev dertil, med det Middel, som Indtrykket og Phantasien i Øieblifikket lagde nærmest. Under Krydsning af de forskellige Beteg-

nesesmotiver, der trængte sig frem, fastholdtes nogle Førsøg ved Gjentagelsen af Indtrykket og Phantasieankuelsen, ved Efterligning og gjensidig Bestroeelse for Forstaelse, medens andre opgaves. Ethvert Led, der saaledes befæstedes, blev i større eller mindre Grad bestemmende for de næste Skridt med Hensyn til hvad der skulde betegnes, og hvorledes. Paa ethvert Punkt, hvor en Sprogdannelses foregik, betrædtes altsaa, uden at regne det oprindelige Lyd- og Ordstøfs Forstjellighed, en i Artikulationen særegen og fra andre afvigende Gang og Retning i de grammatiske Betegnelsers Udvikling. Ligesom nu Betegnelsen først efterhaanden fik sin faste og endelige ydre Skikkelse, som indsvundet Formord eller Boining, tildeels under ledsgænde regelmæssige Lydmodificationer af de selvstændige Ord, saaledes var Betegnelsens Betydning i mange Tilfælde lønge vakkende og af ubekent Dmfang, baade fordi den til Grund liggende Forestilling kun var grebet fra en enkelt Side og fordi Midlet kun indeholdt en ofte meget indirect og fleertydig Anlydning, og den fik først, idet den af Analogifølelsen førtes videre, stundom uddover det oprindelige Motiv, stundom ikke lige til Grænsen, efterhaanden som det anvendte Middel blev ukjendeligt eller dog dets Oprindelse glemtes (og derved, at det glemtes) en fast, i den almindelige Bevidsthed, Sprogbrugen, hvilende, for Individets vilkaarlige Indgriben utilgængelig Begrændsnig, der da ogsaa er dens af Oprindelsen uafhængige Sandhed og Gyldighed.

Hos en Mængde nyere Forfattere vil man, snart i almindelige Bøger om Sproget, snart i speciellere Værker over bestemte Sprog, og da midt imellem en jævn, reent empirisk og historisk Samling og Opstilling af øldre og nyere former og Analogier, idelig støde paa Uttringer om Sprogets i Formdannelsen fremtrædende dybeste, hemmelighedsfuldeste, selvvirksomme Kraft, uden at man om denne Kraft, ved hvis Amerikanskelse vedkommende Forfatter giver sin egen dybere Sprogbetræftning et Bidnesbyrd, faaer Andet at vide, end at den har frembragt de Phænomener, vi i visse Sprog alle see, f. Ex. af Vocalsforandring i Ordene i Forbindelse med og i Forhold til visse Boiningsændelser*). Disse Intet forklarende Talemaader

*) Jeg tager Ordene nærmest fra et enkelt Sted i en Bog, hvori jeg tilfælbigviis sidst har læst Uttringer af denne Art, Rydqvist, Svenske Språkets Lager (1850), 1 S. 143, uden derved paa nogen Maade særlig at ville fremhæve just denne Bog.

og dermed beslægtede Sammenligninger af Sprogdannelsen med „store Naturlampe“, kunde forbigaaes med Taushed; hvis de ikke fremgik af Forestillinger, der forvanske Opfattelsen og Bedømmelsen ogsaa af det udvilledede Sprogs Phænomener, hvis disse Forestillinger ikke førte til stundom i Sprogforskning og Sprogfremstilling at lægge en eensidig Vægt paa det mindre Væsentlige, og hvis der ikke overhovedet i det hemmelighedsfulde Dyb indlagdes ikke saa ubegrundede Meninger og Forudsætninger. Det maa da atter paa dette Punkt gjentages, at Sprogets Dannelseskraft alene ligger i de Sproget dannende Mennesker, og at man, naar man vil sige Noget om denne Kraft, der har mindste Betydning, maa stræbe at gjøre sig det af disse Mennesker paa Sprogets første Trin udførte Arbeide klart efter de da givne Forhold og Betingelser, hvorved ogsaa ydes den derved for Dagen lagte aandelige Energie den sande Anerkjendelse. Naar der stundom hos de Forfattere, til hvilke hentydedes, mindre fremhæves den Sprogets Kraft, der giver bestemte Stikkelsler, end overhovedet den „uhyre Productivitet“, som Sproget engang har haft og som siden er afløst af relativ Ufrugtbarhed, da er hin Productivitet væsentlig Trangen til det endnu ikke i fuldstændig Stikkelse tilværende Sprog i Modsetning til Tilfredsstillelsen ved det Overleverede, det tomme Rum istedenfor den overalt udfyldte Plads. Er man saaledes fra den aldeles ubestemte Forestilling om en Dannelseskraft kommen til Forestillingen om Individet, arbejdende efter Trang og Naturdrift paa Tilveiebringelsen af det, hvis fuldstændige Udvikling og langvarige Benyttelse er Forudsætning for den høiere og mere bevidste Lands-cultur, da er dermed den hele Betragtning bragt paa det Standpunkt, hvorfra Klarhed kan vindes i det Ringeste over det Væsentlige og Almindelige; thi i det Enkelte bliver der visselig altid forsaavidt meget Hemmelighedsfuldt, som det er aldeles utilgængeligt for empirisk-historisk Erfjendelse. Enhver Tanke om en de grammatiske Betegnelserne første Tilbliven fremkaldende eller led-sagende Bevidsthed om den stillede Opgaves Art og Heelhed er derved afvist. Sprogets første Bearbeidere vilde tale, forstaes og forstaae; men de vidste og tænkte ikke paa, hvad Sprog og Tale i det Hele og Store var, hvad Spro-

get til sin Gjennemførelse krævede og maatte omfatte; de vilde forstaaes med Hensyn til det, som de i hvert Dieblik dreves til at udfige. Hvad der i det Hele som Resultat skulde frembringes, — vi tale her alene om Sprogets grammatiske Side, — var givet i Rækken af de Anskuelens Former, som de, der forsøgte at tale, til forskellige Tider havde og vilde fremkalde hos Andre, i Betegnellsens Motiver (§ 1), men det var ikke blot ikke med Bevidsthed erkjendt, men heller ikke ledsgaget af en i en ubevidst Naturdrift hvilende, medfødt Anvisning til dets Udførelse i een almeengyldig Skikkelse, hvorved Sprogætternes grammatiske Grundforskjellighed vilde have været udelukket. Idet nu Opgaven blot fremstillede sig igjennem Trangen og ubestemte Indtryk, foretages ligesaalidet enkelte Afsnit af den, som det Hele, og bearbeides med nogen Art af abstract logisk Bevidsthed. Fremgangsmaaden var ikke den, at det Motiv, hvorf Casusdannessen eller de dertil svarende Betegnelser ere fremgaaede, eller Tidsforestillingen fremtraadte som en Heelhed og at man nu under Et og ad samme Bei stræbte at danne enten flere Mærker, der omfatte den i Casus betegnede Forholdsække, eller flere Former, der skulde udtymme Tidsforestillingens forskellige Retninger. Forestillingen om en saadan abstract reflecterende Dannelse, behøver blot at opfattes i bestemt Skikkelse for med det Samme at være afvist som unatslig, idet derved de øldste paa Sproget arbeidende Mennesker fremtræde enten som inspirerede Seere, der dog intet Objektivt saae, men førtes i de forskelligste Retninger, eller snarere som en Samling af saadanne Lærde, som de, der nu komme sammen for f. Ex. at affale et føelles Alfabet for visse Sprog. Den, der talte, havde ikke og afficeredes ikke af Forestillingen om Tid i Almindelighed (for at holde os til det ene af de anførte Exempler), men han havde Indtrykket af en bestemt enkelt Tidsanskuelse, idet den Handling, han vilde udføre, stod for ham f. Ex. som forbigangen. Denne enkelte Opfattelse, der adskilte sig fra Grundforudsætningen om det Udsagnes nærværende Existents, vilde han gjøre kendelig; at der i Modsetning dertil ogsaa gaves en Anskuelse af Fremtid, var ham i dette Dieblik ubevidst eller ligegyldigt. Hermed er naturligvis slet ikke negtet, hvad der tvertimod meget stærkt maa bekreftes, at Slægtkabet imellem det ene Grundforholds (Tidsforholdets) enkelte Fremtrædelser i Anskuelsen førte den arbeidende Indbildungskraft i samme Spor, at endog den fundne og erindrede Antydning

for den ene Tid umiddelbart kunde medvirke, naar der næst Anskuelsen af den anden paatrængte sig til Betegnelse; hvad der alene skal holdes fjernt, er Forestillingen om en Udgaaen fra det abstracte Grundforhold, om en Inddeling og en Betegnelse derefter. Naturligvis — thi man tør her ikke forbige noget somhøst Punkt, hvor Misforstaelse kan skjule sig eller faae Indgang, — var det, der paatrængte sig til Betegnelse, fremspringende charakteristiske Punkter, f. Ex. det Forbigangne, det Tilkommende, kun ikke reent, men ofte behøftet med en vis Særighed, og de fremkomne Led lade sig derfor af os ikke blot subsumere under en Inddeling, men de give ofte, ja oftest en Inddeling, hvori (skjøndt i forskellige Sprogætter under meget forskellige Synspunkter) det Hele oplöser sig i væsentlige og omtrent ligelige Stykker og Grupper, medens vi staa paa andre Steder den sande grammatiske Fremstilling kun kan paabise en meget usigelig og af Bihensyn brudt Inddeling eller en Inddeling ikke af det Betegnedes Led, men af det Betegnede som det ene Led og det Ubetegnede som det andet, saaledes som i vor Sprogæts ældre Former, naar Nominativendelsen holdes borte, Kjønsdelingen viser sig i det Upersonlige og det Mandlig-Personlige (eller Personificerede) ubetegnet, det Kvindelig-Personlige (eller Personificerede) betegnet. Hvad der klart fremgaaer ved uheldet Betragtning af Sagens egen Natur, savner saaledes heller ikke historisk Bekræftelse af den Art, som her kan haaves; thi det maa naturligvis her og overalt, hvor i det Følgende Spor af den ældste og oprindelige Bevægelse i Sprogene opøges, vel erindres, at Sprogene først ere opbevarede i Mindesmærker fra den Tid, da den første Dannelse forlængst var færdig og afsluttet, saa at dens i Aarhundreder befæstede Resultat kunde nedlægges i Skrift, og at Analogier fra en senere secundær Gjendannelse af oplyste Sprog (hvorom skal handles i § 4) maae benyttes med største Barfomhed, da Forholdet i sig selv dog var et aldeles andet, idet der arbeideedes vel med en brudt og forstyrret grammatiske Bevidsthed, men dog med Bevidsthed og med et i Fragmenterne af det Oplyste og i Analogier andenstedsfra givet Stof. Bekræftelsen tages bedst der, hvor man ofte søger Beviserne ikke for det, hvorförde, som sagt, virkelig findes, nemlig for den sprogdannende Bestræbelses Gjennemførelse igjennem charakteristiske Punkter af Motiverne til en væsentlig fuldstændig Løsning af Opgaven, men for en særegen, hemmelighedsfuldt i Sproget selv (jeg veed ikke i hvilken Forbindelsesform med de talende Menneskers Tanke)

tilstede værende og afpræget logisk Kløgt og Kraft. Man henvises, naar Talen kommer herpaa, fornemmelig til vor Vets øldste Sprog, hvori man paa eengang kan prise det Fjerne og sit Eget, i det Ringeste sine Forsædres Eiendom, og medens nu Sanskrit for Eldens Ærværdigheds Skyld tages med, er det dog fornemmelig Latin og Græsk, hvortil denne Forestilling knytter sig, idet man forvexler den videnskabelige Behandling, der længst er blevet disse Sprog til Deel, med en føregen Bequemhed hos Sprogene selv til at fremstilles videnskabeligt, og dernæst den logiske Abstraction, hvormed deres Formers Betydning i Sproglærerne (ofte forkeert og uklart nok) er besejret og Rækkerne sammenordnede til Oversigt over den Maade, hvorpaa Alt ved dem kan udtrykkes, med en i Formerne selv liggende Charakter og et naturnsdbendigt og absolut rigtigt Schema. Seer man imidlertid nærmere til, finder man ikke blot imellem de forskjellige Sprog betydelige Afsigelsser i de ifølge det følles første Grundlag i det Hele bestegtede Formrækkers Anordning og Gjennemførelse, men ogsaa i det samme Sprog aabenbare Brud paa Conseqventsen, til Vidnesdyrd om, at ingen abstraherende Bevidsthed udkastede og under Udsætelsen fastholdt Schemaet. Ikke blot har Sanskrit flere Casus end Latin og Latin efter end Græsk (Islandsk og Tydsk), i hvilket den Latinske Ablativs Betydning er fordeelt paa Dativ og, opfattet under en ganske anden Anstuelsesform, paa Genitiv, men baade i Sanskrit og i Latin er der een Casus mere i Enkeltnallet end i Fleertallet; thi hvad vi kalde Dativ og Ablativ i Fleertallet, er i Virkeligheden kun een Casus, der under een Anstuelse og eet Tegn omfatter, hvad i Enkeltnallet adskilles, en almindelig BiforholdsCasus istedenfor een Hensynscasus og een Omstændigheds-Casus. (Casustallet er altsaa i Fleertallet i Latin og Græsk eens, men Fordelingen forskellig i eet Punkt, Henlæggelsen af en Deel af Ablativomraadet i Græsk til Genitiv). I Dualis har Sanskrit samme Casustal som Latin (der ingen Dualis har) i Fleertallet; i Græsk er her Genitiv slaaet sammen med Dativ, saa at man har een casus rectus for Subjects- og Objectsforholdet og een casus obliquus for alle andre Forhold. (At Neutrum ingen Nominativ har og hvorledes det forholder sig hermed, er udklaret ovenfor, første Stykke S. 22) *). Tage vi, for ikke at forfølge Modusbetegnelsen og dens Sammen-

*) En der ikke ansæt Analogie, der just herserer det, som her behandles, Muligheden af

træf og Combination med Tidsbetegnelsen (hvori de største Differentier træde frem allerede imellem Latin og Græsk, men endmere imellem disse og Sanskrit), alene Tidsbetegnelsen i Indicativ (den ubetegnede simple Udsagnsform) for os, da finde vi i Græsk og Sanskrit et den egentlige Tidsinddeling fremmet Hensyn optaget i Betegnelsen af Forbigangenheden ved Afskillelsen imellem Aorist, den fortællende Tidsform, og Perfectet, der antyder en førstig Modsetning til Nutiden, medens en saadan Afskillelse ikke findes i Latin, og det uagtet Latin ved Siden af den til den græske første Aorist svarende Dannelsesmaade (scripsi svarende til den ene, fregi nærmende sig til den anden Form) ogsaa, omend i ringe Omfang, har benyttet en med det græske Perfectum beslægtet Reduplicationen, peperi o. s. v.)*). De germaniske og nordiske Sprog have faaet en yngre, sammensat Betegnelse af Perfectum; derimod have de intet førstilt Imperfectum i græsk og latinisk Bethydning som *Dat id*; thi vort saakaldte Imperfectum er en almindelig, fortællende (men tillige det ikke dannede Imperfectums Omraade omfattende) Fortidsbetegnelse (Aorist), der ogsaa i Dannelsen, i den stærke Conjugation, udgør et fra Præsens afskilt selvstændigt Led, medens det latiniske og græske Imperfectum er en af Præsens aldeles afhængig Biform: *λαμβάνω*, *ἐλαμβάνον*, Aorist *ἔλαπον*, *ἀρέω*, *ἥρον*, Aorist af anden Stamme *ειλον*, o. s. v. Den Afskillelse, der i Sanskrit og Græsk (og hos os secundært), men ikke i Latin, er gjort i den forbigangne Tid, kunde ligesaavel tænkes betegnet i den tilkommende Tid, saa at der adskilles en Fremtidssform med bestemt Hensyn og Modsetning til Nutiden (han vil døe = er bestemt til at døe =, i visse Tilfælde, det latiniske moriturus est, det græske μέλλει ἀποθνήσκειν, svarende til: han er død, τέθνηκεν) og en almindelig Fremtidssform for den fortælhende Skildring (forudsigende Fortælling) af fremtidige Begiven-

at gøre det samme Grundmotiv fra en anden Side, vil jeg her tilføje. I det basiske Sprog har man (efter W. v. Humboldt i Abelungs Mithridat IV, 316), der paa dette af ham specielt undersøgte Omraade er fuldkommen paalideligt Bidne om det Factiske, en Nominativ ikke for visse Substantiver, men for en vis Opsatning af Subjectet som handlende, medens Ordet er uden Endelse, hvor Subjectet tænkes lidende eller uden Virksomhed.

* Ut Reduplicationen ikke er Perfectets eneste og hele Mærke i Græsk, overseer jeg ikke, ligesaalidt som at ved en Væklen og Usikkerhed Reduplicationen i den ældste Tid (Homer) kommer ind i nogle Aoristformer (Aorist 2).

heder (morietur, svarende til ἀπέθανεν); og virkelig findes der i Sanskrit en dobbelt Futurumsform, hvis Forskjel, saavidt jeg uden mig let tilgængelige syntaktiske Hjelpemidler kan skjonne, nærmer sig hertil; men i Græsk findes intet Sligt; det i de forskellige Berber paa dobbelt Maade dannede Futurum ($\tau\acute{v}\psi\omega$, $\mu\epsilon\psi\omega$) har kun een Betydning; derimod findes i Passiv i nogle Berber en Form for den i Fremtiden fuldendte Handling, det saakalde tredie Futurum, en Opsatning, der i Latin er udpræget fuldstændigere (Futurum exactum, som enkelt Tidsform dog kun i Aktiv)*). Det maa være nok med disse Exempler ganske kort at have estervist, at der ligesaa lidt i vor Sprogs ældste Formbygninger som andensteds findes et imod det, som Sagens Natur lærer, stridende Brug af consequent Inddeling. (De langt senere ved Combinationer af Participler med Hjelpeverbet dannede Udfyldninger af Rækken, hvortil Trang fremkom under Talens større Uvikling, høre ikke herhåd.)

Når altsaa Motiverne til grammatikalst Betegnelse ikke toges for til Bearbejdelse med Overlæg og i en vis Orden, men uvilkærligt gjorde sig gjeldende i det Enkelte, var der ogsaa givet den Mulighed, at man ved et eller andet almindeligt Motiv ikke først greb det, der synes os i det særlige Sprog det Bigtigste og maaske virkelig for den lette og sikre Tale er det, eller at det, omend i et Dieblik grebet, ikke først fik en fast udpræget, især en til Vojningsform omdannet Betegnelse; thi dette er ingenlunde det Samme. Ved Prædicatet (Verbet) synes unægtelig Tidsforholdet at være det, der først og meest umiddelbart maatte paatrænge sig; men selv om der var gjort et Forsøg paa at betegne Tiden, var det ingenlunde givet, at denne Betegnelse antog en bestemt Stilling og Stikkelse i Forhold til Verbets Stamme tidligere end den (som det i første Stykke S. 17 ff. er uddiktet) langt uvæsentligere Udhævelse af Subjectets Beskaffenhed, der førte til Person- og Talbetegnelsen. Men det var heller ikke absolut nødvendigt, at Tidsforestillingen strax fremtraadte bestemt efter de enkelte Relationer deri, som Fortid o. s. v., idet en anden Charakter

*) I Forbigaaende er det værd allerede her at bemærke, at den sammensatte Form, hvormed Grækeren betegner hvad jeg vilde kalde det absolute Futurum, Modsatningen til Perfectum, $\mu\epsilon\ll\omega\pi\sigma\epsilon\iota\sigma$ eller $\pi\sigma\eta\sigma\epsilon\iota\sigma$, i sin Art er aldeles den samme (skal, vil gjøre), som hos os betegner Futurum i Almindelighed. Det samme Stof er stemplet til anden, skjønt nær beslægtet Brug.

af Handlingen med Hensyn til Tid kunde opfattes og tidligere mærkes. Dette er skeet i Semitisk (Hebraisk), hvor, som bekjendt, det saakaldte Præteritum og Futurum, de Hovedformer, hvorunder Verbet som sætningsdannende Prædicat fremtræder, ingenlunde stadig betegne det, som deres vedtagne Navne angive og som de ogsaa stundom betyde, men tvertimod det saakaldte Futurum idelig (ved τ conversivum) optræder som fortællende Tid og Præteritum ogsaa i en vis Forbindelse kan bruges om det Tilkommende; og dog savner Sproget ikke andre secundære Midler (deels i det nævnte τ conversivum, deels i Sætningers øvrige Forbindelsesmaade og Art) til at betegne de specielle Tidsforhold. Saa besynderlig nu ved første Diekast denne ubestemte Dobbeltform forekommer os at være, saa viser der sig dog, naar man lægger Mærke til, at det hebraiske Futurum, foruden dets Anvendelse som Maadesform i afhængige Sætninger, altid betegner Opsatningen af Handlingen som enkeltvis, momentant fremtrædende og som Led i vekslende Række af Virksomhed og Tilstand, en fot den klassiske Philolog meget nær liggende Analogie, og efter her træffe vi, ligesom ved $\alpha\rho$ (første Stykke S. 49), det, der paa et fjerne Omraade synes os underligt og usfuldkomment, ved fordomsfrí Betragtning der, hvor man er vant til at see den fineste Klogt, i Græsk, og tildeels anpriist som Beviis paa denne Aandsfinhed. Thi den græske Morist indeholder udenfor Indicativ og Participium og udenfor den enkelte Forbindelse, hvori Infinitiven faaer bestemt Præteritumsbetydning (et Tilsælbe, hvorfor jeg troer, at Reglen, sjældt yderst simpel, dog første Gang er givne i min græske Syntax § 172 a og bevijst i de tilhørende tyske Bemærkninger, Göttingen 1848, S. 29 ff.), navnlig i Conjunction, Imperativ og Infinitiv i alle andre Forbindelser, blot en aldeles lignende Betegnelse af den momentane enkeltvis tænkte Handling uden forresten at adskille sig fra det almindelige Præsens ($\sigma\tau\alpha\lambda\alpha\theta\alpha\eta\varsigma$ og $\sigma\tau\alpha\lambda\alpha\theta\eta\varsigma$, $\rho\alpha\lambda\alpha\mu\alpha\pi\omega\eta\varsigma$ og $\rho\alpha\lambda\alpha\mu\alpha\pi\omega\eta\varsigma$ o. s. v.)*). I stedenvor denne Betegnelse

*) Optativen er væsentlig Conjunction i Forhold til en Hovedsætning i Præteritum, faaer altsaa derfra i de fleste Sætningsformer det med Hovedsætningen samtidige Præteritums. Betydning, i Præsens som i Morist ($\sigma\tau\alpha\pi\omega\eta\varsigma$ og $\sigma\tau\alpha\pi\eta\varsigma\omega\eta\varsigma$, ut facerem); men i visse Sætninger (i. min Syntax § 130 a og 134) varer Morist i Optativ til Indicativens Morist, der er Præteritum, og betegner altsaa en i Hovedsætningens Tid forbigangen Handling ($\xi\lambda\epsilon\gamma\epsilon\pi\eta\varsigma$, $\sigma\tau\alpha\pi\eta\varsigma\omega\eta\varsigma$, at han havde

af en aldeles uvæsentlig Modification i Handlingens Opfatning har Sproget i Indicativ (her ved Hjælp af Augmentet) stemplet Moristen til et afgjort og simpelt Præteritum (ligesom det hebraiske Futurum ved γ conversivum bliver dertil); i Participiet har det gennemført samme bestemte Betydning, skjønt ikke saa aldeles fuldstændigt (s. min Syntax § 183 Anm. 2); i Infinitiv har Sprogets Udvikling og Trang i et enkelt Tilfælde uden andet Mærke end Forbindelsen selv paatrykt den samme Form et bestemt Præg af Præteritum, som i alle andre Forbindelser er forbleven en blot Modification af Præsens. I Forbindelse med Partiklen α v til Betegnelse af det hypothetisk eller potentialt Udsagte har Infinitiven haade Betydningen af Præsens og af Præteritum, saa at *ποιήσαι αὐτόν* haade er „at (jeg, han) vilde have gjort“ og „at (jeg, han), nu eller i Fremtiden, turde gjøre“, og Participiet, der, sat alene, er blevet et reent Præteritum, gjenbinder ved Siden af denne Betydning Præsensbetydningen, saa at *ποιήσας αὐτόν* haade er: „som (under en vis Forudsætning) vilde have gjort“ og „som (under en vis Forudsætning) muligvis vil gjøre“. I denne Udvikling, som Philologerne have havt saa vanskeligt ved uheldet at opfatte i dens frie og uregelmæssige Bevægelse, at vi just derfor indtil den sidste Tid have savnet en rigtig og overfueelig Fremstilling af Læren om de græske Maa-ders Tider, viser sig nu hverken sikkert oprindelig Griben af det Væsentlige eller logisk Conseqvents, men derimod i høj Grad Værelighed og Evne til at hjelpe sig, naar og efterhaanden som det Væsentlige paatrænger sig, og, hvad enten man blot bliver ved Moristen eller tager de øvrige græske Tempusformer med, et langt heldigere endeligt Resultat med Hensyn til let og fri Betegnelse end det, der er fremkommet i Hebraisk, hvor, for blot at nævne Eet, den tydelige Betegnelse af det Forbigangne ofte er betinget ved Valget af den copulative Sætningsforbindelse (γ). Hvis Nogen derimod vel erkänner, at den græske Morist er meget langt fra at være et Beviis paa logisk sikkert Fremgangsmaade i Ud-

gjort). Men i den samme sidste Art af Sætninger kan i et endnu speciellere Til-fælde den optativiske Morist (naar den i et afhængigt Spørsgsmaal sværer til et direct Spørsgsmaal i Conjunctiv) betegne et $\delta\kappa\alpha\lambda$ ($\epsilon\pi\eta\pi\sigma\tau\alpha$, $\epsilon\pi\eta\pi\sigma\tau\alpha\sigma\tau\sigma$, om de Fulde overgive); Latineren siger her ogsaa deliberabunt, traderentne. I Forbindelsen med α v bortfalder ved Optativ al Henpegen til Præteritum og det Udsagte stilles kun uden for den præsente Virkelighed.

virklingen af de grammatiske Betegnelser, men dog troer, at i ethvert Tilfælde den særlige Udhævelse af den momentane og enkelte Handling i Modsatning til det Almindelige og Varige røber en Græske eiendommelig Aandsfinhed, uden hvilken den ikke kunde være fremkommet og beholdt, saa vil jeg, uagtet dette egentlig hører til et senere fremtrædende Punkt af Betragtningen, dog strax her for det Første bemærke, at denne Aandsfinhed da ogsaa maa indrømmes Hebrewærene og andre Semitere; thi falder end det, hvori de forskjellige Anvendelser af det hebraiske Futurum samler sig, ikke sammen med den græske Aorists Bedeutning, er det dog i ethvert Tilfælde af en ligesaa fin Art, ligesaa vanskeligt at gribe og fastholde; men dernæst maa den hele Grundvold for denne Dom forklaries som aldeles løs. Det, der ligger i den græske Aorist og i det hebraiske Futurum, er i sin Oprindelse en svævende og ubestemt Modification i Anskuelsen af Handlingen, i hvilken, medens endnu ikke Betegnelser for bestemte Tidsforhold varie fundne, dog Billedet af det i Almindelighed Værende eller præsent Nærværende adskilte sig fra det, der hensattes paa en enkelt Blads i Tiden, en Modification, der fik nærmere Form ved det Middel, hvori den antydedes, og som efterhaanden, medens bestemtere Betegnelser uddannedes, deels opgaves (i Indicativ o. s. v.), deels begrændedes under Combinationen med andre Forestillinger, hvilken Begrændning vi nu udfinde og udtrykke paa en abstract Maade. Der gives i alle Sprog slige indirect og tilfældigen, under Bestrebelsen for noget Undet, i Betegnelserne optagne Modificationer af Tidsforestillingerne, der ere fuldkommen ligesaa fine, ligesaa vanskelige at definere udtømmende og hvori dog Deeltagerne i Sproget bevæge sig med den samme ved Banen givne ubevidste Sikkerhed og Lethed. Jeg skal her, da jeg siden kommer tilbage hertil, blive staaende ved det allernærmeste og allersimpleste Exempel. Den Danske kan lade og lader ofte de to græske Former *éøv læpøns* og *éøv læøns* falde sammen i Udtrykket: „Dersom Du faae“; men han kan ogsaa udhæve det tænkte specielle og fremtidige mulige Tilfælde, som er betegnet i *éøv læøns* ved: „Skulde Du faae“, og den meest Uddannede vil ikke bruge denne Form urigtigt*).

*). I Forbigaaende være det bemærket, at i Græs tildeles Aoristen viser sig som staaende nærmest den oprindelige Verbalrod, saa at det egentlige Præsens er dannet ved Ud-

Et andet meget nærliggende og meget simpelt Exempel paa den Tilfældighed, der kunde gjøre og har gjort sig gjeldende med Hensyn til det Punkt, hvorfra et Motiv til grammatiske Betegnelse grebes, tilbyder Substantivernes Tal. Ved Siden af den almindelige Fleerhedsforestilling paatrængte sig meget let den specielle Forestilling om Toheden, om Parret, der viste sig i Legemsdelse og paa mange andre Maader, og den kunde haade, hvor ikke en almindelig Fleerhedsbetegnelse let eller høftig fandtes, og selv hvor denne var funden, ved en naiv ØveLEN ved det Særlige og Høvige faae en egen Betegnelse (Dualis), som imidlertid ogsaa let senere kunde opgives som aldeles overslødig, lige som det ogsaa er tænkligt, at en Fleertalsbetegnelse fremgik af en oprindelig blot Parbetegnelse. Af vor Sprogets almeenbekjendte Sprog have Sanskrit og Græsk en Dualis, Latin (undtagen, om man vil, i ambo og duo) og de germaniske og nordiske Sprog ikke*).

Endnu mindre, end ved Gribningen af det, der skulde betegnes, kunde Beregning og Valg efter Overlæg gjøre sig gjeldende med Hensyn til Betegnelsesmidlet under den vide og uoverskuelige Mulighed af besværlige, indirekte Antydninger. Betegnelsen eller rettere Forsøget og Tilsøbet dertil fremtraadte overhovedet ikke fra først af med Hensigten at være en saadan for Holdet i alle Tilfælde, men kun som en Bestrebelse efter for Dieblifikket, i det givne Tilfælde, at gjøre sig forstaelig. Det var ofte mere et Vink, en

videlse og Tilsætning (de udvidede Præsenstammer, *λαυθάρω* af *λαθ-*, hvorfaf *λαθον-* o. s. v.), men at paa den anden Side ogsaa Voristen fremtræder som det Ufledede og Dannebe (første Vorist ved Sigma, *κτύψε,* *ἐπολησσα*). Det samme Resultat er fremkommet ved en forskellig Bevægelse. At de udvidede Præsensformer i Latin af den Skikkelse som tango, frango o. s. v. have en Analogie med *λαυθάρω*, er rigtig bemærket af Prof. Curtius i Kiel i den mig under Ærykningen af denne Ushandling tilhærende Index Scholarum fra Kiel for det forestaaende Wintersemester; men for at see en Levning af en latinsk Vorist i attigam, maatte der eftervises en selvstændig Form- og Betydningsudvikling af den ikke udvidede Stemme, og den estervises ikke. Vi have da i Latin kun Udvidelsen med en fragmentarisk Opdkullen af den oprindelige Stemme, uden Benyttelse af denne Forskjel til Betydningssifferents.

*) W. Humboldt har skrevet en Ushandling über den Dualis. Det er interessant at see, hvorledes den redelige Forsker i denne Tilfældighed søger at finde Noget af det, han engang var kommen til at troe, laa i de grammatiske Former, Folkenes Verdensanskuelse, men til sidst egentlig tilstaaer, om end ab Omveie, at han Intet har fundet.

Opsfordring til Opmaerkomhed paa det Særlige end et Tegn for dettes Art. Til det Middel, hvorved Forstaelsen var opnaaet under Hjælp af den fra den anden Side imødekommede ligestore Trang til at forstaae, under Talens yderst ringe Omfang og faa Bibestemmelser, Contextens Simpelhed og Tilknytning til det sandselig Paaviselige (saaledes som det med Hensyn til Rødordenes Til-blivelse er udviklet i min Afhandling om Sprogets Liv o. s. v. af 1842), vendte der næst saavel den, der først havde brugt, som den, der havde forstaet Midlet, ved Ideeassocationens og Erindringens egen Magt let tilbage, naar en lignende Form af Anstuelse paa ny opfordrede til Betegnelse, og det begyndte saaledes, stedse med mindre klar Fremtræden for Bevidstheden af dets oprindelige Beskaffenhed, at faae en grammatiskf Betydning og Gyldighed ved Overens-komst. Af hvilken almindelig Art de sig tilsydende Midler varer, er udviklet ovenfor (første Stykke, S. 39 ff.) og der efterviist, at heller ikke hvor en Lyd-modification i Grundordet for sig (ikke som ledsgaende et tilføjet Tegn) er brugt som grammatiskf Betegnelse, denne Lydmodification, som fremgik af den Maade, hvorpaa Opsattelsen af en Forestilling under en vis Form i et enkelt Tilfælde afficerede den Talende og denne Affect umiddebart asprægede sig i Talens Lydform, stod i noget naturnødvendigt Forhold til det, hvorfor den saaledes blev Tegn. Ved de positive Tegn, der dannedes af oprindelige Ord, som nedsattes til denne Function, er det endnu mere ønnesværdende, hvor løs og indirekt i Almindelighed den første Tilknytning imellem det for et andet Viemed bestemte Ord og Forholdsforestillingen maatte være. Kun hvor egentlig ikke et Forhold betegnedes, men den forudgaaede Subjectsforestilling bragtes i Erindring igjen efter dens forskellige Beskaffenhed (i Person- og Kjønsendelser i Verber og Adjektiver), anvendtes ligefrem de iforveien udprægede og, hvor Kjønsforestil-lingen overhovedet optoges, efter denne modificerede Pronomina. I de aller-fleste Tilfælde er det i de ældste Sprogstikkeler umuligt med nogen Sikkerhed at paavise de Elementer, der ere brugte til Dannelsen af grammatiske Be-tegnelser, i deres oprindelige Beskaffenhed og Betydning, fornemmelig paa Grund af det oprindelige Stoffs uhyre Indskrumpning og Forandring under Udviklingen endog der, hvor det ikke ved Agglutination er blevet til Voenings-form, men som Formord har beholdt en tilsyneladende Selvstændighed, men for en Deel ogsaa just af den Grund, at de kække og vilkaarlige Spring i Anven-

dessen forvirre al Søgning. Jeg er derfor lidet tilbøelig til at dvæle enten ved de Phænomener af barbariske (f. Ex. sydamerikanske) Sprog, hvori man troer at kunne ligesom gribe den endnu ikke fuldtførde og tildækkede Dannelsesproces, men hvis Beskrivelse og Opfatning lade megen Tvivl tilbage *), eller ved usikre Gisninger om Oprindelsen til Former i vor egen Sproget, f. Ex. Haughtons og Bopps Formodning om, at Passivbetegnelsen i Sanskrit ved Indskud af ia efter Stammen foran Endelsen er opstaaet ved Tilførslen af den Red (i), der behyder at gaae, til det andet Verbum, hvormed de sammenligne, at i Hindostansk og Bengalsk Passiv dannes ved at sammensætte Hovedverbet og Verbet at gaae (Bengalsk *yā*) og alene høie det sidste **). Hvad vi derimod, uden at sige, hvad Tegnet forud var, kunne påvise, er den Omstændighed, som noksom godt gjør den oprindelige Ubestemthed og Betydighed, at i samme Sprog Elementer af tydelig samme Oprindelse have faaet modsatte Betydnings og omvendt Elementer af aldeles forskellig Oprindelse træffe sammen i een Betydning. Det er klart, at vi i Græsk og Latin (Sanscrits tilsvarende Former kunne forbige *aes*) i *τίψω*, *ἔτυψα*, *ποίησω*, *ἐποίησα*, *saxo*, *capso*, *levasso* (gamle Former), *scripsi*, *dixi* have samme Element, hvis faste Hovedbestanddeel er *s*; men herved dannes ligesaavel Futurer som (idet i Græsk Augment, i Latin blot anden Endelse træder til) Præterita. De fire Dannelsesformer legi (Forlængelse), *cecidi* (Reduplication), *scripsi* (*s*), *amavi*, *monui* (*v*) give aldeles samme Perfectbetydning; den græske første og anden Vorist har fuldkommen eens Betydning, men er (ligesom vore to Hovedformer af Imperfectum) opstaaet ad

*). Afhælligt af denne Art findes hos W. v. Humboldt i Afhandlingen über die Entstehung der grammatischen Formen. Saaledes skal (S. 414 i Udgaven i Berliner Akademiets Skrifter) i Mbaya-Sproget Futurum og Præteritum betegnes ved to Präfixer *d* og *n*, opstaaede af de ogsaa stundom i fuldstændig Skikkelse i dette Sprog med brugte Ord *quide*, *slbig*, i Fremtiden, og *qvine*, *og*, *ogsaa*. Men om hine Präfixer virkelig ere opstaaede af disse Ord og om disse virkelig have denne Betydning, er vel ikke meget sikkere end det er klart, hvilken Art af Futurum og Præteritum derved fremkommer.

**) S. Bopp, Vergleich. Gramm. u. s. w. S. 1017. Naar de tillige sammenligne det latinske *amatum iri*, ligger heri en Forverling, som erindrer om, hvor forsigtigt og skært tilsyneladende Analogier i slige Undersøgelser maae prøves. I *amatum iri* frembringer *ire* ikke Betydningen af Passiv, men af Futurum; Passiven udtrykkes ligefrem ved at omsette *ire* i den forud for denne Sammensætning givne Passivform *iri*.

to aldeles forskjellige Veie. Et mørkvoerdigt Exempel paa Former, ved hvilke den oprindelige Ubestemthed i den i Elementet liggende Antydning viser sig i en i Sproget vedblivende tvefaldig Anvendelse (uden at der som ved σ i Aorist og Futurum skeer en Oplossning i forskjellige Former ved andre tilkommende Mørker) frembyder det latinske Passiv og det græske Passiv-Medium, forsvrigt indbyrdes af forskjellig Oprindelse. Ved Siden af at betegne Passiv bruges den latinske Form ogsaa som Deponensform med aktiv Bethydning; den græske Form er ikke blot aktiv i visse Verber (Deponentier), men i de samme Verber, i hvilke den er Passiv, kan den tillige (som Medium) have en modificeret aktiv Bethydning (*μεταπέμπομαι τινα*). Naturligvis medførte begge Former oprindelig, ligesom en tilsvarende Sanskritform, der dog ikke uden videre, men først ved Tilspørgsel af et nyt Element bliver til Passiv, en særlig Opfatning, der ingenlunde var den passive (— thi, foruden at tale om Sanskritanalogien, lader hverken den mediale eller Deponensanvendelsen i dens store Udstrækning og ved de i Henseende til Handlingsforestillingens Beskaffenhed forskjelligste Verber sig udlede deraf —), og den er i de Verber, der blive Deponentier, anvendt efter en Førelse af denne føelles Særlighed. Men denne Særlighed lader sig nu i de allerflest Deponentier slet ikke engang ane og i de øvrige Verber blev Formen, som Passiv, til noget ganske Undet, medens den i Græst som Medium af active Verber beholdt en, i Anvendelse og Bethydning ved de enkelte Verber høist vakkende og allerede for Sammensatningen under visse Hovedanalogier vanskelig Erindring om den tidligste Tendents *). Hvad der saaledes i de oprindelige Dannelsers Dunkelhed dog har efterladt sig tydelige Spor, de brugte Midlers og Antydningers i Begyndelsen inadæquate Beskaffenhed og Fleertydighed, fornegrter sig heller ikke, stjøndt Betingelserne og Forudsætningerne, som ovenfor bemærket, ere blevne ganske andre og Gangen derved simpelere,

*) Endnu et Exempel paa denne Dannelseselementernes Mulighed til at boies hen i forskjellig Retning og deres deraf følgende Blanding vil jeg her anføre. Den græske Dativ i Enkelttalset er aabenbart dannet ved samme Suffix som Dativ i Latin og Sanskrit; men i Fleertalset har Græst ikke for den samme Bethydning brugt den samme Endelse som Latin og Sanskrit (bus, bhyas) men en, der svarer til Locativ i Sanskrit (σι = su). Den saakalde Locativ falder isvrigt i Brugen paa mange Maader sammen med Dativ og Ablativ.

enten i de oprindelige Sprogs mere gjennemsigte secundære Dannelseser, der ere tilveiebragte ved Combination af allerede uddannede enkelte Former, eller i de efter Opløsning gjenordnede Sprogs Dannelseser; det viser sig f. Ex. i den latinske Dannelse af Plusquamperfectum ved Forbindelse af Perfectstammen med Imperfectet eram (scrisp-eram), hvortil et mærkeligt sammentræffende Analogon findes i Arabisk (Verbet kana, er, forbundet med det saakaldte Futurum til at danne et Plusquamperfectum: kana jaktobo, jeg havde skrevet, af katab); det viser sig i den driftige Vilkaarlighed, hvormed i de romanske Sprog, f. Ex. Fransk, de forskelligste Forhold ere betegnede ved det å, som oprindelig betydede til (ad); og hvor Driftigheden i Anvendelsen af uadægbare Midler ikke fremtræder saa stærkt paa det første Punkt, kommer den frem ved Formens senere Brug i et langt andet Omfaug end det, hvorfor den synes at passe. (Et Eksempel vil det danske Passiv lidt nedenfor hvide os).¹¹ Drevne af Trangen have de sprogdannende Mennesker uden Beregning og Reflexion med Hjælphed grebet de sig tilbydende Midler, der ved Overenskomst og Bedtægt under Analogiesøletsens Veileitung efterhaanden fik bestemt Betydning; til dette efterhaanden vil jeg lidt nedenfor maatte komme tilbage.

Bed Siden af det Ubestemte og Tilfældige i det Punkt, hvorfra, og den Form, hvorunder det enkelte Motiv til grammatikalst Betegnelse traadte frem, maa det, for at gjøre sig de Vilkaar tydelige, under hvilke Betegnelserne blev til, endnu erindres, at paa samme Punkt flere Motiver kunde træffe sammen og derved complicere Opgaven. Saaledes gjorde ved Substantivet haade Talforestillingen (Fleertallet) og Forholdet i Sætningen sig gjeslende. Forudsættes det nu end, at Fleerheden først fik sin Betegnelse, er det dog ingenlunde givet, at Forholdet i Sætningen (Casusmotivet) ikke fremtraadte for Anskuelsen anderledes og ledede til en anden Antydning ved den under Fleerheden Form tænkte Gjenstand end ved den som enkelt tænkte, hvorved altsaa kunde fremkomme en anden Inddeling af Casus i det ene Tal end i det andet, og et andet Tegn for det samme Forhold. I alle oprindelige Skikkeller af vor Sprogæt ere Tal- og Casusendelser smelte sammen i en uoplöselig Enhed; men ligesom det alt ovenfor er bemærket, at Casustallet er forskelligt i Enkelttallet (Totallet) og Fleertallet, saaledes er det klart, at Formerne ikke indeholde mindste Antydning af et for begge (alle) Tal fælles Mærke for

nogen *Casus*, saaledes som derimod vi i vort nylere Sprog have faaet en for begge Tal fælles Genitivendelse, saaledes som i de romaniske Sprog det ene Forhold ogsaa betegnes ved een Præposition, de eller å, saaledes som i Semitisk o. s. v.

Der gjorde sig, efter hvad der hidtil er udviklet, nødvendig en ikke ringe Tilfældighed gjeldende i den Tidsorden, hvori Betegnelsesforsøgene kom frem og til en vis Fasthed, og i Unbringelsesmaaden (umiddelbart ved det selvstændige Ord selv eller i en friere Stilling, foran eller bagefter), og her ved betingedes atter Combinationen imellem sammenstødende forskjellige Betegnelser. At herved et Ord og den dertil nærmest hørende grammatikalske Betegnelse ved Ordstillingen kunde komme til at omslutte andre Led og Bestemmelser og saaledes ved Sammenvoxning tilfældigen opstaae complicerede Specialformer, saasom spørgende eller negtende Former af Verbet, har jeg berørt ovenfor (første Stikk S. 28). Dette hænger sammen med, hvad her fornemmelig og i Almindelighed maa bemærkes, den store Indflydelse, som Tilfældigheden i Ordenen og Følgen i Betegnelsernes Fremkomst dernæst faaer derved, at de første Skridt i Dannelsen paa mange Maader betinge de følgende. Den Maade, hvorpaa visse Punkter af et omfattende Motiv først grebes, det Omfang af Betydning, som de første Led til, afgjorde tildeels, hvad der ifølge samme Motiv endvidere maatte eller kunde fremtræde, som det i vor Sproget kan sees i Udviklingen af Casusrækken, i Afskillelsen og Ikke-Afskillelsen af Aorist og Perfectum o. s. v., og endnu mere viser sig ved Sammenligningen af forskjellige Spogætter. Den Side, hvorfra et Grundmotiv først toges, bestemte eller medvirkede i det Mindste ved Afgjørelsen af, hvorvidt Noget skulde komme frem direct og som Hovedled eller mere middelbart, som den specielle Tidsbetegnelse i Semitisk (Hebraisk, tildeels gjennem Sætningsforbindelsen). Et Punkt, der herved ikke maa oversees, er, at i Modsetning til een eller flere positive Betegnelser fremtræder Træverellen af en faadan ogsaa som en (negativ) Betegnelse eller Form, Noget, hvorpaa jeg f. Ex. i Anledning af Accusativen i vort Casussystem oftere har gjort opmærksom. Den Stikkelse, hvori den første Betegnelse fremtraadte, indvirkede baade gjennem Vane og Analogie paa de næste Former og viste sig i sin physiske Beskaffenhed bequem eller ubeqvem for Tilslutningen af andre Betegnelser, medens paa den

anden Side, hvad Motivet angaaer, ogsaa Ópmærksomheden paa det i en vis Retning Fremhævede kunde aflede fra Fremhævelsen af Andet. Et Exempel paa denne sidste Virkning er i Finsk den allerede forhen (første Stykke S. 28) omtalte Bortfalden, paa ringe Undtagelse nær, af den ellers brugelige Personbetegnelse i den negtende Form af Verbet, (s. Rask om det islandiske Sprogs Oprind. S. 99), medes derimod Ikke-Undtagelsen af Nominativendelsen i visse øvrigt dertil (som Maskuliner eller Femininer) egnede Ord i Græsk og Latin (Sanskrit, ogsaa Islandsk) kan tjene som Exempel paa en endog til Ordstammen selv tilbagegaaende Lydhindring for Gjennemførelsen af Form, for hvilken dog et Surrogat er fundet i den Udtale, der fjerner Næslyden (*m*) eller Vocaludlyden (*a*), som findes i Accusativ, og frembringer andre Modificationer (*sermo*, *sermon-em*, *λέων*, *λέοντ-a*). Saavel Opsatningen, hvor ved Betegnelsesbestræbelsen i et vist Tilfælde sattes i Virksomhed, som det til Betegnelsen brugte Middel kunde medvirke til, at enten kun en enkelt og almindelig Form for et omfattende Forhold frembragtes og fastholdtes eller at Betegnelsen specialiseredes og dannede en Række ved Combination med Betegnelser i anden Retning, hvorved ogsaa den forskellige Styrke kunde have Indflydelse, hvormed Trangen til Betegnelse af Forholdet mere i det Enkelte ifølge andre Omstændigheder i Udviklingen gjorde sig gældende; hvad paa eet Sted udrettedes ved en Række af specielle Former, kunde andensteds opnæaes ved andre Combinationer i den syntaktiske Unvendelse. Medens der saaledes i Latin kun er uddannet to active og eet passivt Particípium foruden Gerundivet, har det nærmestliggende Parallelssprog, Græsk, faaet en igjennem de forskellige Tider i Activ og Passiv (Medium) gjennemført Række af Participier (Præsens, Futurum, Aorist, Perfectum), væsentlig ved Gjentagelse af een Endelse (*ντ*) i de active Tider (dog med Undtagelse af Perfectum, der har en føregen, *οτ*) og een (*μερος*) i de passive, i hvilke dog i eet Tilfælde (i det renest passive Aorist) den active er inddelat, medens det Element, der i Latin (ligesom i Sanskrit) er brugt til Dannelsen af det eneste passive Particípium, i Græsk er benyttet til et enestaaende passivt Verbaladjectiv (*τοιητός*, *στρατητός*, svarende til *tus* i *amatus*, *factus*, hvortil slutter sig

ποιητέος, svarende til det i Latin ad anden Bei tilveiebragte Gerundiv)*. Den *Bøielighed* og store *Anvendelighed* af den ligefremme *Participialconstruction*, som Rækken af *Participier* for alle Tider giver i Græsk, erstattes i Latin ved en langt større Udbredelse af den *participiale Duoablativ* end af *Duogenitiv* i Græsk. Hvorledes vi i Dansk erstatte, hvad der her flettes os (f. Ex. ved Brugen af *Præpositioner* med *Infinitiv*: efterat have, uden at gjøre o. s. v.), er bekjendt nok; men Mange, ja de Fleste, tænke dog ved en *Sammenligning* mere paa de let opregnelige *Bøiningsformer* end paa de dem erstattende *Forbindelser*. Fremdeles kan den *Betegnelse*, som er dannet for et vist *Tilfælde* af et mere omfattende Motiv, enten ved det brugte Element selv (især i *secundære* og *sildigere Dannelser*, tilveiebragte ved allerede mere udprægede Elementer) eller ved *Stillingen* og *Forbindelsesmaaden*, der førte til *Agglutination* og *Afflibning* eller hindrede den, være mere eller mindre egnet til ved *Forglemmelse* af den oprindelige speciellere *Bestemmelse* at antage en mere omfattende *Betydning* (for det hele Motiv), hvorved after, ligesom i andre allerede berørte Retninger, Motivets ved andre *Omfændigheder* (*Tilstedeværelse* eller *Mangel af Surrogater o. s. v.*) forandrede *Styrke* har *Indflydelse*. Et mørkeligt Exempel frembyder i denne Henseende *Passivdannelsen* i de nordiske Sprøg. I sig selv er her (efter Rasks *Udvikling i Afhandlingen om den danske Grammatiks Endelser*, Samlede Afhandl. I. S. 243 ff.) intet andet Element end det, der ogsaa findes i det tydske Udtryk: „Die Sache macht sich leicht“; thi vor *Passivendelse* er oprindelig Pronomenet *sig* (sik); men i Oldnordisk og derfra i Dansk og Svensk er heraf ved lykkelig *Forglemmelse* af, at man havde tredie Persons reflexive Pronomen *for sig*, blevet en almindelig *Passiv-*

*) *I τύπων, τύψων, τύψας, λατάς, τιθεις, γεννών, τυφθεις, τραχεις* er det væsentlig samme Element (*vt*) modificeret ved den foregaaende Vocal deels efter *Xempus*, deels efter Verbets Stammes *Bekaffenhed*, dernæst ved Untagelsen af *Nominativens Endelse* med dennes lydmodificerende *Indflydelse* eller dens *Grå-Untagelse* (i *τύπων, τύψων*, hvor den erstattes ved *Vocalforlængelse*). *Faciendus* er afledt af *facient* (*faciens*) ved en ny *Tilføjelse* af den almindeligste *Objectivudgang* (*us*), ligesom af *machen* end dannelses *Gerundivformen* der zu machen. Sproget, det er *Erangen* til *Betegnelse* og den gode Willie til at forstaae, besaler, at dette skal betyde, først det, hvorved *Handling* foregaaende af en *Aanden* (altsaa *Liden af Handling*) er *Egenskab*, dernæst det, hvorved *Lidborlighed* af *Liden* er det.

form for alle Personer og med fuldstændig og reen Passivbetydning, anderledes end den Tilnærmelse til Passiv, der ofte findes i det franske reflexive Udtryk; men paa Beien hertil er Formen tillige blevet Deponens-Betegnelse for Handlinger, der forudsætte en Gjensidighed fra en Anden (reciproke: jeg slæaes, sjændes, omgaaes), en Anvendelse, der slet ikke er assedet af Passiv, men tidligere opstaaet, og som gjenfindes i det græske Deponens (*diaklēyouai*)*). Et særligt Exempel paa hvad der er sagt om det samme Motivs Fremtræden med forskelligt Styrke, et Exempel, der rigtignok er hentet fra et underordnet og uvesentligt Motiv (Substantivbøningens Gjentagelse ved Adjektivet, s. første Stykke S. 18), men i hvilket Inconsequentsen viser sig ikke imellem forskellige Sprog, men gjentager sig i flere Sprog, hvert for sig, er Bøningen af de første, oftest anvendte Talord (i Latin, som i Dansk, af de tre, i Græsk af de fire, ligesom i Islandsk), medens de øvrige ere uden Bøning. (I Sanskrit gaaer Bøningen længere.)

Alt, hvad hidtil er udviklet om det Ubestemte og Tilfældige, men dog, ved Analogieførelsens Gjennemførelse af det Begyndte og ved de fortsatte Indflydelses af de foregaaende Skridt paa de følgende, Sammenhængende i Fremgangsmaaden ved Dannelsen af de grammatikalske Betegnelser, medfører altsaa, i Forbindelse med Indvirkningen af Sprogets i de første Nodord befæstede reent physiske Lydcharakter, forsaavidt Sprogdannelsen begyndte paa flere af hverandre uafhængige Punkter, Nødvendigheden af, at der maatte fremkomme grammatikalske Bygninger, Systemer af grammatikalske Betegnelser, der i Anlæg og Udførelse være grundforskellige, men indeholder selv der, hvor Udviklingen udgik fra et fælles Grundlag (hvorom i næste Paragraph), Kilden til meget betydelige Afvigelser.

*) Som et Exempel paa den ubevisteste sine Nuancering efter Analogie kan her erindres Udtrykket jeg følges med En. Man siger om Sideordnede baade: jeg følger og jeg følges med ham (det sidste vistnok mest i daglig Tale = vi følges ad); men om den Underordnede (Xjeneren) sigeres alene: Han følger med sin Herre. Forestillingen om Gjensidighed, medoptagen i Betegnelsen af Handlingen eller Forholdet fra den ene Deeltagers Side, har frembragt det ubevist klogtige Udtryk: Han er gode Venner med hende; men for at erindre om, at slig Klogt ikke er consequent, tilfoier jeg, at man ikke kan sige: Han er Kjærest med hende.

De enkelte grammatiske Betegnelser (de positive, udover Ordstillingen) have haft en meget lang Udviklingsgang at tilbagelægge fra deres Begyndelse og, saa at sige, embryoniske Fremtræden indtil den færdige og affluttede Tilstand, hvori de hvile i det uddannede Sprogs Brug, en Udviklingsgang, under hvilken ydre Stikkelse og Betydning undergik de væsentligste Forandringer. Med Hensyn til den ydre Stikkelse er det allerede (i § 2) viist, hvorledes de til Forholdsanthydningen benyttede Ord, underordnede under de selvstændige, ved Bestræbelsen efter hurtig og let Paamindelse, medens den egentlige Betydning af Hjelpeordet som uadæquat saalidet som muligt skulle træde frem, maatte lide den Indskrumpning og Svækkelse, der under visse Betingelser blev til Agglutination og til Dannelsse af Øsiningsformer, i hvilken Dannelsse flere Betegnelseres Bestanddele (Passiv-, Maades-, Tids-, Tal- og Person-Betegnelser) sammentrængtes til uopløselig og uafskillelig Enhed. Herom, hvorom alle foreliggende Formsystemer, især de oprindelige, i deres Urigjennemsigthed og Uforklarlighed i det Enkelte høre Vidnesbyrd, behøver der ligesaalidet paa ny at tales videre som om de under Forbindelsen foregaaede gjensidige Paavirkninger af de umiddelbart sammenstødende Lyd eller om de opstaaede HjelpeLyd (Bindvocaler). Hvad der ene fortjener at berøres noget nærmere, er den i de selvstændige Ords Indre under og ved Forbindelsen med Øsinningstillsæggene (— Endesser og Präfixer —) foregaaende Lydmodification og den Regelmæssighed, der både i vor og andre Sprogætter (f. Ex. den semitiske) fremtræder heri ligesaavel som i de Lydmodificationer, der synes selv at fungere som oprindelige Forholdsbetegnelser, ikke blot at ledsgage Øsinningstillsæg (f. første Stykke S. 45); thi ogsaa her møde vi Forestillinger, der trænge til at klares. Den ledsgagende Lydmodification fremkommer ved den naturlige Indvirkning af Ordets Udvibelse og Forlængelse og af Betoningens Forrykning paa den Kraft, Klarthed og Bestemthed, hvormed den enkelte Lyd, især Vocalen, udtaltes, ved den Indflydelse, som formedesst Væreligheden i Bogstavlydene (Taleorganernes Bevegelses- og Stillingsformer), især i Vocalerne, ikke blot Sammenstød, men nær Følgen efter hinanden ved Eftervirkning af den foregaaende Form eller en Anticipation af og for tidligt Tilsøb til den efterfølgende maatte eller kunde have paa den enkelte Lyd, endelig ved Indtrykket af den særlige Opsatning, der ogsaa førte til Lydmodification som Enebetegnelse,

og ved Bestrebelsen for at fremhæve og understøtte den i Bøningstillsægget selv liggende Antydning. Den samme Lyd, navnlig Vocallyd, maatte nu under de samme Paavirkninger (f. Ex. Svækkelse af Lyden, Forstørrelse, Dvælen, Ilen) have Tilbøjelighed til den samme Modification eller, for forskellige Trin og Grader af Paavirkningen, Modificationer, og disse Modificationer svarede da, naar de forskellige Vocaler underkastedes de samme Indflydelses, til hverandre som correspoderende Overgange, medens andre af samme Kilde udspringende Tilbagevirknings enten paa Ordstammernes Lyd fra Lyd i tilspiede Stavelser eller fra Stammerne paa de tilspiede Stavellers Lyd staae mere isolerede, som f. Ex. i Latin Indflydelsen af et l i Stammen til at forandre et l i en tilspiet Afledningsendelse til r (sepulcrum, militaris, medens Endelsen egentlig er clum, alis). Fra en anden Side bragte den ubevidste Følelse af Analogie og Driften, navnlig hos det bartilige Menneske og ved de første Forsøg i Noget, til at gjentage det engang Gjorte den Talende til under de samme Omstændigheder, f. Ex. Tilspielelsen af det samme Tilsæg som Endelse, at lade indtræde just den samme eller (i en anden Vocal) den tilsvarende Virkning. Der udvilledede sig saaledes her uden al bevidst Hen sigt Analogier, der kunde blive af ulige Omfang og Consequents endog i nær ved hinanden staaende Sprog efter Stammeordenes Udtaleform, efter Vocalernes Bøjelighed i det Hele eller Enkelte og tillige efter den usofstyrrede og jevne, for Afbrydelses, for Berøring med andre Folk og Blanding frie eller af slige Indflydelses intil en vis Grad paavirkede Udvikling*). Et af de meest omfattende og regelmæssigst gjennemførte Exempler paa slig Analogie er Vocalernes Stigning i Sanskrit i to Trin (Guna og Bri d b hi); men Phænomener, der nærme sig dertil, findes vidt omkring i Sprogene i vor Et, ogsaa i de nordiske, saavel i Declinationen af Substantiverne som i Verbernes Conjugation (Omlyd, Afslyd), og andre Skifkelser i andre Etter, f. Ex. i Semitisk (Hebraisk) i stor Udstrækning. Medens nu Nogle i deres Beundring af denne Regelmæssighed stundom synes at tænke

*) Til Uregelmæssighederne, som der her ikke er Anledning til videre at omtale, hører Bibeholdelsen og Forplantningen af en ledsgagende Lydmodification udover det tilfælde, i hvilket den var foranlediget, til andre Former, hvor den ikke var det.

sig flige Lydmodificationer under Bøningernes og Ordbannessens Udvikling anvendte med Bevidsthed som bestemt erkendte Former efter fastsatte Regler, istedenfor at det først er en grammatiske Reflexion, der bagefter har bragt til Bevidsthed de Spor og Veie, i hvilke Analogiesøljen ubevidst havde fastholdt og ledet Indflyderne, mørder os hos Andre etter her paa et specielt Punkt den taagede Forestilling om en dyb og hemmelighedsfuld Kraft i „Sproget selv“, ja „i Lydene“, som om disse selvvirkomt, efter jeg veed ikke hvilket Sloegsfab til de grammatiske Forhold, direct omdannede sig til Betygning eller Medbetegning af disse. For ikke at søge Exempler paa flige Forestillinger længere borte, saasom hos Fr. Schlegel eller K. F. Becker, vil jeg antyde, hvorpaa jeg tænker; ved at afftrive nogle Ord af en allerede ovenfor nævnt, faa Aar gammel Bog, (Rydqvist, Svenska Språkets Lager, I. S. 134): Vexelljudet innebär en ur språkets djupaste innandöme utströmmande hemmelighetsfull kraft, hvarigenom rotvokalen, *utan all yttre inverkan, blott i förmågo af sin inneboende bildningsdrift*, förvandler sig i en helt annan, dock efter en gisven natur-lag, i en sjelfnödvändig ljudfölgd. Håad der skal tænkes, naar man vil tænke noget Klart og Bestemt, ved en Dannelsesdrift, der skal boe i en Lyd, som Individets Organ efter sin Bane kan frembringe og som Individet bruger frit, andet end en Mulighed og Tilbøjelighed til at gaae over til andre Lyd ved visse Berøringer og Indflyderne, har ganske vist denne Forsatter ikke forsøgt at gjøre sig Nede for, ligesaalidet som for, hvorledes denne Mulighed eller Tilbøjelighed selv skal sætte sig i et vist Forhold til og indrette sig efter Anskuelser hos den Talende af den Art, som de ere, der udtryffes i de grammatiske Former. De „ydre Indvirkninger“, som ikke skulle være tilstede, angiver naturligvis Forsatteren for en stor Deel selv ved i sin Bog at paavise Lydforandringerne Fremkomst ved og i Forhold til bestemte Bøningstillæg, der ere eller i ældre Tider vare tilstede og betingede Lydforandringerne. Men til denne aldeles uklare og indholdsølse Tale flutter fig ofte en vidtløftig og smaalig Empirie i Beskrivelser og Analyser af Sprogenes Lydregler, ikke altid med tilstrækkelig Opmærksomhed paa Springene og Afbryderne i de Analogier, der opstilles, eller Agtelse for Sprogets Frihed og Magt til slig Inconsequents, og i denne Empirie troer og venter man at fange Sprogenes Liv og Væsen, deres „Idee“, medens

man i Virkeligheden kun har at gjøre med det i selve sin tilsyneladende Regelmæssighed oprindelig Tilfældige; thi et indre Forhold af denne eller hin Modification til Anvendelsen i en Form af denne eller hin Betydning er der ikke Tale om at paavise. Efterforskningen og Fremstillingen af Lydlovene i Sprøgene, forsaavidt de virkelig fremtræde som omfattende og gjennemførte Analogier, har, foruden at den, rigtignok tildeels imod Bearbeidernes Menig og Hensigt, bidrager til i det Enkelte at vise Stoffets store, deels udenom de væsentlige og directe Bestræbelser legende, deels selv som Middel grebne Værelighed, men tillige Tendenten til en vis Regelmæssighed i denne Værelighed, sin Betydning deri, at den medvirker til Formernes lette og conseqvente Ordning til Oversigt og Væren, at den giver Hjælpemidler til at see og fastholde Analogien i Former, der ere blevne omstridte og vakkende i det levende Sprog, og at den letter og sikrer Gjenkjendelsen af Ord (enkelte og Rækker) og Former som identiske eller beslægtede under forandret Skiftelse i forskellige Sprog eller forskellige Perioder af samme Sprog, altsaa overhovedet i den etymologisk-historiske Erjendelse; — og her kan stundom ogsaa Paavisningen af enkelte lidet omfattende Bevægelser blive af Vigtighed for et omstridt Tilfælde; — men den brede og smaalige, fra Formlærens Afhandling af de virkelige Former adskilte Fremstilling af Lydreglerne indtil de meest specielle Tilfælde, hvori ikke Faar sætte deres Fortjeneste og troe ret at vise sig som videnskabelige Sproglærere, idet de af og til oplive Tørheden ved et Udraab om den dybe og hemmelighedsfulde Herlighed, har, — lad det engang vorde sagt, — saare ringe Betydning for den Tilegnelse af Sproget, der fører til sikker og let Forstaelse, til correct Brug deraf i Skrift og Tale, til skarp Opfatning og Udtryk af dets Lexikalske og syntaktiske Bestemmelser, til Oversigt over dets Midler og Eindommeligheder i Udtryk af Tanker. Man kan efter en græst Ordbog sammenstille endel Lydovergange uden med Sikkerhed at kunne oversætte meget lette græske Sætninger, og man er derved set ikke kommet dybt ind enten i det græske Sprogs Væsen eller blot i Erjendelsen af det Ords eller den Forms Gyldighed, hvori en Lydovergang er fundet; men have Bearbeiderne af den græske Formlære og Orddannelsesslære oversprunget væsentlige og Opfattelsen lettende Analogier i Lydbevægelsen, er det unegtelig fortjenvært at minde om dem.

Et særligt og vidtgaaende Phænomen af den almindelige Indsvinden under Formernes physiske Udvikling maa her bemærkes, nemlig, at ikke ganske sjeldent det Element (det Tillæg), hvorved Formen egentlig er dannet og hvori dens antydende Evne oprindelig laa, i Tidernes Øb er saaledes forsvundet, at kun en ledsgaende og accessorisk Lydændring erbleven tilbage. I Latin haves et bekjendt Exempel herpaa i Reduplicationens Wortfalden i Perfectet tuli (i de ældste Mindesmærker endnu stundom tetuli), der er dannet herved, ligesom pepuli o. s. v., uden noget af de ellers brugelige Midler (med Fortortelse af Stammevocalen istedenfor den ellers indtrædende Forlængelse), og i saagodtsom alle reduplicerede Perfecter, naar de sammensættes med Præpositioner (concedi af cecidi af cado, o. s. v.). Et mindre almindelig bekjendt, men interessant Exempel frembyder Ablativen i Enkelttallet, i hvilken det især ved Spor i gamle Indskrifter og ved Sammenligning med Levningerne af andre italiske Dialekter (dolud malud i Øffiss) saavel som med Sanskrit (forsaa vidt Ablativen paa a angaaer) staar fast, at den gamle Endelse var d (mensad), hvori gjenkjendes de græske Endelser θε, θεν, der bruges i nogle gamle Pronominalformer (οθεν) og ved Bynavne (*Aθίνηθεν*), i det ældre Sprog ogsaa ved andre Substantiver (οικοθεν) for at betegne fra*). De nordiske og germaniske Sprog vise (allerede i de ældre Stikkeller) i Declinationen ikke ganske faa Tilsælde, hvor den tidlige Tilstedeværelse af en Endelse sees af Omlydens Beskaffenhed. For Sproget var det tilstrækkeligt, at Betydningen engang var knyttet til og fulgte med en kendetegnende Form; om denne længer indeholdt det, hvorved den først var gjort kendetegnende, var aldeles ligegeyldigt. Noget, der ved den secundære Sprogdannelsel efter Revolutioner idelig viser sig.

Vi vende os til Formernes Udviklingsgang med Hensyn til Betydning. Den grammatiske Form (eller Formordet) maatte nødvendigvis fra først af fremtræde med en i høi Grad vækkende og svevende Betydning. Paa den ene Side stod der, som vi have set, for Sindet ved Dannelsen ingen Forestilling om det hele Forhold, der skulle betegnes, i Modsætning til andre, men der paatrængte sig kun umiddelbart et Punkt deraf; paa den anden

*) Tregder, *de casuali nominatum Latinorum declinatione* (1839) p. 37 sq., p. 63 sq.
Bopp, *Vergleichende Grammatik u. s. w.* (1ste Ausg.) S. 209 ff.

Side havdes der til Betegnelse kun Midler, der indirect og usikkert pegede hen til det, man vilde, og som derfor ikke strax eller snart kunde opfattes af den Modtagende og ved fornøjet Brug fastholdes inden bestemte Grændser, medens de for største Delen ved deres egentlige Betydning (som Ord) indtil en vis Grad forstyrrede og foruroligede Ideeassocationen. Det Første, der i denne Henseende maatte opnaaes for at ophæve det Udbudsvante og ligesom Skelende i Betegnelsen, var Forglemmelsen af den oprindelige Betydning, der slet ikke var det rette Holdepunkt, det, der skulde samle Betydningen om en Ærner. Det er saa langt fra, at denne Forglemmelse var en Forvanskning og Nedadstigen at den var det Væsentlige og Nødvendige for Diemedet. Hvad der i secundære Dannelses, hvor baade bekvemmere Stof havdes og dette strax bruges med en større Bevidsthed om, hvad man vilde, fordi en Grammatik havde været og tildeels var tilstede, kunde opnaaes uden at gjøre Midlet aldeles ukjendeligt (saaledes at vi f. Ex. uforstyrrede kunne sige: Han vil døe imoragen, uagtet han har den største Lust til at leve), det opnaedes i den ældste Sprogdannelse fuldstændigt ved den allerede omtalte Forandring af den ydre Skikkelse, der medførte, at man ikke blot ikke øjeblikkelig huskede, men slet ikke længer vidste, hvad Midlet oprindelig var. Paa denne Maade overvandtes da ogsaa den Modstand, der i de anvendte Dannelsesmidler og de dem ledsgaende Forestillinger laa imod at føre Formen derhen, hvor der føltes Trang og Drift til at føre den hen. Saaledes kunde, for at erindre om et Par allerede brugte Exempler, det ukjendeligt blevne gjøres, men ikke gjøre sig blive til almindeligt Passiv; paa denne Maade kunde forskjellige Elementer, der oprindelig vel tydede i samme Retning, men ikke ganske eller ikke sikkert paa samme Punkt, efterhaanden blive aldeles eenstydige, saa at der slet ikke blev mindste Forskjel imellem feci, scripsi, amavi, cecidi, imellem amabo og audiam, hvad det grammatiske Forhold angaaer, medens i ganske enkelte Tilfælde en ringe Mindelse om den oprindelige særlige Opfatning blev tilbage, saasom i Latin i den ene Genitivform (Romæ, Corinthi, humi) i Anvendelsen som Locativ, der er udelukket fra den anden*). Men den Trang og Drift,

*) Meget mere omfattende er hos os Forskjellen imellem de i selvstændig Ordskikkelse og med mere Bevidsthed og Grindring brugte to Betegnelser af Fremtiden, skal og vil.

der vilde føre Formen i en vis Retning, var, som sagt, selv usikker og ubeklædt. Der folted en Overensstemmelse imellem det Tilfælde (den Side af et Motiv), for hvilket en Betegnelse først var anvendt, og andre, der uden regelmæssig Række og Inddeling tilbød sig, og i det Betegnelsen da også anvendtes for dem, ansatte der sig efterhaanden om det første og centrale Punkt i forskellige Retninger en meer eller mindre fast Betydningskærne, hvorfra atter videre Udløbere gik ud, idet Phantasien sammenfattede Mere og Mere under samme Anskuelse; (man tænke blot, for at have en for os følselig Analogie, paa den endnu fremstridende successive Indordning af nye Tilfælde under den i en Præposition som for liggende locale Forestilling). Stundom forrykkedes ved denne Ansetning fra flere Sider vel også Centrum og lige som Tyngdepunktet i Betydningen ikke libet. Af største Indflydelse paa denne Uddannelse ved succesiv Indordning blev naturligvis Fremkomsten eller Ikke-Fremkomsten, Fastholdelsen eller Opgivelsen af Naboformer (efter Betydningen) og den tilsvarende Bevægelse ved dem. Ingen kan tvile om, at Genitiv i Latin og Græsk (og Sanskrit) udgaaer fra væsentlig samme første Anskuelse, betegnet i de consonantiske endende Stammer (3die Declination) ved samme Element, der viser sig som s med en Bindvocal (is, os, i Sanskrit as) og som i Græsk og Sanskrit også har fundet Plads i de vocalendende Femininstammer; og hvor forskelligt er dog ikke det Omfang, som Genitivens virkelige Betydning og Anwendung har i Latin og Græsk, for største Delen som Følge af eller i Forbindelse med den Omstændighed, at Ablativen er bortfalder i Græsk? Det Samme gjelder om Dativen. Indordningens ubestemte Grænse viser sig da i Casusformerne også i det afvigende Omfang af hvad alle de specielle (virkelige og betegnede) Casus lade blive tilbage for det ubetegnede Substantivs Anwendung (Accusativ, Ikke-Casus), hvilket Omfang i Latin og Græsk i Hovedsagen (Objectet) naturligvis er det samme, men i Bipartierne ingenlunde (*αγαθὸς τὴν φύσιν* ikke Latin, tres pedes altus ikke Græsk o. s. v.). Den grammatiske Form begyndte med en Betydning, der udgik fra et Punkt i et Motiv, men hvori hele Motivet tillige var anslaaet og en vis Side og Deel deraf antydet som Formens Tendents (f. Ex. Sammenhængsforholdets Betegnelse ved Genitiven); Betydningen førtes videre af Analogiesølsen; men denne kunde haade, hvor Trangen ei gjorde sig gjel-

gende, lade Formen stande indenfor Tendentens Grænde, saa at den ikke blev Form for alt det, den naturligt kunde blive det for, men den kunde ogsaa (og det selv, hvor Formens Opgave var mere speciel og ikke, som ved Casus, deeltes med andre sideordnede Betegnelser) ved Forbehandling føre den udover Grænden og ind paa et andet Omraade, idet visse Tilfælde fremtraadte som berørende dem, hvori Formen allerede brugtes, men det ikke mærkedes, at Berøringen og Slægtskabet laaet paa en anden Side, angik noget andet end det, Formen vedkom og antydede. Begge Dele har jeg ovenfor (1ste Stykke S. 33 ff.) oplyst ved det store og omfattende Eksempel, som Conjunctionen (Conjunctiv-Optativen i Græst) stiller os for. Medens i Græst denne Form ikke er kommen til Anvendelse ved den halve Deel af declarative Gjenstandssætninger (*ότι, ότως*) og afhængige Spørgesætninger (nemlig ikke efter en Hovedsætning i Præsens eller Futurum) og i den anden halve Deel kun vakkende (i det man figer ligegodt *εἰπον*, *ότι ποιήσουμεν* og *ποιήσων*), medens Hensigtsætningen og Handlingsgjenstandssætningen ikke sjeldent (ved *όπως*) savner dette Mærke paa sin Charakter, medens derimod den simple (ikke den Uvirkelighed betegnende) Betingelsessætning stundom har Conjunctiv (nemlig ved *εάν*, jvfr. Brugen af Conjunctiv ved Relativ med *αν*, to Anvendelser, der gaae ud over den i Latin fastholdte Grænde), har i Latin Følgesætningen og i eet Tilfælde (ved *quam*) Varsagsætningen faaet Conjunctiv aldeles udover den oprindelige Tendent og afvigende fra Græst, idet den fælles Charakter af underordnede Bisætninger førte Formen fra den ene Art, for hvilken dens oprindelige Betydning (det blot Tænkte) passede, til den anden. Paa enkelte Punkter viser sig endog særlige Modificationer midt inde i en vis Art af Sætninger, udgaaende fra en Bestrebelse for at betegne et ganske specielt Forhold, som naar Grækeren, hvor han angiver det Maal, for hvis Skyld Noget burde være skeet. (— „Du burde have gjort det, for at jeg kunde have“ —), aldeles afvigende bruger Indicativ ved Hensigtspartiklen *ἴνα* og det i en Sætning, som i høieste Grad betegner noget Uvirkeligt (da det just figes, at Forudsætningen ikke er indtraadt), alene for at undgaae at betegne Hensigten som en, der har været tilstede, hvilket vilde synes antydet ved *ἴνα* med Optativ. Der foreligger her tillige i de Tilfælde, i hvilke, som sagt, baade Optativ og Indicativ kunne bruges, et interessant Eksempel paa en i det uddannede Sprog

bibeholdt Bakken og Ubestemthed i Betydningen af en Form (— thi Brugen er Betydningen —), et Exempel, som philologisk Fordom om Beskaffenheten af de gamle Sprog har haft stor Møje med at forstaae og finde sig i og tildeels slet ikke har funnet finde sig i*). Denne Bakken i Conjunctionens Begrænsning (vel at mærke Bakken i den paa een Tid gyldige Brug) savnes nu forresten heller ikke i Latin paa andre Punkter f. Ex. ved quum (quum eram og quum essem, dengang jeg var); at den paa eet Punkt har saa stor Udstrækning i Græs, kan have sin Grund i en forholdsvis noget tidligere Overgang til at blive Skriftsprøg, i en noget tidligere Standsnings af den store, Sprogets Grammatik affluttende Bevægelse; men dette er kun en Formodning. Den grammatiske Form (og Formordet) fil altsaa den Betydning, som Sprogets sammenhængende Bevægelse efter Analogiesølv og Trang gav den. Der er heri intet Uforanslediget, Intet, der kan betegnes som et blot Indfald, men der er ligesaalidet noget Beregnet. Den grammatiske Sprogdannelses Fjinhed, for at komme tilbage til dette Udtryk og give det sin sande Betydning, ligger ikke i en logisk Consequents og Bevidsthed, men i en overalt tilstede værende Modtagelighed for Nuancer i Forestillinger og Forhold for Anskuelsen; men denne lette Modtagelighed kunde føre Analogiesølelsen og den af den styrke Bevægelse paa Afveie eller hist og her afbryde Hovedmotivets Virkning ved andre Indtryk (saaledes som det ved Anvendelsen af Indicativ for Optativ i et flaaende Exempel nys paabistes) uden paa andre Punkter at lade sig standse af lignende Indtryk; den omgav det Væsentlige med underordnede, lunefulde og fløgtige, omend ikke conseqvente, dog stundom bekvemme Bestemmelser og Omstændigheds Tagtagelse, Begrænsning og Beskrivelse er en interessant, ofte ikke ringe Skarpsind, altid aabent Die kærvende, men stræng Deduction avisende Opgave for Grammatikeren og giver et i denne Retning virkelig Forstanden øvende Stof. Paa enkelte Punkter kunde denne lette og fine Modtagelighed endog bidrage til at fastholde en besværlig

*) Naturligvis medfører Anvendelsen af Optativen eller Indicativen en ganske ringe, i de allerfleste tilfælde for den Talende selv ligegyldig Modification af det ligesom rhetoriske Farvestørrelser, ligefaa ligegyldig, som det er, om jeg paa Dansk siger: „han kommer imorgen“ eller „han vil komme imorgen“. Thi man maa idelig og uden at blive træt minde om, at til det, der forekommer under visse Skikkelsler i de gamle Sprog, svare andre Tilfælde i vore.

Dobbelthed i Formens Udvikling og en Frihed i Anvendelsen, hvori Reglen og Erkendelsen af Nuancen gik tabt, som i den græske Mediums- og Passiv-form.

Denne hele Formbetydningen bearbejdende Bevægelse, hvori alle de talende Individider medvirkede i en uendelig Mængde af ubevidste eller lidet bevidste Modificationer og Forsøg, var efter sin Natur en bestandig aftagende, idet hver Forms Betydning ved hyppig Anwendung mere og mere afrundede og besættede sig i de indslaaede Retninger og medførte en bestemtere, for Individet mere bindende Formemmelse; medens tillige Trangen til Indordning af nye Tilfælde ophørte og sideordnede Former ved lignende Afrunding trædte begrensende til; Betegnelserne kom til Ro, de behandles med Lethed og Sikkerhed som overleverede og modtagne med givet bindende Præg. I det Store ligger nu i alle oprindelige Sprog deune helse urolige og vækkende Udvikling forud for det Punkt, paa hvilket vi først see dem; thi Tilendebringelsen deraf i det Væsentlige var Betingelsen for, at de kunde bruges som Skriftssprog til omfattende Tankefremstilling og derved opbevares til Efterverdenens Kundskab. Kun svagere Spor viser sig endnu der, hvor Folks aandelige Udvikling ved et kraftigt og fyldigt Gjennembrud har frembragt Mindesmærker, der ligge betydelig forud for den senere sammenhængende Litteratur, saaledes som de homeriske Digte hos Grekerne (Vedaerne i Sanskrit, de Eddiske Sange i Oldnordisk). Det homeriske Sprog viser endnu haade Formerne i en mere løs Skifflse (— man erindre Vocalquantitetten i Conjunction, Reduplicationen i anden Aorist o. s. v. —) og Levninger af Elementer i Formbannelsen, der siden aldeles opgives og forsvinde (de som Endelse for at betegne Retningen til Stedet ved Substantiver, Casusendelsen *φιν*, haade for Genitiv og for Dativ i Fleertallet, Frequentativformen paa *σκον* af Imperfectum og Aorist o. s. v.), og i Formernes syntaktiske Anwendung paa visse Punkter ikke blot Afvigelse fra den senere Sprogbrug, men aabenbar en endnu stedsfindende Vækken og Usikkerhed (f. Ex. i Brugen af *ἄν* og *νέν* med Conjunction for Optativ i potential Betydning: *καὶ ποτέ τις εἰπήσειν*, o. s. v.).

Den igjennem Bevægelsen tilveiebragte relativ faste Betydning og Anwendung er nu tillige Formens Sandhed og Rigtighed; den er deri blevet, hvad den skulde være, et adækvat, uforstyrret Udtryk for en dertil knyttet

Forestilling (Form af Anskuelse) med bestemt Grændse og Blads innelem de øvrige dertil passende og Systemet udfyldende Betegnelser, hvilende i Sprogbrugen, Sprogdeeltagernes fælles reflexionsløse Bevidsthed; derfra henter den sin af den etymologiske Oprindelse nu aldeles uafhængige Gyldighed; Oprindelsen har, befordrende og modstræbende, haft sin Indflydelse i Udviklingen og har ingen videre Ret til at kræve dennes Resultat øndret, forsaaadt det virkelig er et Resultat, ikke Enkeltes Skjødesløshed. Det er aldeles unyttigt og forkeert at tale om, at en Form burde betyde noget Andet, end den i det virkelige Sprog for de Talende betyder, enten ifølge dens (i de allerfleste Tilfælde ubekjendte eller uvisse) Oprindelse, hvorfra den udgik som uadæquat, usikker Antydning, eller ifølge rigtig Opsatning af Motivet, for hvilken ingen almindelig objectiv Regel gaves, eller ifølge den første dermed forbundne Forestilling, der var en ufuldstændig og aldeles ubestemt. Den kunde være blevet til noget Andet, maaßke endog noget i visse Henseender Begivenheder; men dens Sandhed er nu det, den er.

Betydningen hviler, sagde jeg, i Sprogdeeltagernes fælles reflexionsløse Bevidsthed; dette er den øgte og sande Grundform for Besiddelse og Anvendelse af de grammatikalske Betegningers Betydning i Sprog af den ene og af den anden Bygning, for Dannede og Udannede. Man træffer ikke sjeldent paa Mænd, der, idet de haade i Skoletiden og siden idelig have hørt tale om de herlige, gamle Sprog med deres fine, logiske Formbygning og erindre sig, med hvilken Møie de have tilegnet sig (og endda saare ufuldkomment) Reglerne for disse Formers Brug, ikke kunne troe, at disse Sprog virkelig i denne Skikkelse have været den simple Mands Sprog; de komme da til den eventyrlige Menning, at det i de Gamles Skrifter opbevarede Sprog ikke er de gamle Folks virkelige almindelige Sprog, men en Art lerd Skolesprog, hvorimod Folket betjente sig af en simpelere, formfattigere, vore Sprog mere lignende Skikkelse. For slige Forestillinger (der ogsaa i et og andet ældre philologisk Skrift komme frem ved Tale om det i Omvæltningstiden i de romerske Provinder fremtrædende lingua rustica eller plebeia, holde ikke engang Sprogforskere sig frie; man behøver, for at overbevise sig herom, blot at læse, hvorledes Ampère i hans *Histoire de la formation de la langue Française* S. 15 ff. sammensætter sig et Villede af et Folkelatin med stærk Tendents til den grammatikalske Bygning, som de romanske Sprog have faaet. Paasamme Maade

tale Andre. Ja, ikke engang J. Grimm har undgaaet i den før citerede Af-handling om Sprogets Oprindelse (S. 134) at tale om „Bulgaridiome“, som om de havde bestaaet ved Siden af Flexionen. For Alvor at gjendrive dette Indsigt anderledes end ved en simpel Henviisning til den tætsluttede Række af Facta, i hvilke (i Comedier, Folketaler, Indskrifter, Anecdoter, Ordspil, grammatiske og rhetoriske Læreboger og Udviklinger) det gamle Talesprog overalt fremtræder i det naturlige Forhold til Skriftsproget, dets regelretttere Udtryk, kan ikke falde Nogen, der virkelig kjenner den gamle Litteratur, ind. Men den hele Opfatning og Misforstaelse maa først, for at lade sig bæltere af den umiddelbart nærværende Erfaring, siden den ikke har nok i Tydskernes Brug af en dog altid respectabel sammensat Formbygning, henvises til at betragte, hvorledes de slaviske Folk, f. Ex. Russerne, i det daglige Liv haandtere deres meget rige og complicerede Formssystem (af vor *Æt*) eller Finnerne deres (af en aldeles forskellig) eller med hvilken Lethed og Sikkerhed et saa raat og paa det laveste Culurtrin staaende Folk som Grønlænderne bevæger sig i sit særdeles formrigt og for os yderst kunstige Sprog; dernæst maa den bringes til bedre Indsigt ved Overveielse af Sagens Natur. En Danss, der i en Række af Åar havde levet i Petersborg som Lærer i Engelsk, udbillede engang for mig, ganske paa samme Maade, som de, jeg før omtalte, gjøre det med Hensyn til Latin og Græsk, sin Forundring over den mærkværdige Sikkerhed, hvormed den simpleste Russer, endog Drossekudssen paa Torvet — han brugte just dette Exempel — iagttag den rigtige Brug af de fineste Formnuancer, i Tider, Maader o. s. v. Han studerede, da jeg sagde ham, at dette slet ikke var mere forunderligt, end at enhver Sjouer i København uden mindste Forbereling fulgte Sprogbrugen i at sige „på a Købmagergade“, men „i Bimmerskaftet“, med den sikreste Takt adfylle gjorde og har gjort og uden mindste Eftertanke noigartig iagttag Grænsen for den tilladelige Udeladelse af Relativpronominet som Subject og den dertil knyttede Ordstilling (den Mand, her staer), en Grændse, som ikke ti Danske kjennte i Form af Regel og ikke ret mange, naar det opgaves dem ved Reflexion at udfinde den, vilde være i stand til at angive*). Men heri ligger just hele

*) Neglen, saavel efter den nuværende Sprogbrug som efter den ældre, i hvilken Udeladelsen gik noget videre, har jeg selv, som jeg troer, først angivet paa et Sted, hvor

Sagen og Sandheden. En Bøningsforms Betydning og Anvendelsesregel er efter sit Indhold ikke af anden Art og besiddes og følges af den i Sproget Indsøgte eller den, der tilstrækkeligt har levet sig ind deri, ikke paa anden Maade, ved nogen vanskeligere Aandsoperation, end andre, ikke i Bøningsformer indskædte Betegnelser i Sproget; den bruges uden al Abstraction efter den dunkle, men sikre Taft, som Opxøren og Indleven i Sproget giver *). Aldeles modsat dette Grundlag for Formens (Betegnelsens) Liv og Brug hos Folket selv er den Operation, hvor ved Grammatikeren skal udfinde og samle Betydning og Indhold af Formen; her fremtræder den logiske Abstraction; her gjøres Fordring paa dens hele, fulde Skarphed, en Fordring, som de, der mest tale om Sprogets egen Logik, efter min Mening stundom i meget ringe Grad tilfredsstille. Den ved denne Abstraction tilveiebragte tydelige (men ifølge Gjenstandens svævende Omrids aldrig udtømmende) Beskrivelse skal føre den Fremmede, der ved sin Dannelsel er i stand til ugenlunde at følge Abstractionens Bei, hurtigt og, hvad Hovedpunkterne angaaer, sikkert ind i Formens Betydning og Brug; for ham gaaer først efterhaanden, naar tilstrækkelig omfattende og uforstyrrede Indtryk af Sproget selv komme til og han baade kan hengive sig og paa den anden Side fastholde og ordne dem, Erkendelsen over til den fuldere Besiddelse i reflexionsløs Taft. I den umiddelbare og reflexionsløse Skifte, hvori de Indsøgte besidde Sproget, er Følelsen af de grammatiske Motiver ikke tilstede efter visse almindelige Kategorier, men kun knyttet til og baaren af de Betegnelser, de Former, som i det bestemte Sprog ere tilveiebragte, og i den deraf følgende Gruppering. Dannelsen af Forestillinger, hvori anderledes grupperede Betydningser skulle fastholdes, falber derfor vanskelig; men, vel at mørke, denne Vanskelighed er aldeles gjensidig, naar et paa Bøningsformer rigt og et i denne Henseende simpelere Sprog stilles ved Siden af hinanden, forsaavidt nemlig i det sidste Betegnelser og Negler af anden Art findes (ofte fremstillede under lexikalisk Form, om Præpositioner, Hjelpeverb o. s. v.).

den ubentvist er temmelig vel skjult, i Videnskabernes Selskabs Danske Ordbog, 6te Bind (S) S. 652.

*) Betragtningen af den i Formssprogene mulige Bakken og Usikkerhed i Bevidstheden, svarende til anden Bakken og Usikkerhed i de mindre formrighe Sprog, vil tildeles blive berort nedenfor (i næste Paragraph), men kan ikke her forfølges fuldstændigt.

Tildeels forsøges Vanskeligheden just derved, at man fødbanslig ikke ret seer, hvori den ligger, ikke ved den her krævede klare Abstraction ved at møde den. Det er meget besværligt at bringe den danske eller tydske Discipel til ganske at fatte og fastholde Grændsen for det latinske Imperfectum, fordi vi, som ovenfor sagt, ikke have denne Anskuelse, adskilt fra den historisk fortællende Tidsform; mangen Philolog bliver aldrig fuldkommen sikker i denne Henseende; dette kommer nu ingenlunde deraf, at vi i sig selv ere mindre oplagte til at danne og fastholde slike „fine“ Forestillinger end Rømeren, Grækeren (og Franskmanden eller Medlemmer af andre romanske Følk, der have beholdt det latinske Imperfectum); en Latiner vilde have fuldkommen ligesaa vanskeligt ved at tilegne sig Forfællen mellem „gjorde“ (i fortællende Bethydning) og „har gjort“, der for ham falder sammen i seci. Der vilde høre de omhyggeligste og ikke korte Regler til for at lære enten en Latiner, Græker eller endog en Franskmand virkelig correct og med den finere Nuancering at anvende vil og skal, saa at han f. Ex. fra den blotte Forudsigelse adskilte det i skal i mange Tilfælde liggende Tilsagn og Antydning af egen Medvirken („det skal ske“; „Byen skal blive frelst“), da begge Dele udtrykkes ved hans eget enkelte Futurum; derimod vilde det ikke falde ham vanskeligt at fastholde Brugen af skal, hvor der antydes en Bestemmelse eller det fremtidige Maal, for hvilket Noget er nødvendigt („hvis vi. skulle være Venner“), da han selv har et særskilt Udtryk herfor (*si facturus sum, μέλλω ποιήσειν*).

Endnu maa det vel mærkes, at Besiddelsens Grundlag, hvorpaa Brugen af Sprogets Betegnelser og Former hviler og hvorved den reguleres, er eet for den Udannede og den Dannede, allerede fordi Ingen bruger Ord eller Form efter og i Kraft af, hvad de betyde for ham, men hvad de betyde i Sproget, det er, for alle dem, der i Fællesstab eie dette. Den Dannede har ved Øvelse i sammenhængende Tale og Fremstilling givet de Forestillinger, hvori enhver Form og Betegnelse hviler, en langt større Vørelighed og kan lettere og i større Omfang combineres dem; han bruger derfor ogsaa Bendinger og Former, som den aldeles Udannede ikke er vant til og fødbanslig omgaaer*); han kan indtil

*) Almuesmanden bruger, for at tage et enkelt ganske simpelt Erempe, ikke lettelig hypothetiske Udtryk med vilde (det vilde være skeet, o. s. v.). Den latinske Almues-

en vis Grad (ofte meget usikkert og med Forseilen af det Væsentlige) gjøre sig det, der er tilstede i hans Følelse og stille Bevidsthed, klart ved Reflexion og Abstraction og er tildeels stolemæssigen ledet dertil; han er ved Jagtagelse og Indøvelse bragt til en vis Regelmæssighed og eensformig Brug i det, hvori Wallen finder Sted; men han anvender ingenlunde i Almindelighed Former og Betegnelser med og ifølge en abstract Erkendelse og Bevidsthed. Den, der naturlig reflecterer over sit eget Sprog, spørger sig selv, hvad han forud før Reflexionen og hvad Andre pleie at sige, for heraf igjennem Reflexionen at udfinde Regel og Betydning. Han reflecterer imidlertid ofte utilstrækkeligt og opstiller en ikke træffende Regel om det, han selv næagtig iagttager. I denne Reflexion kan viistnok Kunskaben og Erindringen om Ordets Oprindelse, Øsiningsformens ældre Skikkelse (— thi dennes sande Oprindelse kan i yderst faa Tilfælde kjendes —) faae en Rolle, men ingenlunde den, som ofte foresæver den væsentlig ethnologiserende og historiske Grammatiker og Sprogsorster; hin Kunskab kan aldrig lære og afgjøre, hvordan det nulevende Ord, den nulevende Form er og hvad den betyder. Det er en stor Misforstaelse af den betegnede Art af Forskere, naar de antyde, at etymologisk Indsigt er det væsentlige eller et væsentligt Grundlag for den sande, fuldige og sikre Besiddelse af Ens eget Sprog, for dets kraftigste Brug og for berettiget Medarbeiden i dets Uddannelse, en Misforstaelse, som Sprogsorfningen selv maa vide fra sig for ikke at komme i Strid med Livet, og ved hvilken det derfor turde være ikke uhensigtsmæssigt at dvæle et Dilekt, selv med Fare for at komme lidt bort fra det nærmest foreliggende specielle Punkt og bøsse, hvad der i en heel Gjennemførelse af Sprogbetrægningen funde finde en anden Plads. „Uden denne iagtagelse“, siger en høit fortjent Forfatter, (N. M. Petersen, de danske gjerningsords theori S. 16 — der er Tale om den historiske Forfølgelse af Lydforandringerne i Gjerningsordenes Former, som Forfatteren selv finder, at Sprogsorsteren stundom ikke ret kan faae rede paa —) må ingen vænte at få forstand på sit modersmål og indsigts deri. Uden det er han kun en krammer, der følger varerne som han får dem, ligemeget om de ere

mand brugte i det Ringeste vist ikke det senere Skriftssprogs kunstige Sammentrængning af Lanken ved Particium Futurum (multa dedi, datus plura, si habuisse). Vendinger som hos Livius ad opera circumdari prohibenda tilhøre aldeles tydelig et noget slæbende, Curialstilen sig nærmende Skriftssprog.

ægte eller falske". Men igjennem lutter saadanne jøvne, ikke Kremmeres, men Eieres og Brugeres Hænder er vort „herlige Oldsprog" gaaet, og af dem har det faaet sin Skikkelse, ikke af lydforsende Grammatikere. „Ordet enten", siger samme Forfatter (Det danske, norske og svenske Sprogs Historie, 1ste D. S. 286), „forstaae alle og ingen fejler lettelig i dets Betydning; men det staar dog dunkelt for Sjælen, saalænge den kun er sig bevidst, at det har denne Betydning, uden at kunne indsee, hvorfra den er kommen; man forfølge derimod Ordet igjennem dets ældre Former fra gl. Dansk indtil Skaanske Lov: *aenti, æntigh, æntingh, antingja, antiggja, annat triggja*, d. e. e et af to, og man seer da tydelig, hvad man egentlig har villet sige med dette Bindeord". Idet jeg i andre Henseender, hvorom strax, med Tak modtager den ethnologiske Oplysning, negter jeg aldeles, at enten som simpelt og tydeligt Udtryk for den rene og ublandede Disjunctions-Austuelse har den mindste Dunkelhed (uden for den Spøggrundster, der selv har opkastet sig Spørgsmålalet, indtil han finder Besvarelsen); hvad vilde ellers den tilfældige Opklaring af denne ene Dunkelhed hjelpe, da rundt omkring Saameget vedbliver at være fuldt af samme Mørke? Thi hvad er ja, nei, ikke, ei? hvad er i, ved, paa o. s. v., i det Uendelige? (Det er naturligvis ingen Opklaring, at jeg faaer at vide, at et Ord før har haft andre, ligesaa lidt forklarede Former, eller at nei indeholder det negtende n. Hvorfor negter det?). Tvertimod kunde man sige, at Sindet forstyrredes ved istedenfor den bestemte Betegnelse af Disjunctionens første Led at see for sig en blot Antydning af Noget, der skal bestemmes ved Disjunction (e et af to), altsaa en ikke færdig Betegnelse, ved hvilken det, Sproget egentlig vil have, endnu ikke er kommet frem (e et af to, løbe eller staae, for: e et af to, enten løbe eller staae, ved hvilket sidste Udtryk nu Sindet vil finde sig heelt besværet, naar den ethnologiske Grindring træder frem)*). Det er

*) I Nygræs' hedder ikke dév, og dette er et meget godt og skikkeligt Negtelsesord, der aldeles udfylder sin Plads. Men hvis Mogen analyserer det etymologisk, er det rigtignok kun Halen af det gammelgræske óvðév, sammensat af óv, dé (ovðé), év, hvoraf altsaa just det, der betegnede Negtelsen, er blevet borte. Hvis nu Nygræs'eren vil trøste sig og klare sin Forestilling med, at dév dog kommer af óvðév, hvori virkelig var et negtende Element, hvo giver ham da i hans Uro en Garanti for, at der ikke er foregaet noget Galt i den ældste Tid med óv? Man maa tvertimod sige ham, at

meget langt fra Hensigten med disse to Anførelser at ville yppen Strib med en af Kundskaben om vort Modersmaal og dets Historie højt fortjent Mand; men den Misforstaelse, som jeg bekæmper, maatte antydes i et bestemt og os nærliggende Exempel. Den etymologisk-historiske Sprogforskning anseer det for nødvendigt at godtgøre sin Nytté og Betydning; men den søger undertiden denne ikke der, hvor den virkelig er, og den bevæger sig stundom i en dobbelt Illusion, den ene, at den tildeels kan (og, hvis den blot overalt kunde finde det Oprindelige, overalt vilde kunne) give Folkets levende Sprogbevidsthed et andet Grundlag og en større Sandhed ved Kundstab om Ordenes og Formernes Oprindelse (hvilken Sandhed da i Grunden først kunde opnåes ved at omgjøre det Enkelte i Sproget til hvad det egentlig skulde være; thi ellers fremkom tilsidst kun en i sig selv splidagtig og ulykkelig Bevidsthed), den anden, at der har været en Tid, hvor Sproget, foruden at det i sig selv var ypperligere og rigtigere i sin Stiftelse, også var de Tænde mere gjennemsigtigt og eiedes med en anden Form af Bevidsthed; men det var kun mere gjennemsigtigt, forsaavidt det ikke var færdigt og befriet fra Tilblivelsens Besvær. Hermed forener sig da en mismodig Stemning og stundom en Uwillie til at anerkjende det Levendes og Virkeliges Ret istedenfor en Bekämpelse fra dettes ved den historiske Sammenhæng befæstede Standpunkt af det Bilkaarlige og Forstyrrende, der vistnok er tilstede, også som Indtrængen og skjødesløs Optagelse af det Fremmede. Den historisk-etymologiske Sprogforskning har, foruden ataabne og sikre Forstaelsen af det, der er optegnet og skrevet i den gamle Sprogform, sin store Betydning deels ved at forsyne den almindelige Sprogbetræftning med klare Exempler og Beviser i det Enkelte paa Sprogenes Udviklingsgang og Vandts arbeidet deri, deels ved at paavise Sprogenes og derved Folkenes Sammenhæng og Slægtsskabsforhold i det Store og i det Enkelte, deels ved at gjøre alle de historiske Minder og Tegn forstaelige, der ligge i det Spreglige (f. Ex. i

en oprindelig Betegnelse af den rene Negtelse var umulig, at altsaa baade *ov*, *non*, *ei*, ligesom i Hebraisk נִזְבֵּן og נִזְבֵּן og saa fremdeles i alle Sprog, indirekt have faaet denne Betydning. Naar Hand i sit lige flittige og aandløse Værk de partic. Latin. Vol. III p. 255 siger, at u i næsten alle Sprog er Negtelsens Mærke, saa tages, som saa ofte, et eneste Factum (i vor Sproget) for mange (i forskellige Øster).

Stednavne, om hvilke den nylig nævnte Forfatter har givet saa smukke Oplysninger), deels endelig, omend i en begrændset, dog ikke foragtelig Grad, i Bearbejdelsen af det nuværende Sprog efter det Reflexionens Standpunkt hvorpaa vi nu ved Dannelsen ere komne. Hvor det gjelder at udfinde og fastsætte Betydningen af Ord og Former, der kan Kundskaben om Oprindelsen (— naar den er paalidelig; thi utallige Gjetninger have været vildledende Lygtmænd —) give en nyttig Antydning under Søgningen og Samlingen af Brugens adspredte Elementer og den kan, naar Udviklingen ikke har fjernet sig meget fra Oprindelsen, give det Udfundne et vist Holdepunkt for Erindringen; men, som sagt, Betydningen selv maa findes i og af Brugen. Hvor dernæst Betydning og Skikkelse endnu valler, der har Oprindelsen og den tidlige Brug en Ret til selvstændig at veie med i Afgjørelsen; thi Sproget vil være i Enhed og Sammenhæng med sig selv, og saalænge Forandringen ikke er skeet eller langt fremrykket, skal det gjelde, som bevarer Enheden med det Hidtilværende. Oplysninger af den Art som den om enten have haade Betydning som Exempler paa Sprogets Maade at skaffe sig, hvad det behøvede, og høre med til den hele Række af Enkelheder, hvoraf de store sproghistoriske Facta (f. Ex. det nordiske Sprogs særlige Udvikling af egne Midler) fremgaae; for fuldstændigere at fastsætte og fastholde disse Facta bør den ethnologisk-historiske Undersøgelse føres saavidt igennem Enkelhederne, som den med Paalidelighed kan; men dermed ståndser ogsaa Berettigelsen*). Sympathien med Forskningens Unvendelse paa det, der haade i Nutid og Fremtid bør være os helligt og hjert, vort eget Sprog, kan undertiden forrykke Standpunktet lidt; men Videnskaben bør ligesa=

* „Brugen er idel omskiftelse, men harmoni er evindelig skønhed“. (De danske Gjerningsords Theorie S. 20). Men Sprogets Harmonie er kun i Brugen. „Sprogets princip, der uforstyrret gaaer sin regelrette Gang, som altid er et fremstridt, men også kan blive et fejlsridt, er formodedst forfatternes ukundighed undertiden kommet i vilbedede. De gode forfattere vide stundom ikke selv hvad de sige“. Men Forfatterne vare ikke ukundige end de øvrige Medlemmer af Folket, i hvilke ene Sprogets Princip levede; de vare maaskee ledede paa Afveie ved skjæv Refleksion. Hvorledes et Princip's regelrette Gang kan blive et Fejlsridt, forstaar jeg ikke vel; men vist er det, alle Fremstridt ere Omskiftelser. Der er her aabenbart nogen Uklarhed i den almindelige Sprogbetrægtning hos den historist saa misundelsesværdig kynlige og sikre Forfatter.

lidet lade disse Illusioner gælde som mange klassiske Philologers fordomsfulde Opsatning af Græsk og Latin. Jacob Grimm har skrevet et meget stort, meget berømt, meget lærd og fortjentstigt Værk, Deutsche Grammatik, Vidnesbyrd om en Flid og kjærlig Udholdenhed, hvis Værk man føler desto mere, jo mindre man selv tør tænke paa at fuldføre lignende Mindesmærker; det er en, vistnok i Formen lidet heldig, lidet klar og overskuelig, men dog yderst rig-holdig Historie og Sammenligning af de tydske (og mere end de tydske) Sprogs-arters Formbygningers ydre Stikkelse; men Syntaxen, der udgjør fjerde Bind, er ikke blot i andre Henseender (i Anordning og Begrebbsbestemmelser) mangelfuld, men i Forhold til Formlæren ogsaa fattig, fordi mange Punkter ikke komme frem og i denne Form ikke kunne komme frem. I sin Afskrift om Sprogets Oprindelse (S. 104) betegner nu Grimm Syntaxen som „halb schon außerhalb der Grammatik liegend“. Dette er en høist interessant Uttring. (Vi have heller ingen islandsk Syntax; i mange Tider savnedes ikke blot en god græsk, men overhovedet en heel græsk Syntax, hvis sammenhængende Bearbejdelse, efterat være standset næsten siden det 16de Aarhundrede, først gjen-optoges i det nittende. Medens vi have Overslod paa tydske Formlærer paa Dansk, ere vi meget ilde stede med Læren om Formernes Unvendelse, naar der forlanges en sammenhængende og correct Lære.) Ved det forsigtige „halb“ synes Grimm at ville befrie sig fra det Krav, han føler, at han mindst opfylber. Grammatiken er ligesaalidet færdig ved at opstille Formerne med nofsaa rigt ethnologisk Apparat, som Ordboen ved at opstille Ordene med ethnologiske Angivelser, omend Formlæren er den første og allernødwendigste Deel af Grammatiken. Ingen historisk-ethnologisk Forskning kan træde istedenfor den systematiske, forståelsmæssige Fremstilling af Formernes og overhovedet Betegnelsernes Brug, der, naar et virkelig og sandt Indhold skal gives, kræver Abstractionsevne og logisk klarhed. Det er en meget nærmere liggende Deel af den franske Grammatikers Gjerning at beskrive Brugen af den givne Form af Conditionnel end at undersøge, hvor interessant endog denne Undersøgelse fra en anden Side er, om det-franske Futurum (og dermed tillige Conditionnel) er opstaet af Agglutination af ai (j'ai) til Infinitiven*).

*) At en rigtig Opsatning af en Forms miskjendte ydre Beskaffenhed (Plads i Rækken og Slægtskab) kan faae Indsyndelse paa den syntaktiske Behandling, men at omvendt

Ogsaa i Bearbeidelsen af de to saakaldte klassiske Sprog er i den nyere Tid ikke ganske sjeldent fremtraadt nogen Misforstaelse af den virkelige Betydning af den etymologiske Forskning, navnlig over de grammatikalske Formers Oprindelse og Skikkelsesforandringer, og Misfjendelse af Forholdet imellem Sprogsammensigningen og den tydelige og rigtige Beskrivelse af det enkelte Sprog til Læren og Forstaelse (et Punkt, hvori, i Forbigaaende sagt, Raſt, der besad saameget Stof, viste saa strengt Maadehold), begge Dele under Indvirkning af den indo-germaniske comparative Sprogsforskning*). Derimod er der (foruden den falske Retning af den grammatikalske Abstraction med Hensyn til det i Formerne liggende Indhold) en anden for den nyere klassiske Philologies Grammatik, især som den fremträder anvendt i Kritik og Eregeſe af Skribenterne, temmelig eindommelig Forkeerhed i Opfatningen af de grammatikalske Betegnelseres Væsen og Liv, som her maa omtales; den er imidlertid ikke ganske uden Berøring med de hidtil omhandlede Misforstaelses. Den

ogsaa den i denne ved fordomsfri Prøvelse fremtrædende Betydning kan lette og sikre Erkendelsen af Formens Bekaffenhed, derpaa vil jeg som Erempl blot anføre de gamle latinske Futurumsformer paa so (faxo, percepsso, levasso), der før gik for Futurum exactum. En Bemerkning om den praktiske Sprogindsigt, der staaer i en vis Forbinbelse med det her Udviklede, maa her endnu finde en Plads. Der gives en Eilegnelse af et fremmed Sprog, især et paa mangfoldigt modificerede Bosningsformer rigt, f. Ex. Endst, der trods temmelig Usikkerhed i Enkeltheder af Formen (f. Ex. Omlyden) gaaer meget dybere, indeholder meget større Bekendtskab med Sprogets Udtryk og Vendinger, og medfører langt større Sikkerhed i Oversættelsen af lidt vanlige Steder end en anden, i hvilken der — for ikke at nævne Udtale — er større Sikkerhed i Formerne. Men Formfeilen er haandgribelig. Det Samme gælder også saa for de gamle Sprog; men Faren for Skjebesløshed i det Hele er meget nærliggende man i Skoleundervisningen vil tage Hensyn dertil, hvilket dog med Forsigtighed bor ske i Bedsmmelsen af den vundne Kunskab. Forvrigt læres naturligvis heller ikke Formernes Anvendelse af en baade god og stor Syntax uden megen Læsning eller Tale; og for Forstaelsen af Sproget ere mange Specialiteter, navnlig angaaende Regnernes Anvendelse ved visse Ord, af meget underordnet Vigtsigthed.

*). At den etymologiske Betragtning undertiden i både Sprog faaer en anden Stilling paa Grund af den usfuldstændigt og usikkert overleverede Sprogbrug, saa at den maa kaldes til Vidnesbyrd baade (Sjeldnest) om et Ord eller en Form s Skikkelse og (osters) om et sjeldent forekommende Ords Betydning, nævnes her blot i Forbigaaende for at afsvære Misforstaelse. Ligeledes er Etymologiens Understøttelse til Orientering og Erindring der større.

bestaaer i den vilkaarlige Magt, der ikke sjælden tillægges Individet, den enkelte Skribent, over Bønningssformerne i de gamle Sprog, saaledes at der idelig paaberaabes specielle Hensigter, som Forfatteren skal have haft, Anhydninger, som han skal have givet ved at strive paa en fra al Regel og Analogie afvigende Maade. Der glemmes herved aldeles Formens (ligesom Ordets) Stilsing deels som brugt ikke efter Abstraction, men efter en Følelse og Takt for Betydningen, der ikke lod slige specielle Hensigter opkomme, deels som Føleseiendom, ved hvilken de antagne Anhydninger blev aldeles unyttige, fordi Ingen vilde mærke eller forstaae dem. Jeg har ofte i specialphilologiske Skrifter henledet Opmærksomheden paa denne Forklaringsmaade, der først ret bragtes igang af den afdøde, i visse Retninger talentfulde, men meget overburderede Philolog, Ophavsmanden til overmaade meget Forkeert og Forfæruet, G. Hermann, men siden af Mange er anvendt som Hjælp i al kritisk og exegetisk Ørb; i sit Ubspring havde den en Undskyldning i den grovt og overfladisk bearbeidede Syntax, der oversaae de finere Nuancer, ikke at tale om en ligesaa forkeert Forglemmelse af det rhetoriske Moments og Skjødesløshedens Magt ogsaa hos de Gamle til at frembringe naturlige og let forklarlige Modificationer i den regelmæssige Udtryksmaade. Det ligger udenfor Opgaven her at paabise Forkeertheden i enkelte Exemplarer. Den, der vil see saadanne, kan finde dem i ikke saae nhere Commentarer over ciceronianiske Skrifter; i en ret raa, ved den uklärste Opsatning af enhver grammatiskt Bestemmelser forstærket Skikkelse fremtræder Methoden i Alschæfflis Udgave af Livius, især i andet og tredie Bind, næsten paa hveranden Side. Individet var i de gamle Sprog, som i de nhere, bundet til den givne Sprogbrug, hvori kun (foruden for Skjødesløshed) var efterladt et lidet Spillerum for den individuelle Vane, for en af Reflexion eller Lune fremgaaet Sørhed (der da charakteriserede Skribentens Anvendelse af en Form i det Hele, men ikke frembragte nogen Anhydning i det enkelte Sted, som naar Thukydides overalt meget sterkere end andre Skribenter bruger Conjunction for Optativ i Biscætninger efter en Hovedsætning i Optativ), stundom for et ganske eller halv ubevidst Forsøg paa at bruge en Form i en lidt modificeret Bending. En Art Modætning til den her nævnte Forkeerthed, den Forestilling, at der i de gamle Sprog ikke gaves mindste Baklen i Brugen af en Form, ikke mindste syntaktisk Synonymie (virkelig, d. e., en lige-

gylsig Anvendelse af to Former i enkelte Tilfælde inden visse Grændser), en Forestilling, der i Ramshorns latinske Grammatik culminerede ved Forglemmelse og Vengetelse endogsaa af den chronologiske Forskjel i Sprogsbrugen og gjennemførtes ved Hjælp af compleet Tankeløshed i Samling og Fortolkning af Exempler og Bevisstebør, fortjener ikke, at man dvæler længere ved den*). Hovedsagen er at erkjende, at de gamle Sprog, de saakaldte Form-sprogs, hvilede i det Hele og Enkelte paa samme Maade, som de nyere, i Folks Sprogsbevidsthed, men at alle Indsyddes, der fremkaldte nogensomheds Modification under Anvendelsen, virkede efter den særlige Skifflæsse, med hvilken de kom i Berørelse; thi det er rigtignok atter en grov Misfortsaaelse fra enhver Frihed i de nyere Sprog at slutte til Muligheden eller Rimeligheden af slige tilsvarende i de gamle. Friheden var den samme, men kom frem paa andre Punkter, i andre Skifflæsse, inden deraf betingede Grændser. Hvilkens Grammatikens, navnlig Syntaxens Opgave bliver efter den hidtil givne Forestilling af Tilblivelsen og Udviklingen af det, den har at skildre, Formernes System i dets Anvendelse og dets Lebs Betydning, er ikke tvivlsomt. Da der ikke gives et Normalssystem, har den at slutte sig til hvert Sprogets og hvert Sprogs System, opfattet i dets Forhold til de almindelige Motiver, og herefter med Fastholden af den i disse Motiver givne almindelige Indholdsspære, med Frihed og Uheldethed af andenstedsfra henteide Categorier, med skarp og indtrængende Abstraction af den i tilstrækkeligt Omfang iagttagne og prøvede

*) En for nogle Aar siden i en ung Alder afbed Udgiver af et Par Skrifter af Cicero, Stuerenburg, en yderst flittig Detailagtager og ikke uden Skarpsind, men hilstet og vildsledet, meente, at Cicero ifølge Indsigt i Oprindelsen af Partiklen haud havde brugt den før rigtigt. Det var viiselig aldrig falsbet Cicero, der, som bekjendt, forresten var en ligesaa uheldig Etymolog som de fleste Gamle, ind at speculere over Oprindelsen til Ord som haud og non; men i ethvert Tilfælde maatte han bruge dem, som de til hans Tid forstodes. Stuerenburg kom imidlertid i sine første Arbeider ved at forbinde slige Indfald med Forudsætningen om en absolut og fuldstændigt Consequents i de gamle Sprog (udtrykt i Ordene: nulla unquam in sermone Latino ambiguitas) til en meget vild Conjecturalkritik, medens Altskeffski forsvarede selv den urimeligste Lesesmaade i visse Haandskrifter og Ramshorn brugte som rigtigt Alt, hvad han traf paa, selv de groveste Udgiversynder. Naar Grundvolden er tabt, veed man ikke, hvorhen der heldes.

Sprogbrug at udfinde hver Form's Bethydnings Centrum og dens Udfoldning til forskellige Sider, saaledes at der i Beskrivelse og Definition kun optages, hvad der er i Sprogbrugen og saaledes som det er der, med al den Kløgt og Kunne, med den Grad af Fasthed eller Vaklen i Begrænsningen, som Sproget virkelig har (og, forsaa vidt Fremstillingen omfatter Sproget igjennem længere Tid, efter de chronologiske Differenser). Det, hvori der seiles, navnlig i de klassiske Sprogs Grammatik, hvori i syntaktisk Henseende er arbejdet mest, viser sig deels som Underlæggesse af et de grammatiske Betegnelser fremmedt Indhold, hvorved opstaaer forkeert Anordning, hule Definitioner og uanvendelige Regler, deels som urigtig og fordomsfuld Opfatning af de almindelige Vætingelser for Sprogliv, Bethydning i Sproget og dens Bevægelse, med Hensyn til de fra vore i Bygning afgivende og historisk afsluttede Sprog, hvorved opstaae vilkaarlige Forsøg paa stræng Deduction fra et Udgangspunkt i een consequent Retning, falske Begrænsninger eller Misfjendelse af Grænder, deels i Almindelighed som svag og utilstrækkelig Abstraction, der giver raae, overfladiske og de finere Nuancer aldeles forbigaende Regler (som den ældre latinske Grammatik, f. Ex. i den burmanniske Skole i Holland), hvortil da overalt kommer paa mange Maader mangefuld Jagttagelse og Prøvelse af Stoffet; men Prøvelsens Mangefuldhed beroer for en stor Deel paa de øvrige Momenter. Af disse viser det første sin Tilstedeværelse ogsaa derved, at man deels fra aldeles forskellige, ja modsatte saakalde Grundbetydninger af Formerne og Definitioner, der stilles i Spidsen, efterhaanden kommer nogenlunde til de samme enkelte Regler og trods Forskellen, der (ogsaa under Indflydelse af det andet Moment) er tilbage i disse, dog endnu nærmest sig hinanden i det praktiske Resultat, idet Reglen træder tilbage for en ad Omveie igjennem Exempler dannet Forestilling; men foruden denne Beis Møjsommelighed udebliver følgen af det urigtige og uklare System ikke i den Usikkerhed, der viser sig i mangfoldige Tilfælde, hvor just den rigtige Opfatning af Reglen skulde veilede, fordi Contexten ikke hjælper eller en finere Nuance indtræder, hos Philologerne selv navnlig hvor kritiske og exegetiske Twivl skulle afgjøres ved Grammatikens Hjælp alene eller i Forbindelse med Afveielsen af historiske Vidnessbyrd.

§ 4. Idet det Arbeide, der frembragte Betegnelser og Former, af de deri paa et vist Punkt deltagende Mennesker begyndtes og overalt, i det Ringeste i rum Tid, foregik i umiddelbar Sammenhaeng og i Samliv under føelles Vilkaar, fremkom der, selv hvor den i eet Folk forenede Et siden adstiltes og førtes til forskjellige Sider, et følles, i de store Hovedtræk udstedtlig udpræget Grundlag for Betegnelsessystemet. Under Folkenes verlende Skjæbner og Vandringer og de deri liggende forskjellige Indflydelses fortsatte Arbeidet, idet hos hvert enkelt Folk deels enkelte endnu ikke fuldt ud-dannede og besættede Led opgaves eller førtes videre, deels Hoved- eller Biled ved vedblivende Trang og Forsøg enten fjedes til af Myt eller fremkom ved Combinationer, idet den ydre Skikkelse af det oprindelig Følles forandredes, men især idet Betydninerne og Anvendelserne udvikledes, begrænsedes og fasssattes, indtil de enkelte Sprogs grammatikaliske Bygning i Folkenes faste Bopæle og under varige Vilkaar vandt en fun af mindre Dialekt-forskjelligheder brudt Enhed og Fuldstændighed, hvorved Sprogets ogsaa i Lydcharakterens Særegenhed og i Ordsorraadets Næller og Dannelsesmethoder fremtrædende Sammenhaeng fuldendtes til organist Heelhed og Individualitet. Ligesom Tilveiebringelsen af det grammatikaliske System var den vanligste Deel af Sprogdannelsens Arbeide, saaledes blev dette (samtlige det enkelte Sprogs Midler omfattende) System dernæst som den langsomst foranderlige, for Individets Indgriben og for Optagelsen af fremmede Bestanddele mest utilgængelige, i Suttet Enhed og overalt i Talen fremtrædende Side af Sproget det mest charakteristiske Mærke for Sprogets og derved for Folkets Sloegtslagsforhold. Medens imidlertid i det engang færdige Sprog Dannelsen af nye Betegnelser, navnlig Bøníingsformer, hørte op, vedblev en sagte Bevægelse i de enkelte Formers og Formords Betydning og, hvor en Litteratur begyndte, der isvrigt afsluttede og besættede Enheden og fassholdt Formernes Præg, der indtraadte med forskjellig Kraft en i sin Fremgangsmaade ved de givne Enkelheder betinget Bestrebelse for ved Combinationer af de givne Midler (Bøníingsformer, Stilling af Sætninger, Conjunctioner og Relativpronomina) at danne omfattende og bæielige Sætnings-forbindelser (Sprogets stilistiske Udvikling). Efterhaanden funde enkelte Be-

tegnelser, der ved Talens Bygning ikke længer vare væsentlige, tabe Noget af deres Bestemthed i Skikkelse og Anvendelse. Indtraadte en usorholds-mæssig Udstrekning af Sproget til nye Deeltagere uden en fuldstændig Til-egnelse af det fra de nye Deeltageres Side, eller endog saa blot en stærk og idelig Berøring med Fremmede, især med Fremmede, der vare overlegne i Dannelse eller Indflydelse, da opstod ogsaa, især naar den sammenhængende Meddeelse igjennem Litteraturen svækkedes, en almindeligere Bakken og Usikkerhed i den grammatikaliske Bygning (ligesom samtidig i Ordforraadet Blanding og Bakken i Betydningerne), der kunde gaae til en Oplosning baade i de for en stor Deel forsvindende Formers Skikkelse og i deres Brug, hvori Sproget var ustillet til let og omfattende Meddeelse i Tale og end-mere i Skrift. Af de forskellige Grader, hvori, og Forhold, hvorunder sig Forvirring eller Oplosning indtraadte, betingedes da ogsaa den af Trangen til sikker og let Meddeelse fremkaldte Gjendannelse og nye Besættelse af et (secundært og asledet) grammatikaliskt System, i hvilket (som store Exempler i vor Et vise) den oprindelige Grundform i Motivernes Opfatning og For-deling og i Betegnelsesmaaden mere eller mindre fuldstændigt holdt sig. Det deels de gamle Former igjen, omend med forandret Udseende, besættes, deels enkelte af det ældre Sprogs Midler anvendtes i styrre Udstrekning og Almindelighed, deels nye af mere asledet Art optoges (tildeels efter andre i Berøring bragte Sprogs Analogie), meest som selvstændige Form- og Hjelpe-ord, opstod i det Hele Systemer med færre Former, altsaa forsaavidt lettere, men ofte med mindre hjælelige Analogier i Dannelsen.

Efter hvad der i det Foregaende er udviklet om de grammatikaliske Betegnelseres Tilblivelse og Uddannelsesmaade i de enkelte Former, navnlig om, hvorledes de første Skridt betingede de følgende, trænger Noftsligt af det, som i Begyndelsen af denne Paragraph er sammenfattet om de grammatikaliske Systemer som Heelheder i Forhold til Folkene, der have dannet dem, ikke synnerlig til særskilt Begrundelse.

Naar Sprogene ere frembragte af Menneskene ved en Virksomhed, der funde følge de forskelligste Veie, som den ogsaa har fulgt dem, men naar der

dog i hele Grupper af Sprog viser sig en i Lydcharakter, Ordsorraad og grammatiske Betegnelse, og ikke i Enkelheder deraf, men i de store Masser, i Benyttellessmaade af Stoffet, i Methoder, i Samling og Anordning af Forestillinger og Anskuelser fremtrædende Overensstemmelse, medens disse saaledes sammenhængende Sprog ligesom ved de skarpeste Kløster adskilles fra andre Grupper med lignende indre Sammenhæng, og naar denne Sprogenes Overensstemmelse tydelig svarer til de dem brugende Folks geographiske Sammenhæng og Gruppering, selv hvor denne Sammenhæng i en lang, snart indsnævret, snart bredere Strøm drager sig over flere Verdensdele (som vor Et), da maa Overensstemmelsen være en Følge af Fællesskab i Sprogarbeidet, hvilket efter forudsætter Samliv og Slægtskab, Grundmodsætningen en Følge af Sprogarbeidets Begyndelse paa flere Punkter og dets særskilte Fortsættelse. Men en Samvirken i Sprogarbeidet (hvilken man ikke forestiller sig rigtigt uden at stige ned til Individerne, fordi en sand og indholdsfyldig Forestilling om Stræben og Arbeide først fremkommer der) kan overhovedet kun tænkes under en uadskilt Enhed og nær Berørelse. Naar nu Sprogovereensstemmelsen vel viser (for blot at holde os til den grammatiske Betegnelse) et fælles Grundlag, men ved Siden deraf i hvert Sprog særige Modificationer i Anvendelsen og Gjennemførelsen af det Fælles og tillige stundom en stor Mængde Veränderinger i Midler og Methoder, der ere fælles for nogle af de beslægtede Sprog, men ikke for alle, og som give disse enkelte Sprog et særligt nærmere Slægtskabspræg, der efter hænger sammen med Folkenes Bopæle, og endelig igjen endelig ligesom springviis i ellers adskilte Sprog fremkommende enkelte og mindre Sammentræf, saaledes som det hele Billede fuldstændigst fremtræder og ved flere Forskeres Lærdom og Skarpsind efterhaanden er fremstillet i de saakaldte indo-europæiske Sprog (vor Et)*), men dernæst ogsaa viser sig i de semitiske Sprog og i andre Grupper i Forhold til Udstrekning og foretagen Undersøgelse, da trænges vi hen til at tænke os Grundvolden for samtlige de til een Et henhørende Sprog lagt, medens det, der nu (i det Ringeste i vor Et) er en Nælde vidt udbredte, ogsaa ved andre Kjendetegn sammenhæftede

*) Hovedværket for den grammatiske Side er, som bekjendt, Bopp's Vergleichende Grammatik.

Folkestammer og Folk, i en virkelig Enhed som eet Folk sad paa en mindre Plet af Jorden, uden at vi iovrigt ville enten forsøge at udmaale denne Tilstand eller forfølge de dertil sig sluttende Betragtninger; de enkelte Hovedafslinger derimod og i disse de enkelte Sprog ere første videre ved særligt Arbeide under Adskillelse og Vandring. Ingen Folke- og Sprogæt, som nærmere hændes, — Tanken maa væsentlig holde sig til hvad der i Europa og Asien er gjennemforsket, — har faaet en saadan Udbredelse og er bleven saavidt kløftet og forgrenet som vor, medens i den ogsaa Culturen har naaet den største Udvilning; de øvrige ere mere samlede, tildeels i faa eller enkelte Sprog, i Egne, hvor deres hele Historie ogsaa synes at være foregaaet; Sprogdannelseshistorien indeholder da ogsaa i vor Øst den rigeste Mangfoldighed af Skjæbner og Bevægelser. Der viser sig i denne Øst intet Grundsprog, hvorfaf de andre skulde være afledede, saaledes at de fra en deri færdig Tilstand skulde være fremkomne ved Tab og Kun ved secundær Dannelsel og Laan have suppleret sig; navnlig er Sanskrit langt fra at være et saadant Grundsprog. Der findes i de andre Grene af Øtten Meget, der baade ved sin Stilkelse og ved Gjentagelse i forskjellige Grønne hører det fuldstændigste Præg af Oprindelighed uden at findes i Sanskrit og som følger andre Veie end de i Sanskrit betrædte; der forekomme ligesaavel andensteds fulde og omfattende Udvilninger af Methoder og Midler, der i Sanskrit ere blevne berørte, men ikke første vidt, som det Omvendte finder Sted. Folket har deelt sig, medens Sprogarbeidet endnu var i sit første Stadium, overalt begyndt, Meget befæstet, men Meget endnu blot forsøgt, svævende i Stilkelse og Betydning; men Vilkaarene for en jæv og sammenhængende Udvilning vare imidlertid gunstigere for den Deel af Øtten, der blev i Hjemmet, end for de vandrende. Paa det fortsatte Arbeide, som foregik hos de adskilte Folk (større eller mindre Heelheder), og dets Forhold til Grundlaget og til de andre sideordnede Udvilninger maatte naturligvis, foruden hvert enkelt Folks indre Tilstand og Vilkaar, ogsaa Tidspunktet for Adskillesen fra den øvrige Stamme, Adskillesens større eller mindre Fuldstændighed, den bibeholdte Reenhed af Folket eller større eller mindre Indblanding af Fremmede og deraf fulgte Forstyrrelser i Analogierne og Laan, blive af største Indflydelse. Men om det Lidet, der med Rimelighed kan formodes om, i hvilket Forhold disse Indflydelses virkelig have gjort sig gjeldende ved de enkelte

Grene af vor Sprogøet, er der her ingen Grund til at tale, da det Enkelte i dennes Historie ikke her interesserer os og da de Hovedforhold (f. E. den nærmere Sammenhæng imellem Latin og Græsk i Modsatning til Germanisk og Oldnordisk, o. s. v.), som det her har været nødvendigt at forudsætte, ere almindelig bekjendte. At både Germanisk og Oldnordisk, medens de saavel i hele Anbringelsesmaaden af Betegnelserne som i Navneordenes Øsining bringe deres Slægtskab i stærk Grindring, i Udsagnsordenenes Øsining tildeels i Fordeling og Articulation, tildeels i positive Midler have bevaret noget mindre af det, der efter Forholdet imellem de øvrige Hovedgrupper (navnlig de bekjendteste, Sanskrit paa den ene og Latin og Græsk paa den anden Side) maa ansees for at høre til det oprindelige Fællesgrundlag, og at de her (ved Anvendelsen af Hjelpeverber overalt udenfor Nutiden og den saafalde Datiid, Germanisk ved Mangelen af Passiv, Oldnordisk ved dens mere secundære Dannelse) staae paa et Trin, der synes frembragt ved flere Overgange og ved stærkere ydre Paavirkninger, er umiskjendeligt*). Hvor paafaldende et heelt nyt Hovedmotiv kan indtræde og faae en overmaade vigtig Rolle i det ene af to nærmest hinanden staaende Sprog, derom møder den græske Artikel os som Bidne strax ved Indgangen. Paa mangehaande Forskjelligheder i Bearbejdelsen af de samme Motiver, paa fragmentarisk Antydning eller fuld Gjenemførelse, paa Brug af de samme Midler i forskjellige Niemed, o. s. v., ere Exempler nok hist og her anførte i det Foregaaende til at anskueliggjøre den almindelige Forestilling, hvorpaa det her kommer an.

Hos det enkelte Folk bliver altsaa det i hele Etten begyndte Sprog grammatiske færdigt, idet alle Stykker af Betegnelsessystemet, efterat have gjennemgaet den førstlærede Udvikling, slutte sig sammen til et fuldstændigt Hele, hvorunder alle i Anførslen fremtraadte Opsatningsformer ere indordnede og altsaa ingen Trang til nye Led føles, og hvori Alt har sin Regel med de Brud paa Analogien, som paa enkelte Punkter ere blevne vedtagne ved en oprindelig mindre skarp, af andre Indtryk fordunklet Opsatning af

*) Mærkelig er den ikke sjeldne Versring med enten Latin eller Græsk i Präpositionerne, hvor disse indbyrdes svigte hinanden: ad (ad), ob (L. ob), apud (Gsl. á, i danske Dialekter aa, auf), árv (L. an), árev (Gsl. an, on, ohne), ámuþi (om, um), þerá (med, mit), nægá (fra).

Forestillingernes Forhold *). Grammatiken bliver langsomt færdig, men den bliver til en Lid ganske anderledes færdig end Ordmassen, og Standsningen

- *) Af saadanne til Regel paa et enkelt Punkt blevne Brud har det græske Sprog et, der altid har tildraget sig Opmærksomhed ved sin sterke Fremtræden og hyppige Forekomst, nemlig Relativets Overgang fra den Accusativ, hvori det skulde staae i Relativsætningen, til den Genitiv eller Dativ, hvori Demonstrativet eller Substantivet, hvortil det svare, skulde staae eller staar. Ogsaa her har man fundet Anledning til at undre. Bernhardy Wissensch. Syntax d. griech. Spr. S. 299: Für die Einsförmigkeit, in welcher sich das Relativum zeigt, haben die Griechen einen trefflichen Ersatz sich in der Attraktion gebildet u. s. w. Hvorledes en Confusion af Casus, hvorved fremkomme nogle flere Genitiver og Dative, men farre Accusativer, kan formindsk Egensformigheden i Relativet selv som Relativ, hører til de Xing, hvorom man ikke maa spørge. Det er vigtigere bestindigt at gjøre sig Nede for, i hvilket Forhold en saa siensnlig Forverpling staaer til Xænkningens Liv og Klarhed hos et dygtigt Folk. Først maa det da her, som operalt, erindres, at den engang i Språkbrugen nedlagte Vedtegt følges saa reflexionsloft, at Spørgsmålet egentlig falder bort for de Grækere, der brugte det i dette Punkt færdige og befæstede Sprog og som ikke heller ved Sammenligning med fremmede Sprog og disses skolerette Fremstilling og Zilegnelse valtes til Reflexion og muligheds en Reaktion; men dernæst maae især vi Danske legge Mærke til, hvor nær vi komme det græske Phænomen (for ikke at tale om vor Udeladelse af Relativet, selv naar det hører til en efterfølgende Præposition) i Udtryk som: „Jeg gav af hvad jeg havde (*μετέδωνα ὡς εἰχον*). Idet Grækeren udelod det enestaaende Demonstrativ foran Relativet og, ligesom vi i Relativets Neutrumb h'vad, sammentrængte den til to Sider (i den demonstrative og relative Sætning) i Forhold trædende Prominalforestilling i eet Ord (*οὗ*, *α* = *οὐτός*, *οἱ*, *ταῦτα*, *ὅ*), opgav han heller ikke denne Sammentrængen, hvor det skjulte Demonstrativ skulde staae i en speciel Casus (Genitiv eller Dativ), naar ikke tillige Relativsætningen krævede en speciel Casus (Nominativ som Subject, Genitiv eller Dativ), men kun den ubetegnede almindelige Form (Accusativ), men sagde uden Reflexion *ὡς*, *οἷς*, idet han udtrykte det skjulte Pronomens Casus i det aabenbare (og i ingen speciel Casus staaende). Fra dette første Tilfælde, hvori Attraktionen ogsaa alene er Regel, oversortes den ved Analogie til Forbindelser, hvori det Demonstrativ eller endog det Substantiv, hvortil Relativet svarede, udtrykkelig var tilstede, især og først, hvor Ordstillingen eller Xænkens Anticipation af det Forhold, hvori Begrebet skulde vise sig i Hovedsætningen, indvirkede (*ἴσηπλεον αἷς εἰχει ταῦτα ναοὺς* for *ταῖς ναοῖς ὡς εἰχειν*, Substantivet ind i Relativsætningen og derved med Artikelbestemmelsen skjult i Relativet, eller: *οἷς εἰχον*, *τούτοις καὶ ἔχομεν*), og derefter videre til andre Stillinger, i hvilke imidlertid, som bekjendt, Attraktionen ofte undlades, ligesom den aldrig indtræder ved en selvstændig relativ Tilfælde (som Parenthesbemærkning eller = og han); s. min græske Syntax § 103 Unm. 1. Jeg ønsker, at man vil legge Mærke til, at en rigtig Opsatning af Accusativen bidrager til Phænomenets Forstaelse.

viser sig langt skarpere; (jvfr., hvad første Stykke S. 41 i Anmærkningen er sagt om en her hid hørende Missforstaaelse). Imedens nemlig Ordsorraadet bestandig udvidedes ved Afledning og Sammensætning, tildeels ogsaa ved Laan af fremmede Ord, ophørte Dannelsen af nye grammatiske Former aldeles. Der var, som forhen bemærket, ikke Trang til nye Former, ikke Blads for dem, efterat Alt var indordnet under de eksisterende, Erindringen om den hele indirekte Dannelsesmaade, Muligheden for paa det vundne Standpunkt at finde Optagelse eller Forstaaelse af en ny Form, der vilde fremkomme som en vilkaarlig Leg, var tabt, ligesaavel som Evnen til at danne nye Rodord. All Formdannelse i de førbige Sprog bestaaer (meddens enkelte Former afflives, enkelte bevarede Levninger af øldre Former forsvinde eller henvises til en duukel Tilværelse i en Almueialect) i Anvendelsen af givne Former paa Ord, ved hvilke de ikke tidligere have anvendte, tildeels fordi nye Talevendinger eller Forandringer i de enkelte Ords Brug og Betydning give Anledning dertil, tildeels ved en i sit Udspring fejfuld, af og til ikke destomindre bagester af Sprogbrugen optagen Førglemmelse af en øldre og rigtigere Form for Det ord eller af den Analogie, der udelukkede en eller anden Form fra visse Ord. I visse Litteraturperioder fremtræder paa dette Punkt ogsaa i de oprindelige Sprog megen individuel Vilkaarlighed i Forsøg, snart i et endnu ubehjælpomt Skriftsprog, især naar det kommer under pludselig og stærkt fremmed Indflydelse ved Oversættelse og Eftersigning, som Latin i det tredie forchristelige Aarhundredes sidste Deel og i det andet Aarhundredes første Deel, snart i en mere forfinet Tid, under Indflydelse af Vers, særlige rhetoriske og andre Dier med eller blot Skjødesløshed. Det oldnordiske Sprog giver maaske et mindre omfattende Billede af en saadan ny Anvendelse af Former i Ord, i hvilke de bestemt kunne ffjønnes tidligere ikke at være brugte (— baade de lexikalske og grammatiske Samlingers Beskaffenhed og min ringe Kunnskab byder mig at tale tvivlsomt —), men i Græsk og Latin er der ved Litteraturens store Tidsudstrækning rigeligt Stof til Jagtagelser i denne Retning, som for det Græske Bedkommende allerede i den fremrykkede Oldtids grammatiske Studier begyndtes, omend uden Overblik, af de saakaldte Attifister*). Hvad Latin an-

*) I den næste Tid af Ingen saa ivrig, flittig og lærd behandlet som af Lobeck i An-

gaaer, har jeg allerede forhen i Anledning af et interessant Tilsælde (Forsøget at danne et enkelt Futurum Infinitiv ligesom Præsens paa ere af det gamle Futurum paa so, levassere) fremsat den almindelige bemærkning, at ifølge de Vilkaar, under hvilke en latinſt Litteratur først opstod, hos de ældste latinſte Skribenter hif og her forekom Former, dannede efter almindelige Analogier mod de i det specielle Tilsælde gyldige, der blot ere at betragte som tilfældige eller Reflexionsproducter, ikke som Levninger af virkelig ældre Sprogbrug, saasom Genitiven neminis, som nulli, nullæ for nullius o. s. v. *). Vaan af grammatikalske Former fra andre Sprog kan ikke finde Sted som Vaan af Ord, fordi den fremmede Form ikke kan voxe sammen med Sprogets egne Ord, men endnu mere fordi den til Formen knyttede, for Tillegnelse af den Fremmede langt abstractere Betydning aldeles ikke kan forstaaes og beholdes og slet ikke kan indordnes i Systemet. Derfor er der kun een yderst ringe Undtagelse fra denne Udelukkelse, at nemlig i den enkelte Bencævnelse paa en Gjenstand (Substantivet) den fremmede Form, der dækker en Form i det optagende Sprog, kan til Nød i nogen Tid følge med det fremmede Ord (men ikke derfra gaae over paa andre). Latin har saaledes (i Digterverker og i de Dannedes Sprog) funnet bruge græſſe Navne, især Egennavne med enkelte græſſe Casusformer, især Accusativ, ligesom vi i Dansk uden altfor stor Forskyrelle kunne høre et optaget fransſt Ord med fransſt Fleertalsendelse (f. Ex. Bataillons, men rigtignok egentlig kun, fordi Ordet er optaget blot som Fleertal; hvor Adskillelse af Tallene fremtræder og skal fattes, vil det ikke gaae med „tre Bataillons“ eller Sligt). Selv medens Formerne endnu være ved at blive til, kunde, som det ogsaa vil vise sig længere nedre ved Betragtningen af de secundære Sprogs Dannelse, Fremmedes stærke Indblanding i Folket forskyre begyndte Dannesser og fremkalde en noget forsfjellig Opfatning af et Motiv, Anvendelsen af en ny, fjøndt ikke hele Grundmetoden modstridende Maade i Betegnelsens Dannelse, men ikke let indbringe et fremmedt Stof i Betegnelsen.

mærkningerne til Phrynicus, i den anden Udgave af Buttmanns større græſſe Grammatik, i Paralipomena Grammaticæ Græcæ, o. s. v.

*) Opuscul. Acad. II. p. 71.

Den egentlige Formdannelses Udførelse gaaer forud og er Vætingelsen for et Skriftsprogs, endlige en Litteraturs Fremkomst. Kun Sigtning og Udflyden af ikke færdigblevne eller forglemte Stykker foregaaer i Skriftsprogets Tid. Med Hensyn til Formernes Skikkelse forholder Litteraturen sig, naar den opstaar, i det Hele bevarende mod tilfældige Udtaleforandringer og mod Dialektsgrensheder, medens den ikke altid afgiver urigtig, falske Analogier følgende Anbringelse af Former ved de enkelte Ord. Noget anderledes stiller Litteraturen og Skriftsproget sig til den, omend sagte og i det Enkelte umærklig Bevægelse, der bestandig vedbliver i Formernes Betydning. Thi medens Skriftsproget ogsaa her ved at drage Folks enkelte Medlemmer ind i en almindelig Udværling af Tale, i det Ringeste som Tilhørere, underordner det Individuelle og søger at bringe det Vækkende og Ubestemte til Regel, medfører det tillige en Drift til Udbidelse og Bevægelse for at gjøre Meddelessen lettere, fyldigere, kraftigere, og giver visse Individer en større Indflydelse. Denne Formernes vedvarende Betydningsbevægelse angaaer nu snart blot Udbidelsen af en enkelt Forms Grændser til at omfatte et eller andet efter Analogien nærliggende Tilfælde (— man tænke i Græsk paa den hos Skribenterne omrent fra Christi Fødsel af opkomne Brug af Optativ i Sætninger med øre og øs om Fortiden efter et Præsens*), i Latin paa Dativens efterhaanden udviedede Brug ved sammensatte Verber istedenfor Præpositionens Gjentagelse —), snart har den, ved at lette Forestillingerne og Sætningernes Forbindelse og Bestemmelserne større Vigtskab for Sprogets hele stilistiske Evne. Som et Exempel paa den sidste Art i Latin vil jeg anføre den først efter Ciceros Tid saa stærkt udviedede Brug af Futurum Participum i Activ (s. min latinske Grammatik § 424 A. 5), iblandt Andet til ogsaa at udtrykke, hvad Grækeren udtrykte ved Participum af Aktiv med ἦν (*ποιήσας* ἦν). Den latinske Conjunction frembyder et meget interessant Exempel paa en Formrække, med Hensyn til hvis Betydning Sproget har en vis Vanskelighed ved at komme til Ro og fast Regel, fordi Trangen og Foranledningen til en Antydning ikke lader

*) S. min græske Syntax § 130 a, Anmerkningen under Xerten i anden Udgave. Sædvanlig oversees denne Forandring i Sprogbrugen.

sig skarpt begrændse og fordi Sideanalogier engang ere komne til Gyldighed ved Siden af Hovedanalogien, Dette viser sig f. Ex. i Conjunctionens Anwendung i visse Bisætninger (relative og andre) til at betegne den fremmrede Tanke, der aldrig er fuldt consequent og i Reisetiden tager af, og i den efter Cicero hyppigere Brug af Conjunction ved quum, si og relative Ord om den gjentagne Handling (s. min lat. Grammatik § 359 og Bemærkningerne til den første Udgave deraf S. 60). Paa en særegen Maade fremtræder Modificationen i Betydning i de Øsiningsformer, der enten selv gaae ud paa Opfatningsmaaden af en vis Forestilling (1ste Stykke S. 13 ff.) eller (som Casus) antyde Forhold til en Forestilling af en vis Beskaffenhed, idet Endringen ogsaa, og ofte mere, viser sig som en forandret Opfatning af den enkelte Forestilling, ved hvilken Formen anvendes eller til hvilken den henviser. Ved Siden af umærkelige Overgange forekomme nu i denne Bevægelse stundom Spring, hvorved Udgangspunktet for Betydningen synes stærkt forrykket og Analogien næsten boldsom brudt. Idet et saadant Spring først skeer, begaaes der en Feil, et Brud paa den Enhed, hvormed Formens Betydning hvilede i den fælles Bevidsthed. Maar det imidlertid af og til figes, at en Overgang som den, hvorved i Græsk nogle enkelte Verber i Passiv udsiges om det Subject, der staarer som Dativ ved Activen, med Bihold af Accusativen (*ἐπιτέτραμμαι τὴν φυλακήν*, ligefrem: jeg overdroges Bevogtningen, svarende til *ἐπιτρέπω τινὶ φυλακήν* i Activ), eller lignende, der stundom forekomme hos os (jeg tillægges en Øn o. s. v.), aldrig kunne ophøre at være Feil, ere absolute Sprogfeil, fordi de indeholder en aabenbar og grov Begrebsforveksling, da til det ansorte active Udtale i Passiv kun kan svare *η φυλακή ἐπιτρέπεται τινὶ*), da er jeg paa det Fuldstændigste enig i strengt at dømme slige Bendinger i Danck, hvor de endnu kun tilhøre en magelig og tung Curialstil og af Følelsen mørkes som fremmede og skjødesløse; men da denne Udtaleksmaade hos Grækerne ved endel Verber havde faaet en saadan Hævd, at den Enkelte ikke fortæs der til ved en øjeblikkelig Feilgraben i Forestillingernes Forhold eller ved en i en vis Kreds taalt Skjødesløshed, men ved Sprogbrugen selv, saa kan der for den Enkeltes Bedkommende ikke være Tale om Feil, og hvad Sprogbrugen angaaer, der i disse Verber har udvidet Passivformen til ogsaa at betegne den

Persons Stilling, med Hensyn til hvem Handlingen foregaaer (*ἐπιτρέπομαι* haade — overdrages og — faaer mig Noget overdraget), da har den brugt en Myndighed, hvorimod ingen formel Indsigelse er berettiget (— den færdige og anerkendte Sprogbrug feiler ikke —); men derimod er det meget muligt, ja vist, at den har frembragt noget Ubequemt og lidet Hensigtsmæssigt; thi en saadan Dobbeltethed i Anvendelsen af en Form for et lidet, ikke engang nøiere begrænset Antal af Verber og, hvad dermed følger, den ligegydelsige Brug af to modsigende Udtryksmaader ved samme Ord (haade *ἐπιτέτραπται μοι η φυλακή* og *ἐπιτέτραμματι τὴν φυλακήν*) var en Ferringelse af Sprogets Bestemthed*). Men af slige ubeqvemme og unyttige Besiddelser findes der nogle i ethvert Sprog, idet Vestrebetten efter Voielighed og Beqvemhed i een Retning eller i eet Tilfælde frembringer Combinationer, der, oprindelig modstæbende Formernes almindelige Bethydning, naar de bekræftes og optages, dog ikke kunne behandles med fuld Lethed og Sikkerhed af den store Mængde af Deeltagere i Sproget og kræve en besværlig Opmærksamhed paa og sagte Analyse af det enkelte ved en slig Combination udtrykte Led af Talen. Hvad jeg mener, kan anskueliggjøres ved et latinisk af *Livius* to Gange brugt Udtryk. Af Formen prohibeo aliqvid (om et enkelt Object) og prohibeo aliqvid fieri (Noget i at skee, at Noget skeer) danner han et Udtryk, hvori fieri prohibeo betragtes som eet Begreb og igjennem en Particinalform af prohibeo henføres til et Substantiv: ad *'opera fieri* (circumdati) prohibenda (III, 28; XXII, 60). Lignende, endog tungere og i deres Ubspring uregelmæssigere Udtryk lade sig med Lethed eftervise i Græsk og tilsvarende i tydsk haade Forretnings- og Journalsstil**). Hvor den allerede vakte Reflexion over Sproget endnu møder

*) Jeg har her berørt Begrebet grammatiske Sprogfejl og det Relative deri; fuldstændig at udføre Betragtningen er der her ikke Sted til.

**) Heribid hører den græske Brug af et Participium med en tilføjet Infinitiv henført personligt til et Subject istedenfor et upersonligt Udsagn: *λόγος Εγώ εἰπεῖν*, „en Tale gaaende an at føre (en gaaende an at føre Tale)“ for: en Tale, som det gaaer an at føre (i. min græske Synt. § 165 a Num.), og overhovedet den hele personlige Brug af *δίκαιος εἶμι* for *δίκαιον ἔστω*. Jeg har paa Tysk læst uden at kunne ange Stedet: „Die auszuführen befohlene Arbeit“ og: „Die Arbeit wird auszuführen“

en saadan mindre god Frugt og Overdrivelse af den grammatiske Sprogs bevegelse, medens den endnu er i sin Tilbliven, har den Net i sin Kamp imod den, og paa Øverpunkterne kan endnu længe derefter en Bestræbelse for at bringe Sligt i Forglemmesse og ud af Brugen være tilstedelig; men Bevægelsen selv er, som sagt, deels uundgaaelig, deels den aldeles nødvendige Udvikling af Sprogets stilistiske Evne. Denne Evne, hvortil væsentlig hører Magt til at sammenordne i større og mindre Grupper af mangfoldig Bygning Hovedsætninger og deres Bibestemmelser til siffer og let Opfatning, fremmes, foruden Bearbeidelsen af Bøningsformerne (og til dem svarende Formord), især ved Uddannelsen og Betydningsfastsættelsen af Formordene for Sætningsforbindelsen, Conjunctionerne (forsaavidt de ikke selv, som i Hebraisk, synke ned til agglutineret Form), i Forbindelse med den hele relative Sætningsform. Som et enkelt Exempel paa hvad jeg sigter til, paa en Fortsættelse og Udvidelse af den relative Form, der intet Uklart har, men dog ligger langt udover det første og naive Sprogs indfrænkede Combinationer, nævner jeg den latinske Udtryksform, hvori Relativet inddrages i en til Relativetsætningen hørende Bisætning (Lat. Gramm. § 445). Paa denne Sprogbearbeidelse, paa den med Udviklingen jevnfides gaaende Tillsid og Vane til ved disse Midler at kunne beherske og uden Forvirring, uden Busterum og nyt Tillsb (Anakoluth) fastholde de paa bestemte Steder indskudte Bisætninger, (for hvilken Indskydens Blads ogsaa Bedtægten fastsættes), beroer det, hvilket Standpunkt Sproget i grammatiske Henseende opnaaer som alsidigt Middel til Tankesremstilling. Men denne Udvikling, der viistnok ogsaa kan føre til det Lunge og Slæbende, beroer etter ligesom den tilsvarende Udvidelse af Ordforraadet og dets Betydningsindhold, idet begge gaae ud over det første og umiddelbare Behov, paa den aandelige Bevægelses, dens Culturs Tilstedekomst og kraftige Fortsættelse, der skaber baade en Litteratur og et omfattende og præcist Forretningssprog. Her er det da (for forudgribende at henpege til dette Punkt), efterat alle Former allerede ere til og i det Væsentlige befæstede, at et direct Forhold til Folkets Aandslivs

befohlen werden müssen (= es wird befohlen w. m. die Arbeit auszuf.). Dette klinger hæsligt slæbende; men „das uns vom Anfange an durchzugehen Aufgegebene“ er dog blot ordret Oversættelse af Græsk (Platos Ximeus 90 E).

Standpunkt og Indhold indtræder ogsaa i Grammatikken, men ingenlunde netop fra den logiske Artikulations Side. Hvor stor nu det i Enkelthederne givne Grundlags Vøielighed og ligesom Stroækelsighed er, det vilde i de gamle Form-sprog af vor. Et fuldstændigt vise sig ved Sammenligning af de tidligste skriftlige Forsøg med den heelt udviklede Prosa; men Begyndelsen er tabt baade der, hvor Udviklingen gifte sin langsomme, naturlige Gang, som i Græsk, og der, hvor den, fra en vis Tid af, ved udenfra kommende Indflydelse plud-selig drevet frem, som i Latin. (Til den analoge Udvikling i vores egne secundære Sprog er allerede henvisst i første Stikkie, S. 12 ned.).

Da den her omhandlede Uddannelsse af Sprogets Midler er en Følge af den højere Culturudvilkning, vil en fremmed Indvirkning, der griber stærkt ind i denne, ikke blot indirekt som fremdrivende, men direct igjennem Efter-signing i det Enkelte øge at gjøre sig gjeldende ogsaa paa denne grammatikalske Side af Sproget, navnlig hvor det fremmede Sprog, fra hvis Besiddere Culturindflydelsen modtages, er nær beslægtet og i Bygningen frembyder flere eller færre correspoderende Ved, hvortil Eftersigningen kan knytte sig. Forholdet viser sig i Latin i den syntaktiske Græcisme, der fremtræder mindre i Romernes Bearbeidelser, medens Ord og Talemaader hos Plautus saa raat optages, end hos de for øvrigere med en vis Skoledannelse oversættende og efter græske Mønstre digtende Epikere og Elegikere (— man tænke paa den digteriske Brug af Perfectum Infinitiv svarende til Norist Infinitiv uden Præteritums Be-tydning: *euro fecisse* —)*) og i Prosa egentlig først bliver kendelig og giver bestemt græsiformede Udtryksmaader Plads fra den Tid, da Skribenterne mere og mere ophørte at være Forretningsmænd. (En saadan prosaisk Græcisme er den før nævnte Brug af Futurum Participium udenfor Forbindelsen med sum fra Livius af; hos Tacitus Brugen af Genitiv i endel Forhold for Ablativ, mere dog efter Digterne end umiddelbart fra Græsk). Grækernes fuldstændige Udelukkelse fra det romerske Forretningsliv og den romerske Stolthed fjernede i det Ringeste i Republikens Tid sjældesløs og forsængelig Optagelse af græske Vendinger i Talesproget (af den Art som hos os for nogle Aar siden Germanismen at

*) S. herom udførligere mine Opuse. Acad. II, 120 sqq., hvor flere Misforståelser ere fjernede.

tale En); Oversættelser af prosaiske Skrifter vare saagodtsom ukjendte (omend ikke Udtog og Compilationer).

Denne Uddannelsse til stilistisk Omfang og Frihed kunde vistnok støde paa Hindringer ved et eller andet Punkt i det befæstede Grundlag, hvor der nu viste sig Ubequemhed. Det lader sig saaledes ikke negte, at den Maade, hvorpaa i Hebraisk den bestemtere Tidsbetegnelse tildeels er smeltet sammen med den copulative Forbindelses Mærke (i det ovenfor et Par Gange nævnte conversivum, der betyder og, men tillige giver det saakaldte Futurum, hvortil det hestes og som derved altid kommer først i Sætningen, Betydning af den forbigangne Tid), kunde gjøre det vanskeligt paa et allerede mere fremrykket Standpunkt af Sproget at komme til en friere og mangfoldigere Sætningsforbindelse, og dog overalt beholde tilstrækkelig Antydning af Tidsforholdet. Men den, der har lagt Mærke til, hvorledes Græss i Forbindelsen *φημι ποιησαι* har gjort det samme *ποιησαι* til Præteritum, der i Forbindelsen *βούλομαι ποιησαι* slet ikke er det, vil ikke see nogen uovervindelig Vanskelighed i den Opgave, der var stillet Hebraisk i denne Henseende. Men af stor Vigtighed er det, paa hvilket Punkt af Udvikling i Sproget en stærkere aandelig Bevægelse indtræder. Hvad der engang var let, kan paa et senere Standpunkt, hvor Alt har faaet en vis Fasthed, blive meget vanskeligt*).

Den grammatiske Bygning, navnlig den i Væningsformer udprægede, hvis Tilblivelse og Bestaaen i færdig Tilstand hidtil er betragtet, kan forfalde og oplyses og en ny opstaae i dens Sted. Et saadant Forhold og en saadan Oplosning med den paafølgende Gjendannelsse lader sig kun paavise og nærmere betragte i Sprog, der foreligger i Litteratur. Af de Exempler paa saadanne Sprogrevolutioner, som vor Sproget frembyder (f. Ex. ogsaa i Indien og Persien), er intet paa engang ved Omfang og Mangfoldighed, ved Foreligen ikke blot af det gamle og af de nyere Sprog, men ogsaa af en stor

*) Mærkelige Phænomener med Hensyn til Sprogets stilistiske Perfectibilitet paa den givne grammatiske Bygnings Grundlag vilde vise sig, hvis et Sprog, frembrevet af Europæere, navnlig Missionærer, dog beholdtes af de Indsøgte, saaledes at disse virkelig deltog i dets Benyttelse som Skriftspræg. Men Sprogets sieblikkelige Ubequemhed, allermeest i lexisk Henseende, og den uhyre Overvegt af den europæiske Cultur vil, hvis aandelig Bevægelse griber de Indsøgte, føre til Sprogets Død.

Mængde Facta fra Obergangsperioden, og ved de i det Hele bekjendte historiske Forhold, under hvilke Revolutionen er foregaaet, saa mærkværdigt og bærende for Betragtningen af Sproglivet som Fremkomsten af de romanske Sprog paa det latinskes Grundlag (til hvilken Nygræskens Fremgang af det gamle Græske stiller sig som en i visse Henseender særlig interessant Parallel); for Samlingen af Documenter og Kjendsgjerninger til denne Revolutions Historie og for Forklaring af mange Punkter deri er baade tidligere Noget og i den nyere Tid Meget udrettet (især af Raynouard og Diez); for rigtig Opsatning af Indflydelserne og Arbeidsmaaden og af enkelte Phænomener deri, er endnu ikke faalidet tilbage at gjøre. Til dette Exempel træder i mindre Forhold, under mindre heftige og voldsomme ydre Forstyrrelser af Folkenes Liv og deraf ogsaa med mindre skarp Character af en pludselig indtraadt almindelig Oplosning de nyere nordiske Sprogs Udvikling fra Oldsproget, hvis Historie, saavidt Kilderne strakte til, er givet os saa klart og bærende af en Collega (N. M. Petersen); Sammenstødet af et romansk, endnu i sin Udvikling værende, og et nordisk Sprog og den heraf fremgaede Dannelse af det engelske Sprog fører et mærkeligt Supplement til de to forrige Sprogbæklinger, og fra disse tre Steder ville alle væsentlige Træk til Billedet af Sprogrevolutionens Opræden og Art, som den viser sig i vor Øst, kunne hentes. I andre Sprogætter er der vel kun eet Exempel, der med nogen Fuldstændighed viser en lignende, om ikke saa stærk Revolution, det nyere Bulgær-Arabiskes Fremkomst af det ældre, som lerd og klassisk Skriftsprøg endnu brugte gamle Arabiske; men var end her Materialet til en Sammenligning, navnlig fra det nyere Sprogs Side mere gjennemarbeidet, end jeg troer, det er, vilde det dog for mig være utilgængeligt, hvilket jeg beklager. Det er her kun Diemedet i al Korthed og Almindelighed at betragte Sprogrevolutionen og Gjenopbyggelsen af grammatiske Systemer saavidt, som nødvendigt er for deri baade at erkjende den væsentlige Forskjel fra det oprindelige Sprogarbeide og dog see Bekræftelse paa vor Opsatning deraf og for at grundlægge en rigtig Forestilling om de secundære Sprogs grammatiske Bestaffenhed i Sammenligning med de primitive.

Den stille Sprogbevægelses Obergang til en Revolution og Oplosning, hvori næsten Alt, hvad af de grammatiske Midler ikke tabes, dog bliver

ukjendeligt i Skiftelse og forrykkes noget i Betydning og hvori nyt Stof i anden Skiftelse kommer ind, bevirkes væsentlig ved en stærk Forstyrrelse og Oplosning af Folkelivet selv og ved Follets Blanding med talrige og overvældende fremmede Bestanddele. Allerede ovenfor er i Forbigaaende berørt en Mening, der, hvad de romanske Sprog angaaer (ved hvilke vi først ville dvæle, da Phænomenet der fremtræder fuldstændigst), har villet sætte Begyndelsen af Revolutionen, Grundlæggelsen af og Forbilledet for den Sprogskiftelse, som derved fremkom, langt tilbage i Oldtiden og indskrænke de Fremmedes Indvirkning til et meget mindre Omfang. Fra hvilken urigtig Opfatning af den øldre høiningsrigere Sprogskiftelses Forhold til Folket den Mening udgaaer, der betragter „Almuen og Brugen“ som Oplosningens Kilder *), er allerede udviklet. Det er Folket, der har skabt og som, omend med Dialektforskelligheder og Skjødesligheder, fastholder Sprogets Grundtypus, det er Brugen, der befæster og langsomt udvikler den; Sproget opslides ikke. En nyere tydss Forfatter **) har forsøgt næsten ganske at benegte, at en Oplosning og Revolution har fundet Sted undtagen af det Latiniske Skriftsprog eller at Fremmede have haft nogen Indflydelse, idet han har anset det for nødvendigt for de romanske Sprogs Ære og Unerkjendelsen af deres Berettigelse og Egenskaber at fjerne Forestillingen om Fremkomsten af en Oplosning og om Barbarers Medvirkken; han har derfor stillet sig den Opgave at eftervise, at de romanske Sprog ere blevne til ved en Udvikling indenfra af Tendentser, der laae i Latinen selv og i Tale- og Almuesproget havde et stort Raaderum. Han bekæmper en Fordom ved at forbanske Historien; thi i Opstaelsen gjennem en Revolution og Oplosning af den øldre Form ligger ikke det mindste Nedværdigende og alle Sprog have faaet deres Grundform hos Barbarer. Der er ingen Modsetning imellem den Dannessesstræben, der har givet de nyere Sprog deres Form, og den, hvor ved Latin havde faaet sin; men Bestræbelsen var i Latin tilfredsstillet og bragt til No i en anden Skiftelse, der tilhørte hele Folket; først efter dennes Oplosning be-

*) Le peuple et l'usage; Ampère, histoire de la formation de la langue Franç. p. 3.

**) Fuchs: Den romanischen Sprachen in ihrem Verhältnisse zum Lateinischen. Halle 1849. Materialet, som både Ampère og Fuchs og Andre med dem benyttte, er forresten for en stor Deel hentet fra øldre Skrifter, hvori man uden bestemt almindelig Forestilling gik ud paa at opsigge Ligheder imellem gamle og nyere Sprog.

gjyndte Arbeidet igjen og kunde da give Tendentser, der i Latin havde været indskrænkede og bundne inden bestemte Grændser, et andet Spillerum. De Beviser, hvorpaa man beraaber sig for at eftervise disse Tendentser og deres Virkninger som tilstedevarende i det romerske Almuesprog, føre ikke i mindste Maade derhen, hvor man vil. Naar der (— for dog med et Par Ord at antyde Fejlslutningerne —) midt i det eleganteste latinske Skriftsprog fremtræder en Brug af et Ord, som ved Mistjendelse af den føregne Betydningsnuance, der viser sig i mange Steder, kan rives ud og sammenlignes med et tilsvarende Ords Anvendelse som Formord i de nyere Sprog, saa sluttet af dette Phænomen, som man har fundet i Skriftsproget, at Almu'en i Modsetning til Skriftsproget pleiede at tale eller havde Tendents til at tale som i de nyere Sprog *); naar i det gamle Sprog, til hvis System Præpositionen hører lige-saavel som Casus, i enkelte Tilfælde en Betegnelse ved Præposition med sin Casus (*unus de nobis*) nærmest sig stærkt til Betegnelsen ved en enkelt Casus (*unus nostrum*), findes deri Beviis for en Tendents til at opgive Casusbetegnelsen **); naar der i en enkelt Vøiningsform viser sig en naturlig begrændset Utydelighed i Udtalen og et derved opstaaende Sammenstød med en anden Form, ansees det for en tilstrækkelig Antydning af, at Vøiningsformerne brugtes ligegyldigt ***); naar overhovedet den daglige Tale ogsaa i det gamle Sprog havde sine fra det gode Skriftsprogs Regelmæssighed afvigende Skjødesløsheder, men som just fremtræde særligt efter det gamle Sprogs Bygning, saa sluttet deraf, at Sprogbygningen ikke fuldstændig laa til Grund for den daglige Tale. Hertil føjes en og anden Indskrift af ubekjendt Oprindelse og tvivlsom med Hensyn til Copieringens Paalidelighed. Medens man paa denne Maade søger

*) Man see hos Fuchs S. 320, hvorledes *unus* gjores til ubestemt Artikel ved Sammenblanding af den bekjendte Sprogbrug med Superlativ (*unus omnium fortissimus*) og en anden sjeldnere (*unus = unus quilibet*, en ganse dagligdags, som alle andre; s. Catull, XXII, 10, Cic. de Orat. 1, 29, 132, ad Att. IX, 10, 2) med et Sted af Curtius, hvor *unum animal* just har den udtrykkelige Talbetydning: et enkelt Væsen.

**) Sammesteds S. 324.

***) Sammesteds S. 326. Jeg har for mange Aar siden gjort opmærksom paa, at ifølge en Utydelighed i Udtalen in urbe og in urbem hist og her er forverlet, men aldrig in *urbibus* og in *urbes*; men ogsaa latinske Specialphilologer vedblive at blande Alt.

at udsmykke en uheldbar Forestilling, lukker man Dinene paa den ene Side for, hvad der klarlig foreligger i Historien, den hele Revolutions inderlige Sammenhaeng med Folkevandringen, Gjendannelsens med dennes Ophør, paa den anden Side for, hvad der i de fremkomne nye Skiftelser paatraenger sig, deels Optagelsen og Gjennemførelsen af germaniske Methoder, deels Billedet af en Samling og Henarbeiden til ny Faaphed efter en voldsom Rystelse; man glemmer, at lignende Phænomener andensteds fremkomme under tilsvarende Forhold og Foranledninger, at f. Ex. i Norden det gamle Sprog hurtigst og sterkest forandredes, hvor den sterkeste Verørelse med Fremmede fandt Sted, i Danmark, at Engelsk fremstod ifølge Erobring og Folkeblanding*).

Men idet Forsøget paa at forklare Oplosningen af Latin som en Udvikling indenfra af en længe i dette Sprog selv tilstedevarende Retning aldeles maa afvises, er dermed ikke sagt, at den hele grammatiske Sproghygning stod i alle Dele ubersørt og i fuld Faaphed udbredt over Romerrigets latiniske Provinser, indtil Folkevandringens Strom fastede Riget fuldstændigt overende. For det Første er det tønkligt, at der hos Folket og i Sproget selv updanner sig Modificationer af Udtalen, hvorved Voeningsformernes ydre Skiftelse udsættes for ny Aflibning og Fordunkling, foruden den, de have lidt ved at blive til Former, men, vel at mærke, uden at Systemet og Rækkerne derved forandres**). En saadan Modification var Fremhævelsen af den i Latin fra Begyndelsen af stedse fra Endelsen mod Ordets Stammestavelse tilbagetrukne Betoning i Modsatning til Quantitetten; og skjønt ogsaa her fremmed Indflydelse har haft sin store Andel, skal det dog ikke negtes, at her en paa

*) Et sandere Spor af en vis Forskjel mellem Almuens Tale og Skriftsproget i Latin, men saadan, som den gjenfindes i alle Sprog, viser sig deri, at de romanske Sprog for enkelte Gjenstande og Forestillinger (men ikke let for saadanne, der høre til Livets aandelige og ethiske Sphære) have tabt det Ord, som var almindeligt i det latinske Skriftsprog (Hovedstadens og de Dannedes Sprog), og beholdt et andet, der i Skriftsproget kun forekommer enkeltvis. Et af de bekjendteste Eksempler er, at de romanske Sprogs Navne for Hesten ubgaae fra *caballus* (*cavollo*, *cheval* o. s. v.), ikke fra *eqvus*. Det er muligt, at enkelte latinske Almuesord, der slet ikke findes i det opberevde Skriftsprog, ere komne til os i de romanske Sprog.

**) Perfectets særlige Stilling og Betydning er ligesaa vel tilstede i den svagere Form stetere som i den fulde steterunt.

Sprogets egen Grund, i det Ringeste under dets Udbredelse, opstaet Tendents kan have gjort sig gjeldende. Allerede i det fuldkommen bestaaende Sprog kan der næst en eller anden Form, der under Udviklingen af det Hele er blevet af mindre Betydenhed for Talens Bestemthed, især naar den ikke er stærkt physisst udpræget, ligesom tabe sig og blive umørlig for Sprogfølelsen og derved usikker i Anvendelsen; jeg henviser til den tidlige Bakken i Anvendelsen af Dualisformerne i Græsk og erindrer om det Punkt, hvorpaa i dette Sieblit Adskilles af Verbets Enkeltal og Fleertal staar i vort, ogsaa det dannede, Talesprog; dog veed jeg ingen latinist Bøningsform at betegne, der paa denne Maade kæmpede om sin Existents allerede før Sprogets sidste Dage. Men derimod var ved Latin allerede tidligere, end den egentlige Revolution brød frem, indtraadt et særeget Forhold (ligesom ved Græsk, hvad dog her forbages). Latin var, idet Provindsbeboerne i Keisertiden optoges i romersk Borgerret, og en eensartet Bestyrelse omfattede hele Riget, blevet relativ meget hurtigt udbredt over alle de vestlige Provinder, medens den virkelige Indvandring af ægte Romere og Italienere i Provinderne var meget ringe; (selv af de Veteraner, der bosattes i Soldatercolonierne, vare mange ikke ægte Romere;) det var da naturligt, at Sproget allerede fra Begyndelsen for en stor Deel kun tillegnedes raat og brugtes lidet correct. Da nu tillige Meddelessen igjennem Skriftsproget og dens Indvirkning paa Folket, især i de fjerne og efterhaanden optagne Dele, under Literaturens og det aandelige Livs Forfald, var ringe og ikke i stand til at sammenarbeide og sammenholde Sprogbevidstheden, og da baade Italiens og Hovedstadens Befolkning (navnlig ogsaa de højere Klasser) tildeels ligesom recruteredes fra Provindsbefolkningen og denne ogsaa afgav forholdsvis store Bidrag til den Skribentvirksomhed, der overhovedet fandt Sted, saa fulgte heraf, altsaa just af fremmede Befolknings-Clementers Optagelse i et stærkere Forhold, end at det oprindelige Folks Aandsliv og Sprogfølelse med assimilrende Kraft kunde gjennemtrænge dem, i de sidste Narhundreder (især fra det tredie af efter Christi Fødsel) en svækket og usikker Sprogfølelse baade med Hensyn til Ords og Talemaaders Betydning og i grammatiske Henseende (med Hensyn til Conjunctioner, f. Ex. ved quod og ut, og til Formers Anvendelse, f. Ex. Conjunctionens). Under denne Tilstand var det, at germaniske Folkesværme trængte ind i Romerrigets vestlige Lande (ogsaa Italien), bosatte

sig deri og beherskede den i det Hele talrigere, paa de fleste Steder mange Gange talrigere øldre Befolning. Hvad der nu skete, lader sig fortællig ange i følgende Omrids: De indvandrede Beherskere tilegnede sig, idet de i Førstningen indbyrdes beholdt, men efterhaanden aflagde deres eget Sprog, det forefundne (latinske) Sprog, baade tvungne af den Cultur og den nye Religion, der derigjennem kom dem imøde, og fordi de behøvede det til at regjere og beherske de Indfødte, men de tilegnede sig det i høi Grad raat og overfladisk, først og fornemmelig Ordstoffet, kun med saamegen Form, som de indtil en vis Grad fattede eller som, uden at fattes, i det Ringeste nogenlunde bestemt, oplost hængte ved Ordene; det Sidste anvendtes med famlende Usikkerhed eller var betydningsløst og ligegeyldigt; hvad de i og for sig eller efter Vane fra deres eget Sprog behøvede mere, drev Trangen dem til at forsøge at antyde ved Midler, analoge med deres eget Sprog; de sagde habeo factum, men med forvansket Udtale baade af habeo og factum, fordi de sagde ich habe gethan (naturligvis saaledes som dette paa den Tid lød i de forskellige germaniske Sprogarter). Derimod brugte de aldrig et germanisk Formstof; dette besad de ikke adskilt fra Ordene; det passede ikke (ikke engang et germanisk Formord) paa eller ind imellem de latinske Ord og det vilde ikke være blevet forstaaet *). Fra den anden Side kom de gamle Beboere, hos hvem jeg allerede har betegnet Sprogsølissen som svækket, hos Mange som ikke bragt til Fasthed, imøde med Bestrebelsen for at forstaae og gjøre sig forstaaelige for Beherskerne; selv under Belæringen begvemmede den christne Prædikant sig uden-

*) Endel af hvad der foregik, gjentager sig hvergang f. Ex. en Dansk uden Anelse om Grammatik (overhovedet, ikke blot om tydsk Grammatik) maa forsøge at tale Tydsk med den raa Kundskab, som nogen Eids Samqvem har givet ham. (Geg tager Exempllet fra denne Side, fordi Tydsk har flere Boningsformer end Dansk.) En saadan Dansk vil famle imellem de tydsk Formere og Formord og tildeles i Valget af de sidste styrer af dansk Analogie (f. Ex. sætte wollen for werden), men aldrig sætte en dansk Endelse eller et dansk Formord ind. Men Forholdet skal tænkes ved hele Folkesæsser fastede imellem hinanden og uden det Eilshold og den Veiledning, som Undervisning og boglige Hjelpemidler nu ud mangehaande Omveje tilførte endog den, der ikke ses at bemærke dem. Latin var boiningsrigere og i sine Boninger bredere (havde længere Endelsser) end Germanisk; men fremfor Alt var Abskillelsen i begge Folkesæsser Forestillingskreds og Cultur en overordentlig stor, medens denne imellem Individer paa samme Livstrin af to Nabofolk er saare ringe.

tvivl efter sine Tilhøreres Evne. Paa denne Maade opkom og holdt sig i en langsom Gjæring, under hvilken i de første Aarhundreder efter Romerrigets Synken og Fal d' Folkenes Blandings- og Verøringsforhold idelig forandredes ved de tidlige Indvandreres og Erobreres Bigen for sildigere, i de forskjellige Lande, i hvilke Befolningens kom nogenlunde til Ro, efterhaanden løse og besværlige Taleformer, Sprog med et fælles Grundlag, Latin, fælles Forudsætninger for den vordende Klaring og Uddannelse, men forskjellige efter den Tilstand, i hvilken Latinen var forefundne, efter de Fremmedes særlige Art af germanisk Sprog, efter Blandingsforholdet, efter det indbyrdes Samqvem eller Adskillelse imellem de ved Blandingens opstaaede Folk og efter andre mere underordnede Indskydder. Som Forretningskriftssprog benyttedes foreløbig et i forskjellige Grader af Ureenhed og Ubehjelpsomhed fremtrædende, kus det grove Omrids af Formbygningen og Formbetydningen bevarende, stundom den sidste grovelig tilsiderettende Latin (saaledes som navnlig de af Marin i samlede Diplomer udvise); den næsten blot til det Kirkelige indskrænkede litterære Virksomhed brugte en noget mindre barbarisk latinisk Form. I alle de forskjellige Stikkelsler af det oploste Talesprog gjorde imidlertid Trangen til Fasthed og Sikkerhed, til bestemt Form og bestemt Bethydning, til et bekvemt mundtligt og skriftligt Udtryk for Tanken og Følelsen, med eet Ord, den Grammatik dannende Trang, sig gjeldende, men her som gjenordnende, gjendannende; og det almindelige Resultat, hvortil man i noget forskjellige Stikkelsler maatte komme, var givet. Man maatte faae Sprog med væsentlig latinisk Ordsorraad, mere eller mindre stærkt blandet med germaniske Bestanddele (— enkelte germaniske og nogle nordiske Elementer ere navnlig i Frank komne til senere —), men med yderst faa Levninger af de i vedkommende Lande før Latinen herskende Sprog, og med en Grammatik bygget af de efter hele Rekkers og enkelte Stykkers Bortfalden tilbageblevne, tildeels ogsaa i Bethydning omprægede Led af den latinske Form og nye Midler af latinisk Stof, tildeels efter germanisk Methode. Men dette Resultat blev i det Enkelte færdigt derved, at den kjække Bestemmelse og Griben ifølge Trang, som viser sig i den første Sproghaunselse, her i mindre Forhold traadte til den usikre Bevidsthed, der ledsgagede de opbevarede latinske Levninger, og derved, at Efterligningens og Banens Overenskomst, under ikke ringe Vækken frem og tilbage i Adskilligt, efterhaanden bekræftede, hvad der var grebet

og af Forsøgene fastholdt. Gjendannelsen foregik hurtigere paa enkelte Punkter end paa andre ifølge en større Meddeleses- og Productionstrang, og fra saadanne Punkter kunde Indflydelsler udgaae til andre *). Hovedmomenterne i denne Gjendannelse maae her antydes, men ogsaa kun antydes, nærmest saaledes som de fremstille sig i Frank, i det bekjendteste og bedst bearbeidede Exempel. En ikke ringe Deel af de gamle Former vare under den øvrige Opløsning bevarede og fastholdtes i deres væsentlige Betydning, navnlig den større Deel af de active Tidsformer, omend med en i Tidens Længde tilveels saa forandret Skiftelse, i det Ringeste i nogle af de nye Sprog, at de vanskelig gjenkjendes som de samme, og med nødvendig tilføjet Pronomen i første og anden Person. Det italienske amava viser tydelig nok amabam; men i chantaïs gjenkjendes ikke let cantabam efterat være gaaet igennem Skifflerne chanteve, hvor v naturligvis repræsenterer b, og chantoue, og efterat have faaet det s, hvis Oprindelse som første Persons Endelse i endel Former i Frank er dunkel og kun synes at kunne forklares ved en Overspringen fra anden Person. (Den ved Udtalen, navnlig ved Concentrering af Tone og Lydkraft paa Stamme stavelserne, bevirkede Afflibning er, som bekjendt, overalt langt større i Frank *) end i Italiensk, der fra en renere og fuldere latinisk Form (i Hovedlandet) er uddannet under langt større Overvægt af det romerske Folkelement og mindre Bevægelse. Enkelte Former bevaredes, men forrykkedes i Stilling og Betydning (aimasse, disse o. s. v. af amavissem, dixissem, men med Betydning af amarem). Aldeles forsvant af den gamle Formbygning og var, da Reconstructionen og Gjenbefæstelsen foretoges, allerede forglemt, hvad der ved Siden af Banskelighed i Eilegnelsen af dets Betydningsomfang ogsaa formedelst en svag Lydudprægning under en forandret Udtale var blevet ukjendeligt og usikkert, især for den i Sproget Uøvede, først Casusformerne, ved hvilke tillige vel den temmelig naturligt sig tilsydende Erstatning medvirkede. (Retheden til at afflibes gjelder egentlig kun for Enkelstallets Casusformer, der ofte blot adskille sig i een Endevocal; men naar de bortfaldt og en Erstatning for dem var dannet,

*) Hertil synes Sandheden af Maynourards Hypothese om et almindeligt Mellemled (Provencalsk) imellem Latin og de enkelte romanske Sprog at indstrenke sig.

**) Man tænke paa (je, tu) ris af risi, risisti, paa appellé af appellatum (apelat, apelet i gammelt Nordfransk).

bortsaldt ogsaa af sig selv Fleertallets Casusendelser*). Den svage Udpægning var ogsaa afgjørende i den tillige i sig selv og for Forstaaelsen lidet vigtige Kjønsforskjel, der saldt bort, hvad Hankjøn og Intekkjøn angik, som kun i eet Tilfælde (Nominitiv) adskiltes ved eet Bogstav (s og m), medens den igjennem alle Casus af Pronominer og Adjectiver udprægede Forskjel imellem Hankjøn og Hunkjøn bevaredes **). Ligeledes fortrængtes og opgaves, hvad der laa aldeles udenfor og direct modstred den germaniske Analogie og hvorfor denne henviste til en anden Betragtning, navnlig den usammensatte Passivform. (Ogsaa det enkelte active Futurum tabtes, fordi de germaniske Sprog ikke havde det; parlerø, parlerai med det tilhørende Conditionnel er af ny Dannelses, hvilken Raynouard, trods Ampères Indbendinger, uidentvist har forklaret rigtig ved at antage je parlerai for opstaaet af je parler ai = j'ai à parler, har at tale. Disse Former indeholde da det eneste og mørkelige Exempel paa en ny Agglutination, muliggjort ved Dannelses-elementets Stilling bagefter det selvstændige Ord.) Af enkelte Former sees endnu i den begyndende Reconstruction (det øeldste Skriftsprog) Levninger, men Grindringen var saa svag og andre Midler til at betegne det Samme allerede saa tilbante, at de snart ganske forsvandt, som Fleertalsgenitiven or (orum) i gammelt Fransk (Ampère Pag. 80). I enkelte Tilfælde fastholdtes og anvendtes Former i en større Udstrekning og Almindelighed, end de i det gamle Sprog havde; i Italiensk er i fra den latinske anden Declination blevet almin-

*) Substantiverne oversættes fra det gamle Sprog i det Hele saaledes som de, med Forbigaaelse af de særlige Casusendelser, navnlig af den i tredie Declination Stammen saa stærkt modificerende Nominativendelse (s), fremtraabte nærmest i Accusativen i Enkelttallet med Uflibning af m (em, pont o. s. v.); men i enkelte Ord fik Nominativens s, hvormed i gammelt Fransk ogsaa er gjort et Forsøg paa en Adskillelse af en Subjectcasus i Modsatning til Ordet i alle andre Forhold, en Plads.

**) I de nordiske Sprog har samme Grund formedelst andre Forhold frembragt et andet Resultat. Det i Artiklens, Pronominernes og Adjectivernes Form stærkere udprægede Intekkjøn holdt sig adskilt, medens Hankjøn og Hunkjøn bragtes hinanden sammen, at Forskjellen ved Skriftsprogets Gjendannelse saldt bort deri og ved dets Indflydelse i det almindelige Talesprog, medens den, som befjendt, har holdt sig, i det Ringeste tildeels, i visse Dialekter, saasom i Danmark i visse Egne af Jylland og paa Bornholm. (Paa sidste Sted iagttagtes Forskjellen altid i begge Artikler, ikke sjælden i Adjectivets særlige Hankjønsform: farster fift = ferst.)

bedsigt Fleertalsmærke for Navneordene af Hækjønnet, i Transt s for alle, enten det nu fra tredie Declination er overført til Ord af første og anden eller det her er udgaaet fra Accusativen. Det ene Hovedstykke af den gamle Bygning, Casusbøningen, erstattedes, foruden ved Ordstillingen, paa en Maade, der forekommer os meget let og simpel, ved Præpositioner, altsaa et i Sproget allerede givet og brugt Middel; men naar man nærmere betragter, hvorledes alle Sammenhængsforhold ere samlede under en eneste Localanskuelse (de, fra), dernæst en lang Række andre Forhold (en stor Deel af Ablativomfanget) henført under den samme Anskuelse og endelig denne Opfatning ved en kæd Ellipse (en partitiv eller Arts = Genitiv uden styrende Ord) er gjort til Betegnelse for et ubestemt Omfang af Noget tænkt i Nominativ- eller Accusativforholdet (du vin, des hommes), og naar man overveier, hvad der atter er inddraget under den anden Betegnelse af en Localanskuelse (å, Bevægelse til og Bæren paa Stedet, hele Dativforholdet og en Mængde andensteds ved specielle Præpositioner betegnede Forhold), da finder man heri en Driftighed, der erindrer om den ældste Casusdannelsse og Indordningen derved, med den Forskjel, at der i denne secundære Dannelsse begyndtes med Præpositioner af en hidtil bestemt og begrænset Betydning, der efterhaanden skulle i høieste Grad almændeliggjøres *). For den bortfaldne Passivform søgte Erstatning i Umprægning af Betydningen af den latinske Combination af Participiet og sum (til Præsens i Passiv), i Forbindelse med en anden fra den germaniske Perfectomskrivning udgaaende Combination (j'ai été) og i en mere indirect Antydning (det reflexive Udtryk). Om Futurum er ovenfor talt. Den germaniske Opfatning indfjød endelig i det latinske System et Par nye Led (i Forbindelse med Passivens Bortfalden de viensynligste Vidnesbyrd om den stærke og directe Indflydelse fra denne Side); det ene er Adfillelsen af Perfectum fra den fortællende Tid (j'ai fait fra je fis, feci), hvormed fulgte et nyt Plusquamperfectum (j'avais fait), der for-

*) Det er vigtigt at lægge Mærke til, at man ikke, gaaende ud fra Genitiven og Dativen som givne Forestillinger, har substitueret et andet Legn for Endelserne (— hvor var da Ablativen blevet af? —), men at man (Germanerne), da man høverken fandt fastholde Casusendelsene eller deres latinske Betydninger, ganske forstyrret søgte en Betegnelse for Substantivernes oblique Sætningsforhold og da slog det, Latinerne havde fordeelt i tre Casus, sammen i to med nn Fordeling.

trængte det latinske (feceram); det andet begge Artikler (le af ille). En stærk Forrykning i Anvendelsen lede de conjunctiviske Former, til hvilke Conditionnel sluttede sig for den potentielle Betydning. Navnlig bortfaldt den i Latin selv ikke til fuld Consequeents og Fasthed bragte og i Kaisertidens Sprog allerede noget afstagnende Anvendelse af Conjunctiven til Antydning af den fremmede Tanke i relative og visse andre Bisætninger. Med Forandringerne i Formbygningen fulgte nu nødvendig mange Forandringer i Sætningsbygningen og Sætningsforbindelsen; (— Forbindelsesmaader som Accusativ med Infinitiv eller Duoablativ faldt bort, den sidste dog med en indskrænket Levning i en lignende Participialconstruction uden Casusbetegnelse; —) i Forbindelse hermed stod Opgivelsen af den i Latin saa vigtige Conjunction ut og Optagelsen af dens fleste Betydninger, tildeels efter Anvæisning af det germaniske d a s, under det at quod opstaaede que (ene eller i mangeflags Forbindelser med Præpositioner o. s. v.), og denne sidste Conjunctions store Almindeliggjørelse til at betegne de forskelligste Bisætningsforhold, hvori da atter viser sig den i det færdige og rolige Sprog tilbagetrængte, men i Omvæltningstiden i stor Udstrekning gjenindtraadte Magt til at udvide og omdanne Betydninger. (Derimod tabte det enkelte quod den særlige Betydning af for d i.)*).

Sammenlignet med den romanske Sprogomvæltning er den i vores nordiske Sprog foregaaede Ombannelse af mindre Udstrekning og indgribende Virkning, hvilket ogsaa svarer til de Forhold, der have fremkaldt den, hvorhos vel maa erindres, hvad ovenfor er bemærket om, at vort Oldsprog selv var rykket noget bort fra Grundlagets fulde Øviningsrigdom, især i Udsagnsordene. Medens der her ikke er Tale om Fremmedes Indvandring i Masse eller om Erobring, er det dog uimodsigeligt, at gjennem hele vor Middelalder ikke blot en stærk Beværelse ved Samqvem med sydlige Naboer har fundet Sted (hvilket strækker sig saa langt tilbage som Folkestammernes Naboforhold), men ogsaa en ikke ringe Indblanding af thyske Befolkningselementer, ligesom ogsaa

*) Anvendelsen af quod for Accusativ med Infinitiv, der havde et muligvis medvirkende Forbillede i Brugen af det græske ὅτι, var i nogle tilfælde begyndt tidligere end Sprogomvæltningen ved en ikke saa vanskelig Overgang; men Fortrængelsen af ut hører dithen.

Grundlaget for den nyere Cultur og Dannelses i Forbindelse med Christendommen ikke blot hentedes, men ogsaa tilbragtes os, deels sydfra, deels vestfra, ved Missionærer (ikke blot Missionærer i reent religiøs Henseende), hvis Tale ogsaa havde stor sproglig Indflydelse. For Norge og Sverrig var denne Beværelse og Indblanding vistnok meget ringere, omend ingenlunde ganske uden Betydning. Det viser sig da ogsaa, at Sprogforandringen er foregaaet baade tidligere og langt stærkere i Danmark, hvor heller ikke ligeoverfor den fremmede Dannelses fremkom eller holdt sig en national Litteratur, der kunde befeste og bevare Sproget, end i Norge og i Sverrig. Men hvad der var foregaaet i Danmark, virkede dernæst under bekjendte historiske Forhold tilbage paa Norge og Sverrig, paa Norge særlig igjennem det gjenbefæstede og dertil overførte Skriftsprog. I Norge opstod en Adskillelse imellem dette til en nyere Form fremfredne Skriftsprog og det, i det Ringeste i Landets Indre, paa et øldre Trin blevne Talesprog, en Adskillelse, der efterhaanden atter formindskedes ved Skriftsprogets, det offentlige Forretningssprogs og det kirkelige og Undervisningssprogets Virkning paa alle Dele af Folket, omend ikke lige directe Virkning *). Island, til hvilket ingen Blanding naaede hen, bevarede i det Hele den gamle Sprogform. I vort nyere danske Sprog, sammenlignet med Oldsproget, er nu i Berbernes Bøning (naar vi ikke tale om den enkelte Form's Udspring, men om Formernes Antal og adskilte Betydning) tabt Conjunctiven, med undtagelse af en svag Levning i Præsens som Optativ **), dernæst Personendelserne (og Taladskillelsen blevne usikker i Talesproget); i Navneordene er

*) En saadan Adskillelse imellem Talesproget hos en stor Deel af Folket og Skriftsproget er viiselig et Uheld, da den hindrer den lette Strømning af mundtlig og skriftlig Meddelelse nedad og opad; men den kan, naar den eengang er indkommen (— og maaske var dens Indkommen en Folge af i andre Henseender gunstige Forhold for Culturen —) aldrig hæves i grammatiske Henseender uden ved efterhaanden at drage Talesproget (eller rettere, lade det drage sig selv) henimod Skriftsproget, omend ikke til enhver pedantisk, maaske falsk Regel; en Tilbagetrækning er umulig, allerede fordi Talesproget under en saadan Tilstand kun fragmentarisk og i største Forskjellighed efter Steder og Egne bevarer den øldre Form.

**) At Maaske har kaldet Conjunctiv den „betingende“ Maade, beklager jeg, fordi dette Navn indeholder og bidrager til at vedligeholde en forkert Forestilling om Formens Betydning.

deels tabt den ene, og det den oprindelige Kjønsadskillelse (af Han- og Hun-kjøn), dog med Levninger i Almuedialekter *), deels Casusbøningens med Undtagelse af Genitiven, uden nogen almindelig Erstatning; (— Ordstillingen var allerede tidligere bestemt —). I Genitiven er, analogt med Uddannelsen af et eneste Fleertalsmærke i hvert af de romanske Sprog, men med langt større Driftighed et tidligere til en enkelt Ordrekke i Enkeltalset indskrænket Mærke (s) gjort til almindeligt Mærke i alle Ord og begge Tal; men af kraftig positiv Omprægning er dette ogsaa det eneste Træk. I Engelsk er under Sammenstødet af det endnu i usikkert grammatiske Tilstand svævende nordfranske Sprog og det angelsaksiske, hvilket sidste her fik Latinens Rolle at beholdes, men blandes og afflives, foruden de øvrige Bøninger omrent i samme Udstrækning som i Danst (med Undtagelse af Noget af Udsagnsordenes Personendelser), ogsaa hele Kjønsforskellen forsbunden.

Betrugte vi nu, hvad der ved disse Omvæltninger i Sprogene og den paafulgte Ordning og Besættelse i Almindelighed og i det Hele er foregaaet, viser sig først det Alle bekjendte Resultat, at et Antal Bøningsformer ere faldne bort, endog de Tilsætte fraregnede, i hvilke flere Endelser for een syntaktisk Form ere ombyttede med een Endelse (som i den danske Genitiv), mens de tilbageblevne næsten alle ere indsvundne i Lydomfang og for en stor Deel blevne ukjendelige eller vanskeligt kjendelige i deres Sammenhæng med de tilsvarende ældre. Derved er da tillige den Regelmæssighed, som i det ældre Sprog viste sig i Formens Dannelse efter Ordstammernes Forskjellighed og i de euphoniske Indflydelses på Stammerne, ofte forsvunnet og de enkelte Former staae ofte mere isolerede. (Men man maa dog ikke glemme, at ogsaa i de gamle Sprog overalt fremtræde Brud, uregelmæssige Ord, Former, der henvise til en endnu ældre Forudsætning, f. Ex. tuli til tetuli, repperi til repeperi, o. s. v. i stor Udstrækning.) Af de bortfaldne Former ere endel ikke erstattede ved nogetomhøst særligt Tegn; nogles Bortfalden har i det Høieste medført en bestemtere Ordstilling (f. Ex. af Subject og Object i de romanske Sprog o. s. v.). Bisse efter den i Begyndelsen af denne Afhandling anstillede Overveielse for Talens Opgave uvæsentlige Motiver (Kjønnet, Person-

*) See S. 68 Anmærkn.

og Talbetegnissen i Prædicatet) ere enten indskrænkede eller faldne ganske bort (Kjønnet i Engelsk), ikke ifølge en Erfjendelse og en Beslutning at fjerne dem, men derved, at man, efterat de derhen hørende Former vare afflebne eller bragte i Norden, ikke har fundet Trang til at danne eller befæste dem paanh. Herved er altsaa Sproget gjort simpelere. I nogle Tilfælde er i de romaniske Sprog søgt en Erstatning for Endelserne i enkelte Hjelpeord (de, a) eller i sammen- satte Former; af hvilke kun i eet Tilfælde, i de romanske Sprogs Futurum og Conditionnel, er opstaet en enkelt, idet Forresten Stillingen og den Bevidsthed, der fulgte det selv grammatikalsk udformede Ord (Hjelpeverbet i bestemt Tid, Tal og Person) hindrede Agglutination; i et enkelt Tilfælde (foruden Conditionnel) er en saadan Forbindelse, det sammensatte Perfektum, som en Forøgelse sat ind i Rækken af de bevarede Brøningsformer. Disse sammensatte Betegnelser, der for største Delen allerede fandtes i tilsvarende Skikkelses i de germaniske og nordiske Sprog, indeholdt vistnok en mere direct Antydning end de øeldste Dannelses medførte, men ere dog ikke af anden Art, end at de trængte til Brugens Sanction og til Forglemmelse af Hjelpeordets oprindelige Betydning for at anvendes og forstaaes uforstyrret og sikret.*)

Bed. Bortkastelsen af endel Former og andres Simplification ere nu Sprogene blevne lettere for Fremmede at lære. Det er maaßke ikke unyttigt at gjøre sig lidt nærmere klart, hvori denne Lettelse egentlig bestaaer og hvorvidt den strækker sig. For det Første befries man fra at lære Formerne selv, idet man i det Høieste isteden derfor maa lære en enkelt Forbindelse, der overalt er eens, medens den samme Form undertiden bruger flere Endelser og disse forbindes forskelligt med Ordstammerne; ved faa eensartet og let udprægede Former som f. Ex. det latinske Imperfectum er Lettelsen ikke stor. Meget betydelig er den derimod, hvor et Motiv med en saa besværlig Classification som Kjønsløren falder fuldstændig bort, som i engelsk; thi Indskrænkningen til

*) Det forekommer os nu ved Vanen saa simpelt og naturligt, at Forbigangenheten af en Handling antydes ved Forestillingen om en Besiddelse af det Udforste, at det synes ikke at kunne være anderledes. Følgelig selv er det vel ikke meget naturligere, end naar Chineseren ofte udtrykker Passiv ved Hjælp af et Verbum (kjan), der betyder at se e, (see beskytte = beskyttes; Endlicher Chines. Grammatik § 230).

to Æjøn er kun en ringe Lettelse, der langt mere end opveies derved, at Æjøns-reglerne i de nyere Sprog ere saa yderst vanskelige, fordi de med Æjønnet i Forbindelse staaende Nominativendelser og i mange Tilfælde Afledningsformerne ere forsbundne eller fordklæde. I syntaktisk Henseende træde andre Midler, der kræve Regel og Begrensnings, istedenfor Formerne, og det er ikke lettere at lære Anvendelsen af de og å end af den latinske Genitiv, Dativ og Ablativ; hos os gaaer Vanskeligheden i dette Punkt over paa Præpositionerne. Dog er der ogsaa her en Lettelse, nemlig i det Tilfælde, hvor det gamle Sprog ved Siden af de væsentlige Betegnelser, der ere erstattede, havde fra den første Udvikling beholdt Betegnelser, der ikke ere erstattede, som f. Ex. Anvendelsen af forskellige Casus ved Præpositionerne, der i de omdannede Sprog alle føres til det eensformige Substantiv*), eller hvor der var indbragt en i sin Udstrekning og Omfang usikker Betegnelse, der ogsaa, navnlig ved Conjunctionernes nærmere fastsatte Betydning og Brug, blev overflødig og derfor heller ikke syntaktisk erstattet, som Conjunctionen i flere Tilfælde, f. Ex. i Causalsætninger, Følgesætninger, Betegnelsen af den fremmede Tanke o. s. v. Thi paa mange andre Punkter er ogsaa i vojt Sprog Conjunctionen erstattet ved Sætningsforbindelsen, ved særegen Anvendelse af Hjelpeverbet, ved Forandringer i Ordstillingen, der, naar de for den Fremmede skulle beskrives, kræve vidtløftige og vanskelige Regler. (I de romanske Sprog ere ved Siden af de væsentlige og til Opsatningen bidragende Anvendelser ogsaa saadanne Levninger af Conjunctionens Brug blevne tilbage, der nu staae fragmentariske og lidet eller intet betydnende; man tænke blot paa Conjunctionen ved quoique.) Tages alt dette tilsammen, vilse både de romanske Sprog og vel endnu lidt mere det danske (kun ikke i Æjønslæren), men især det engelske Sprog sig som grammatiske lettere ligeoversor Tydss (— de slaviske Sprog holdes herude af Betragtningen —) og de gamle Sprog**). Men Letheden fremstiller sig naturligvis forskellig efter den Ana-

*) Besværlige blive de fragmentariske Levninger, tilsengs, med Nette o. s. v.

**) Den Vanskelighed, hvormed de gamle Sprog i grammatiske Henseende fremtræde for os og som smelter sammen med Vanskeligheden i lexikalsk (phraseologisk) Henseende, beroer naturligvis, foruden paa Udgningen i sig selv, tillige derpaa, at vi have dem for os i en meget stor Tidsudstrækning, indebefattende saamange Forandringer, og dernæst paa, at de ikke komme os imøde, baarne af en levende, i sig selv overalt sikker Sprog.

logie, som den Fremmedes eget Sprogs Bygnings har med det, som der er Spørgsmaal om at lære. Betenkligere og dog ved Betragtningen af Sprogets hele Forhold til Aandslivet ikke afviseligt synes Spørgsmaalet om, hvorvidt det ene Sprog er besværligere at tilegne sig og bruge rigtigt for de Indfødte selv end det andet og derved virker hindrende. Baade efter hvad der ovenfor er udtalt om den Maade, hvorpaa grammatiske Former og deres Betydning besiddes og behandles af Folket, og efter den umiddelbare Erfarings Bidnesbyrd (baade hos Folk, der deelstager i den meest udviklede Cultur, som Tyskerne, og hos saadanne, der staae lavere) maa Tilstedeværelsen af en saadan Forstjel af nogensomhelst Betydning benegtes, undtagen forsaavidt særegne Forhold have frembragt en saadan mærkelig Adskillesse imellem Skriftsprøg og Talesprøg i det Ringeste for en Deel af Folket som den, hvorpaa jeg ovenfor har nævnt Exempler; thi her har Skriftsprøgets Tillegnelse unegtelig en hindrende Banskelighed for dem, der staae det fjernehed. Nogen Banskelighed medfører naturligvis altid (i alle Sprog) Skriftsprøget som saadt ved sin, naar det skal svare til sin Hensigt for hele Folket, udelukkende Charakter ligeoverfor individuelle og Dialektforstjelligheder, ved sin Stræben efter Genshed. (Skriften er selv en Betingelse for en vis Anvendelse af Sproget, som det kostet Møsie at tilegne sig.) Forholdet modificeres i det Enkelte, men forandres ikke i det Store ved den Svækkelse af Sikkerheden i enkelte Formers Skikkelse og Anvendelse, der før er omtalt som mulig i det forresten fuldt bestaaende Sprog (som f. Ex. i visse Egne af Tyskland ved *mir* og *ich*). Det er isvrigt aabenbart, at det høiningsrigeste Sprog tilbyder først Mulighed for Indtrædelsen af Sligt, da den blot i Ordstilling, Hjelpeord og syntaktiske Combinationer liggende Betegnelse lettere falder bort, naar Trangen og Sikkerheden i Anvendelse ophører. Spørge vi endelig ikke om Sprogenes Lethed, men om deres Bequemhed og Tilstrækkelighed til at udføre deres Hverv, da standse vi atter her ved det for Dagen liggende Resultat, hvortil vi i Begyndelsen (1ste Stykke, Side 12) henviste, at i det Ringeste indenfor samme Amts Grænser Omvæltning og Simplifica-

bevidsthed, men overlevere i Viser med enkelte Kvirl og Huller. Læreren selv er da langtfra at kunne bringe Phænomenerne saa let og sikert frem for Disciplene, som han bør kunne i de nyere Sprog.

tion af den grammatikalske Bygning ikke har medført mindste virkelig følt eller paavist Forskjel i Sprogets Brugbarhed. At en enkelt i Latin anvendelig rhetorisk Figur ikke kan umiddelbart gjengives i det nyere Sprog (f. Ex. fordi den beroer paa, at Verbet kommer bag efter de styrende Substantiver, hvilket af de bekjendtere nyere Sprog kun skeer i Tysk), at en siden Anvældning i Meningen, frembragt f. Ex. ved en Conjunction, ikke i samme Sætningsform lader sig udtrykke (— i adskillige Tilfælde heller ikke i Græsk —), betyder slet Intet. Det samme Forhold gjør sig gjeldende ved at oversætte fra vores Sprog i de gamle, kun paa andre Punkter. Det er ikke efter slige tilfældige Enkeltheder eller ved slige Sammenligninger at et Sprogs Dygtighed og Brugbarhed for Tankendtrykket i og for sig og for dets eget Folk skal vurderes.

§ 5. (De enkelte grammatikalske Sprogbrygningers Fuldkommenhedsgrad og Vidnesbyrd om Folkenes aandelige Anlæg og aandelige Liv.) I den særegne Maade, hvorpaa de grammatikalske Betegnelser i et Sprog ere udprægede (som Væningsformer eller i anden Skikkelse) og i deres blotte Antal, Egenstaber, der for hvert enkelt Sprog væsentlig bestemmes ved det for hele Etten følles Grundlag og ved den enkelte Etdeels tidligste Skjæbner, søges forgjøres eir Maalestok for Sprogets større eller mindre Fuldkommenhed eller et direct og selvstændigt Vidnesbyrd enten om Folkets oprindelige Anlæg eller om dets opnaaede aandelige Udvikling, der er senere end Sprogbrygningens væsentlige Aflutning, endlige om denne Udviklings særlige Retninger, der ikke berøre de grammatikalske Betegnelser Opgave og Indhold. Heller ikke ligger i Bygningens Artikulation og Inddeling, der hverken i det følles Grundlag eller i den enkelte Udvikling er frembragt med Beregning og abstract Bevidsthed eller nogensteds røber streng logisk Conseguents, men overalt tilfredsstiller de væsentlige Motiver paa en eller anden Maade, et Aspreeg af Folkets særegne logiske Disposition og Dygtighed. Derimod kan der i den Maade, hvorpaa visse væsentlige Motiver i den ene eller anden hele Et have faaet et frit og selvstændigt Udtryk, saa at Betegnelsen fremtræder let under alle Talens Former og Forbindelser, sees et Held, en Forsynets Kunst, ved hvilken det er umuligt at afgjøre Noget om, hvad en lykkelig Begavelse og en lykkelig Stemning

hos enkelte Individuer paa de allerførste Trin af Dannelsen har medvirket. I den Udvikling, som i det enkelte Sprog den forud paa det følles Grundlag opførte særlige Bygning har faaet ved Bearbeidelse af alle deri liggende (altsaa ogsaa ved høint Held betingede) Midler til stilistisk Fylde og Værelighed, i den frembragte stilistiske Tilstand, ligger derimod et bestemt Vidnesbyrd om Sprogets alsidige Benyttelse, om mangesidig, omfattende, sine Bestemmelser medtagende Meddelelse, som deri har fundet Sted, om Cultur og Tænkning, men et Vidnesbyrd af stor Almindelighed, der med Hensyn til den opnåede Culturs og den stedfundne Tænknings Omfang, Mæning og Indhold mangegange overgaaes af det i Ord- og Betydningsforraadet liggende Vidnesbyrd.

I det Betragtningen af de grammatiske Betegnelseres Væsen med Benyttelse af, hvad der i det Foregaaende er grundlagt og forberedet, skal afsluttes ved Overveielse af, hvilken Betydning der skal tillægges ethvert Sprogs særlige grammatiske Bygning i Burderingen af Sproget i Forhold til Folkets Aandsvirksomhed og i Sammenligning med andre Sprog, stiller der sig en dobbelt Betænkelighed for Die, den ene, at det ikke er let at fastholde de Forstillinger, der maae bekæmpes og afsvises, i en bestemt Skikkelse, imod hvilken Gjendrivelsen kan rettes, fordi de, saa idelig og fra saamange Sider de end paatrænge sig, ikke udfolde sig nærmere med Paavisning af det i Sprogene og deres Liv, hvortil de støtte sig, den anden, at det derimod er saare let at blive misforstaet med Hensyn til den rette Mæning og Begränsning af denne negative Deel af Undersøgelsen, saa at det Positive, der bliver tilbage eller sættes isteden og med al Energie forsvarer, aldeles oversees; til begge disse Sider maa Opmærksomheden rettes.

„Sproget udtrykker Folkets aandelige Væsen“. Til denne Sætning, der er udtalt og udtales saa ofte, at det er aldeles overflødig at henvise til enkelte Steder, hvor den findes, da de lidet forskellige Ord og former, hvori den indskædes, ikke pleie at indeholde nogen nærmere Anhænding af Maaden, hvorpaa det aandelige Væsen er afpræget i Sproget, slutter sig dog meget hyppig den yderligere Bestemmelse, at det fornemmelig er i Sprogets grammatiske Bygning, som dets meest aandige Side, den fineste Bestanddeel deraf,

at Billedet maa føges, i Modsetning til det mere materielle Ordforraad. Skal en enkelt Repræsentant for Hovedsætningen og den nærmere Bestemmelse nævnes, kan der neppe gjøres Indsigelse imod som saadan foreløbig at betegne W. Humboldt, hvad enten der sees hen til Dygtigheden eller til, at han fremfor Andre har stræbt dog noget nætere at udvikle Sætningerne (i Afhandlingen Ueber vergleichendes Sprachstudium, 1820, og i det større, ovenfor første Stykke, S. 10 Ann., nævnte Skrift); jeg har ikke fundet noget væsentlig Nyt til Udvikling og Begründing føjet til af Nogen efter ham. Ved Siden af den almindelige Sætning om Aandslivets Afprægning i Sprogene fremtræde visse meget udbredte Domme om Sprogenes Rang og Følge i grammatikalisk Fuldkommenhed, idet deels de saakaldte Bøníngssprog (de indo-europæiske og semitiske) sættes over de saakaldte agglutinerende eller Affix-Sprog, en Adskillelse, hvis Usikkerhed og Uholdbarhed jeg ovenfor (1ste Stykke, S. 54 ff.) troer tilstrækkelig at have godt gjort, deels imellem Bøníngssprogene (navnlig i vor Æt, den indo-europæiske) de ældre, formrigere Skikkeler, med ringere Anvendelse af adskilte Hjelpeord og fast Ordstilling, sættes over de nyere mindre bøníngsrige (de synthetiske over de analytiske, efter Fr. Schlegels fra en anden Begrebsphære uden klar Forestilling laante Benevnelser). Man priser Græst og Latin i Modsetning til de romanske Sprog, der ere vanslægtede fra det sidste; Tydskeren glæder sig, idet han stiftende indrømmer de to gamle Sprogs Forrang, over, at hans eget Sprog dog ved Bøníngsrigdom staar saa højt over Frankmandens og de øvrige romanske; vi Danske, der just ikke kunne bryste os med vort nuværende Sprogs Rigdom paa Bøníngsformer, tale i desto højere Toner om vort Oldsprog; deri ere, med Undtagelse af nogle få ejtere (f. Ex. den ovenfor nævnte tydsske Lærde Fuchs eller Abjunkt Å nu ðen i Norske Universitets- og Skoleannaler, 2den Række, 4de Bind, S. 188,*)) alle enige, at de bøníngsrige Sprogbygninger ere de fuldkommere. Man klager da, som Höfer (i Indledningen til Zeitschrift für die Wissenschaft der Sprache, 1ster

*) Jeg selv har allerede i hvad jeg 1830 frev om Undervisningsvæsenet i Maanedsskriftet for Litteratur, antydet min Betragtningsmaade i Anledning af de uholdbare Grunde, der fra de klassiske Sprogs grammatikalske Beskaffenhed hentedes for deres Betydning i Skolen.

Bd., S. 4 og 5) over de nyere Sprogs „formelle Forvanskning“ (Verderbnis) eller, som Grimm (i den før citerede Afhandling om Sprogets Opnaaelse, S. 115) over, at „Sproget synes stedse at blive ufuldkommene“. Rigtignok studser man da undertiden ved det Skue, som Culturhistorien opstiller ligeoversor Theorien, og man undgaaer ikke engang temmelig paafaldende Selvmodsigelser, hvorpaa navnlig Grimm i sin imellem forstandig Betragtning og udlare traditionelle Forestillinger og Anelser underligt vakkende Afhandling giver Exempler*); men det Boeningsrige bliver dog det fuldkommene; og man omtaler tillige denne Modsetning, som om den var langt absolutere end den er, idet jo mangehaande Boening er tilstede i de nyere Sprog, og den modsatte grammatiske Methode deelvis ogsaa anvendes i de øldre Sprog (amatus sum o. s. v.). Udvider man nu Blallet først indenfor vor Et til de slaviske Sprog, der i Boeningsrigdom staae betydeligt over de nyere vesteuropæiske, medens man dog vel i Almindelighed ikke er tilbørlig til at stille de slaviske Folk enten i opnaaet Udvikling eller i Anlæg over de vesteuropæiske, og gaaer man især udover vor Et til Sprog, hvis Bygning man slet ikke kan negte Boenings Charakter og da en meget sterk og künstig flynget Boening, medens Folket staaer paa det laveste Culturtrin, som Grønlandsk, saa staaer man pludselig ved den Be- mærkning, som Hegel er kommet til at gjøre (Encyclopädie, § 458, S. 426 i anden Udgave): „Es kann sogar scheinen, daß vergleichungsweise die Spra- chen der gebildetsten Völker die unvollkommenere Grammatik haben“.**) Men

*) S. 127 kan Grimm af Formsprogenes Fortrin ikke fastholde mere, end at deres Skikkelse dog vel er mere poetisk; hvori, siges ikke, undtagen forsaavidt Pindars Oders Poesse føres tilbage til den græske Flexion; om der her har foresøvet Grimm en Tanke paa de lange, klængre Endelser, altsaa en reent materiel Egenstab, tør jeg ikke sige. S. 133 indbrømmes det, at „Sproget gaaer fremad“, og S. 135, at Intet er tabt ved Boenings Indskräntning. Men i det Grimm maa erkjende det engelske Sprogs Dngtighed ved Siden af dets Simpelhed og Fattigdom paa Boeninger, kan han dog ikke undslade ligesom at tildekke dette ved, som en Forklaring, at henvise til det Engelskes „überaus geistige, wunderbar gegliederte Anlage“ og til dets eindommelige „Fornuft“. Men hin „Gliederung“ synes slet ikke at være Undet end selve Simpelheden (ved Benyttelse af Ordstilling o. s. v.).

**) Som neppe attenaarig Skolediscipel skrev R. Næs i et Brev (N. M. Petersen Bidrag til Næss' Levnet i første Bind af Næss' Afhandl. S. 7): „Jeg forundrede mig i Først-

da er det næste og nødvendige Skridt at spørge, om denne Forestilling om Fuldkommenhed har nogen sand Grund eller om den, hvor højperlige end forresten (efter en anden Burderingsmaade, hvorom nedenfor) de høiningsrige Sprog kunne være, dog kun beroer paa en tilfældig opstaaet og overleveret Mening, saa at det, der betegnes som ufuldkommeligt, alene kan betegnes som simpelere (i Hegels Sætning: einfacher) uden nogen almindelig Dom om Fortrin eller Mangel. Allersørst maa der da i denne Henseende sjælnes imellem Sprogets Fuldkommenhed i og for sig og den Vigtighed og Interesse, visse Egenskaber ved det, visse Phænomener deri kunne have for Sprogforstningen. De høiningsrige Sprog ere de ældste og oprindeligste; de have derfor en stor sproghistorisk Interesse, baade med Hensyn til Folkenes Slægtsslab og med Hensyn til Sprogdannelsens Gang lige til dens sidste Resultater, de nyeste Sprog; selv hvad der i det ældre Sprog fra et vist Standpunkt af Betragtningen maa betegnes som en Afvei eller Omvei, beholder i denne Henseende sin Betydning; og denne Interesse finder ikke blot Sted for den specielle, historiske og grammatikalske Sprogforsker, men for alle dem, der som Element i Bewußtheden om Menneskehedens Udbillings Sammenhæng og om vor opnaaede Culturnivards Forudsætninger ogsaa skulle have en almindelig Forestilling om Sproghistorie, om Udbilling og Bevægelse i Sprogene, der skulle sættes i stand til tænkende at begribe deres eget Sprogs Tilværelsesmaade. Dernæst tiltale i det gamle Sprogs affluttede Billede de mere gjennemsigte

ningen over, at vores Forfedre kunde have saa højperligt et Sprog, og at vi, hos hvem jeg syntes Videnskaberne var steget langt videre, havde et langt ringere. Dette berækster dog hin gammle Sætning: *οἱ ταχεῖοι — ἀρνεῖον ημῶν*. Han fulgte naturligvis den vedtagne Betragtning, der var meddeelt ham ved Græsk og Latin, og glædede sig ved at gjenfinde det, der pristes der, i sit hære Islandsk; han drog da ogsaa i ungdommelig Begeistring den Consequents, der burde drages deraf. I sin modnere Alder brugte Raft vel stundom stærke Udtryk om det i sproghistorisk Henseende og ved sin Litteratur saa overordentlig vigtige Sprogs Herlighed, hvis Vigning han først rigtig fremstillede; men han udtrykte sig meget varsomt om den nyere Sprogforms Forhold til den ældre med Hensyn til Fortrin, f. Ex. i Begyndelsen af Afskriften om den danske Grammatiks Endelser (Saml. Afskrift. 1 S. 190 og 191). Hans Efterfolgere have ikke alle været ligesaa forsigtige.

(kjøndt, som ovenfor bemærket, ingenlunde overalt fastholdte eller fuldstændige) Dannelsesanalוגier, i Tilknytningen til hvilke de nyere Dannelser (ikke blot de fragmentariske) ligesom vinde Liv, idet vi faae en idelig i Kjendsgjerninger fornyet Overtydning om, hvad vi ellers kun ifølge Reflexion vilde udse som en nogen abstract Sandhed, at der er Sammenhæng og Causalitet i alle Enkelheder i Sprogudvillingen, en Overtydning, som man stundom forverler med en virkelig Oplysning om Grunden. (Naar jeg veed, at og igjennem hvilke Mellemled aimais, prenais o. s. v. er opstaaet af amabam, prehendebam, veed jeg naturligvis derfor slet ikke, hvorfor Formen amabam har den Be-tydning, den har. Man kunde endog ligeoverfor Eufeltes Maade at omtale Bøningingen paa, der er berørt 1ste Stykke S. 57, sige, at i de afflebne nyere Former er „Gjennemtrængningens Underlighed“ bragt til Fuldbendelse.) Men hele denne Vigtighed for Reflexionen over Sproget (der simpelthen er en Side af den almindelige Vigtighed af historisk Erkendelse) har ikke det allermindste at gjøre med Sprogets Værd i og for sig, det er, for Folket, der bruger det; for dets Skyld, ikke for vor, Grammatikernes og Sproghistorikernes, Skyld er Sproget til, og dets Fuldkommenhed maaene bedømmes efter dets Ven-
hed til at løse Opgaven, Tankemeddelessen, og tilfredsstille Aanden derunder. Vilde man sige Noget hertil, da maatte det nærmeste, men viistnok aldeles underordnede Moment være Sprogets Lethed for Andre, hvorved Tilnærmelse i Meddelessen imellem Folkene bevirkes; og her synes Fortrinet jo at tilhøre de mest aflevede Sprog. Spørges der da med Hensyn til Folket selv og Aandens Krav, om der i de bøningstrige Sprog ad den grammatiske Bei-
figes Mere og Andet end i de mindre bøningstrige, maa Spørgsmaalet be-
svares med et bestemt Nei, idet den i Kjønnet liggende stadige og derved ind-
tryksløse Mindelse om en uvæsentlig, aldeles forbunklet Phantasieansuelse maa
betragtes som det egentlige Formaal ganske uvedkommende (1ste Stykke S. 18 ff.). Hvad Humboldts Øgen efter Udtryk af Folkenes „Verdensansuelse“ i Spro-
genes Grammatik angaaer, da heroer den heelt og holdent paa en Mistkjendelse af Grænsen for de grammatiske Betegnelser Indholdssphære, der, som oven-
for udviklet, slet Intet har at gjøre med at udtrykke Tingenes Væsen og reale
Forhold, men kun med de almindelige og fælles Former for deres Optagen i

Ansuelsen; *) det er da heller ikke nogensinde lykkedes Humboldt at komme til det mindste hidhørende Resultat, som han kunde fastholde. Forskjellen imellem Sprogene i grammatiske Henseende maa da søges i den forskellige Maade, hvorpaa det Samme kommer frem, og Fortrinet maa ligge i, at denne Maade i det ene Sprog mere svarer til og afpræger Landens sande Bæsen, viser den i renere, ædlere Virksomhedsform. Det maa nu vel fastholdes, at, da Sprogenes grammatiske Bygning i alle væsentlige Dele var affluttet før Skriftsprogets Begyndelse, saa at f. Ex. det græske Sprog havde alle de grammatiske Eiendommeligheder, der komme i Betragtning, før Homer, og da ligeledes Sprogets grammatiske Bygning (ikke Stilen og Fremstillingen) i alt Væsentligt uforandret overlever store Forandringer i Culturen, saa at atter den Grundform, hvorefter Græs vurderes, var den samme i den ungdomsfriske atheniensiske Dannelses Tid og i den sygnende og matte Tilværelse i de første Aarhundreder efter Christus, kan det Landsprog, man søger i Grammatiken, aldeles ikke ligefrem berøre den under den højere Culturs og Litteraturs Tisbliven tilstedekomne Landsudvikling, men kun det almindelige Ansæg, hvorfaf denne Udvikling siden er fremgaet. Vil man derfor undgaae en Prædestination, der berører det virkelige Udviklingsarbeide største Delen af dets Betydning, maa man vel vogte sig for at søge bestemte Retninger i Opfatning og Tænkning. Men bliver der kun ganske almindelige Dispositioner tilbage, er det desto betenkligere at indskrænke deres Virkning til en vis Tid og ikke finde samme Disposition i Wetts nyere Sprog. Men dernæst maa det naturligvis, forsaavidt der er Tale om forskelligt Landsprog indenfor samme Et, paasees, at Intet medregnes som Mærke ved det enkelte Folk, der er Wetts Eiendom i samme eller lidt foran-dret Stikkelse; var dette stadig erindret, vilde Meget være blevet unødvint, der er anført som Tegn paa særlige Lands-eiendommeligheder i Græs og Latin. Seer man nu forresten til, hvilke disse igjennem Sprogbygningen i de høiningsrigere ældre Sprog tilsynne kommende Lands-eiendommeligheder skulle være, for-

*) Maaden, hvorpaa en vis enkelt Forestilling hos et Folk er dannet og sammenfattet, kan gjøre sig kendelig i de Former, der just vise hen til Betydningsopfatningen (f. Ex. deri, at Tingens Navn kun bruges i Fleertallet, at Handlingen betegnes ved et Døponens). Dette er en lexikalisk Eiendommelighed ved Ordet.

hauses man i Sandhed ved den ubestemte og uoverensstemmende, ja modfigende Maade, hvorpaa de angives, og over Mangelen paa Esterviisning af deres Tilstedeværelse i bestemte Phænomener. Jeg har læst, at Bøníngssprogene skulle vise hen til en mere plastisk, concret Opsatning i Modsetning til en abstract som antydet i de nyere Sprog; troer man da, at den, der figer har gjort (men ogsaa gjorde) mere abstract tænker sig Forbigangenheden end den, der ligesaa bestemt betegner den i samme Skikkelse i *fecí, πενοίηκα?* En Anden mener, at Betegnelsen ved en Bøníngssform viser en mere immateriel Tendents i Modsetning til den materielle, der røber sig i Brugen af Hjelpeverber og deslige. Efter denne selv meget materielle Opsatning, der sætter Adskillelsen imellem de to Opsatningsretninger i nogle flere eller færre, sammentrængte eller særlig udtalte Lyd, maae, naar der regnes lidt bedre, de nyere Sprog, der i de beholdte Former have affladt saameget af Endelsen og (de nordiske Sprog og Engelsk) ved Substantiverne for en stor Deel hjelpe sig med Ordstillingen uden al stofagtig Betegnelse, aabenbart høre Prisen for Immateriatitet.*). Det tør vel ansees for overslødigt at opføge og omtale flere af denne Art af Forsøg paa at angive Modsetningen imellem de gamle og nyere Sprog, saameget mere som en temmelig almindelig Mening har forenet sig om at fremhæve en anden Egenstab som den, hvorved enten begge de gamle Sprog eller i ethvert Tilfælde det ene af dem, Latin, just i sin Grammatik udørker sig fremfor de nyere; de betegnes som mere, strængere logiske. Det er ikke blot Sprogforskerne og de historiske Philologer eller Litterærhistorikerne, der ere enige herom; Sætningen er gaaet temmelig over i den almindelige Forestilling, hvorfra den saaledes oftere er fremtraadt og endnu fremtræder i Forhandlingerne om de gamle Sprogs Stilling i Skolen. Forlanger man imidlertid nærmere at prøve Grundene for denne Dom, træde de En just ikke med stor Bestemthed og Klarhed imøde. Stundom henvises man til de fine Nuancer og Vendinger, hvorfra hvert Sprog har sine og som, saa-

*) Det er overhovedet ret mærkeligt, hvorledes man i denne Art af Maisonnements lige fra Fr. Schlegel af holder sig til Hjelpeverberne og den ved dem ligesom udvibede Betegnelse og glemmer den forkortede og opgivne. I de romanske Sprog ere rigtignok de og å komme istedenfor Gasus.

ledes som det ovenfor er udviklet, mere vidne om naiv Modtagelighed end om consequent Logik; men almindeligere påaberaæbes den strænge Consequents, hvormed Sætningens Dele sammenføies i nøje Overeensstemmelse med og Afhængighed af hverandre, Prædicatet rettende sig efter Subjectet i Person, Tal, Kjøn, Substantiverne indordnede i deres bestemte Casus o. s. v., med andre Ord, det synes at opfattes som særlig logisk, at Sproget tagtager sine egne Regler og anvender sine Betegnelsesmidler hvert efter dets Betydning, som om de simplicere Sprog ikke indenfor deres Systems Omraade gjorde ganske det Samme. Naturligvis findes i de gamle Sprog Usvigelser under de samme Indflydelsesformer i de nyere, og Uregelmæssigheden opphører ikke at være det, enten fordi den har en anden Fremtrædelsesform eller fordi den af den tagttagende Grammatiker forklares efter dens Foranledning og saavidt mulig Grændsen bestemmes, altsaa fordi den fremstilles rationelt.*). Sætter man derimod det Logiske i selve Reglernes Tilstedeværelse og Beskaffenhed som naturlige, komme vi tilbage til den allerede gjennemførte Betragtning, at der i sig selv ikke er mindste Grund i Sagens Natur til i Prædicatet at minde om Subjectets Forskjellighed (1ste St. S. 20), at Kjønsadskillelsen selv ligesaalidet i de gamle Sprog som i de nyere, der have beholdt den, er gjennemført som consequent Inddeling først af Personligt og Upersonligt, dernæst Mandligt og Kvindeligt, men anvendt med ganske anden deels Ufuldstændighed, deels Blanding af Motiver (samtids S. 19), at Forholdsbetegnelsen ved Casus ikke er bedre end den ved andre Midler, og at hverken Inddelingen i fem Casus (i Latin, Vocativ fraregnet), eller i fire (i Græs) eller i syv (i Sanskrit) har en nødvendig Naturgrund, endelig, at disse Inddelinger ikke ere fremkomne ved en Abstraction og med logisk Bevidsthed, men under usikker Griben.**) Tage vi derimod den Række af Betegnelser,

*) Det er en Unsiagtighed i Danske at sige: „Ved at bære Ringen slides den“ (med andret Subject); den latinske Grammatik kan have Anledning til, for Forstaelsen af adskillige Udtale og Steder, at gjøre opmærksom paa, at denne Forverpling, hvorved den active Infinitiv indtager den passives Plads („ved at bæres slides Ringen“), i Latin fremtræder ved Gerundium, der paa samme Maade faaer Udseende af passiv Betydning, og navnlig, fordi der er nærmest Anledning, i Ablativ (annulus in digito subtenuatur habendo, Lucret.), i Genitiv og ved ad.

**) „Die strenge Logik der Italiker scheint Anstoß daran genommen zu haben den Begriff der Mehrheit in den der Zweihheit und der Vielheit zu spalten, während man

ved hvilke Grundschemæt for Inddelingen er givet i Anskuelsesformen selv, Tidsbetegnelserne, da er ogsaa det Væsentlige af Schemaets Udførelse tilstede i hele vor Sprogæt (— om i Vøningssformer eller i sammensatte Betegnelser, som i Latin selv *facturus* eram, er i ethvert Tilfælde for Logiken ligegyldigt —), ogsaa i de nyere, og der kan altsaa ikke her tales om nogen for de enkelte Sprog eiendommelig Logik uden med Hensyn til de *Ved*, hvis Tilstedeværelse eller Savn maatte være Sproget særlige; og her sees det da ikke, hvad der i Latin stulde betegnes som Mærke paa et heldigere Logisk Greb (ikke Abstraction), en rigtigere Samling, Gruppering og Afgrænsning, enten ligeoverfor de andre ældre Sprog af *Vetten* eller ligeoverfor de nyere.*). Beviset for enten de gamle og formrige Sprogs eller Latinens fortrinlige logiske Charakter i Mod-sætning til de simpelere nyere brister saaledes upaaatviseelig.**) Hvor Opgivelsen af et overflødigt og tilfældigt Motiv er gjennemført, som Udeladelsen af Personbetegnelsen i Verbet hos os, af Kønnet i Engelsk, maa der indtil en vis Grad figes at være gjort et Fremstridt i logisk Nøiagtighed (hvilket derimod

die in den Beugungen sich ausdrückenden Wortbeziehungen mit großer Schärfe festhielt.“ Mommsen, Römische Gesch. 1 § 12, zweite Ausg. Den samme strenge Logik tog intet Anstød ved at slae sammen i Fleertallet (*mensis, hominibus*), hvad i Enkeltallet adskilles (*mensæ, mensa, homini, homine*). Sine Vøningers Methdning iagttager Græst med ganske samme Skarphed. Det synes en paafalbende Anomalie, at i Græst Fleertallet af et neutralt Subject ikke betegnes i Verbet, og dog er det i Grunden ikke Andet end en videre Gjennemførelse af den Abskillelse, der betegner Subjectet selv ved et Mærke (Nominativ, s), naar det er personligt, men ikke, naar det er Neutrumb.

*) De to gamle Sprog og Sanskrit og efter Latin de romanske Sprog betegne i den forbgangne Tid Handlingen tenkt i Samtidsrelation til en anden (Dativ, Imperfектum); det gjøre det germaniske og nordiske ikke; men de gamle Sprog gjøre det heller ikke i Futurum. Latin har ikke Abskillelsen af Perfectum og fortællende Fortid. See ovenfor S. 9.

**) Bernhardy (Grundris d. römischen Litteratur, 2te Ausg., §. 26 ff.) paastaaer, at det latinske Sprog har et „fortrinligt Kald (Beruf) til Abstraction og praktisk Fremstilling.“ I Alt, hvad han anserer, er ikke Spor af Berufs for, at Sproget i sin Udgning havde et særligt Kald eller Unlæg for „den begrifflichen Ausdruck und die logische Formel“; men jeg vil ligesaalidet sige, at det modsatte sig en Udbannelse i denne Retning. Latinske Kirkesædres Skolesprog betyder lidet ligeoverfor Aristoteles og hans Fortolkere, Stoikerne, o. s. v.

ikke kan siges om Indstænkningen af *Kønnet* til *Todeling*); men man maa erindre, at disse Betegnelser i overordentlig ringe Grad føltes. De gamle Sprogs grubige Studium fræver en stræng Logik og øver derfor i logisk Lænkning; men naar de i en vis Henseende virkelig gjøre dette i højere Grad end de nyere, saa er det, fordi de ikke længer kunne tilegnes ad den blotte Øvelses Vej og i Bygning ligge os fjernere. Idet de to gamle Sprog, der modtoges som fuldt udviklede Litteratursprog, tidligere end de nyere Sprog blev Gjenstand for videnstabelig Fremstilling og fornemmelig det af dem, der tillige for lang Tid blev de nyere Lærdes Skriftsprog, og idet Abstraction og begrebsmæssig Opsatning bestandig maatte spille en større Rolle i deres Til- egnelse, oversørte man Forestillingen om Logikens stærkere Fremtræden fra Behandlingsmaaden paa Gjenstanden; og da man blev opmærksom paa andre Sprogbygninger af lignende Skikkelse og i lignende Forhold til de nyere Sprog, saasom paa Islandss, udvivedes Forestillingen under Indblanding af nogen patriotisk Stolthed ogsaa hertil. Til denne Forestilling om det mere Logiske i de gamle Sprog sluttede sig dernæst en uklär Overførelse af andre Egenskaber, som man, hver efter sit *Skjøn*, fandt hos de gamle Folk og ved deres Litteraturer, paa Sprogene, tildeels fordi man af Sprogenes egen grammatiske Beskaffen- hed vilde bevise, hvad der kun af de store historiske Culturforhold lader sig bevise, at Kundstab i de gamle Sprog er af den største og meest udbredte Vig- tighed for Dannelsen, eller fordi man overhovedet søgte Unbefalinger for det Sprogstudium, man drev. Medens Latin beholdt Anseelsen for særlig logisk Bestemthed, søgtes andre Prædikater for det Græske. Det er muligt, at der ved en Sammenligning mellem de to klassiske Sprog indbyrdes i reen grammatisk Henseende, som forresten, naar Momenterne skulle rigtig og ublandet af- veies, er yderst vanskelig, vil vise sig nogen Overvægt i Modtagelighed for Bimotivers (Perturbationers) Indflydelse paa Hovedanalogien i Græsk, (see Fortalen til den tydste Udgave af min græske Syntax S. XI); meget stor vil den neppe være, og en Slutning deraf til hele Folkets aandelige Disposition vil være saameget usikrere, som ikke alle særlige i Udviklingsvilkårene liggende Indflydelses kunne medtages. (Om Sprogenes reent sandselige Egenskaber, Klangfuldhed og Beguemhed til rhythmiss Brug, er her ikke Tale. Dette Punkt er børst i 1ste Stykke S. 58.)

Noget anderledes end ved denne Sammenligning imellem Sprog af samme \mathcal{A} et stiller Forholdet sig ved Sammenligning af Sprog af forskellige \mathcal{A} etter. Foruden at det er vanskeligt ret at sætte sig ind i en os aldeles fremmed Bygnings hele Organisme og føle alle Deles Indgriben i hverandre og Medvirken, maa der naturligvis herved, naar det betænkes, at det ingenlunde i vore egne eller vor \mathcal{A} ets ølbre Sprog til alle Tider har været lige let at give Forestillingerne Forbindelser og Gruppering Udtryk, ogsaa ved de fjernere liggende Sprog erindres, at den samme Form er modtagelig for en stor Udvikling, der maaske ikke endnu er kommen, og at Beregningen af denne Udviklings mulige Omfang er endnu usikkere paa et saa fremmedt Omraade. Indskrænke vi imidlertid endog Sammenligningen til een \mathcal{A} et og til Sprog, der ved Litteratur, ved Bearbeidelse, ved langt Bekjendtskab ere blevne os tilgængelige, fremtræde dog \mathcal{A} fbigeller i Grundlaget for den grammatikalske Bygning, der vel egne sig til at vække Spørgsmaalet om Forholdet til Opfatningens og Tænkningens Form og Bevægelse. Et saadant stort og udpræget Phænomen, til hvilket vi her ville holde os som Exempel, er i Hebraisk (den semitiske \mathcal{A} et) Savnet af direct og særskilt Betegnelse af de enkelte, bestemte Tider i Udsagnsordet, det være sig ved Øsiningsformer eller ved flere, ene herfor anvendte Hjelpeord. Herved maa nu bemærkes, at, som allerede ovenfor flere Gange er nævnt, Hebreeren ikke savner visse bestemte, men indirect eller compliceret fremkommende Antydninger af, at en Sætning skal opfattes som udsagt om den forbinalgne eller tilkommende Tid, og at vi ved Oversættelsen af enhver hebraisk Sætning gaae ud fra, at den er tænkt i en bestemt Tid, hvori vi da gjengive den. Der er da ved Mangelen af friere og mere nuanceret Betegnelse (hvilket, vel at mærke, er noget ganske Andet end Betegnelse af en anomal Inddeling vilde være) ikke antydet Fraværelse af Tidsforestillingen, men en Sprogdannelsens Periode tilhørende Undladelse af at udsoudre den eller Mangel paa Evne til dersor at finde og fastsætte en egen Tegurække. Der synes heri at vise sig, ikke en afvigende Tankens Form, men en mindre Energie, der har efterladt varige Følger. Men jeg voer ingenlunde at opfatte dette som Tegn paa en almændelig Aandens Disposition hos \mathcal{A} etten. Ligesaalidet som Individet til alle Tider med samme fulde Energie bruger sine Evner eller er lige heldig i at grie en Sag an, ligesaalidet kan dette forud-

sættes om Slægten eller om de Slægtens Virksomhed paa et vist Punkt i en vis Retning ledende Individer. Jeg erkjender altsaa den for Vandens senere Benyttelse af Sproget mindre heldige Dannelsse, men ikke et Mærke af en bestemt Vandsejendommelighed hos Etten; og jeg regner omvendt det Greb, hvorved vor Sprogæt er ført ind paa en direct Tidsbetegnelse, for et Held, som jeg betragter næsten med en Følelse af Tæknemmelighed og som har lettet vor Sprogets Bearbeidelse til at blive den høieste menneskelige Culturs Meddelelsesform. Men hvormeget der endda, hvor dette Held savnes, ved indirekte og secundære Midler, endog uden en stor Revolution, har funnet udrettes til Afhjælpelse af Savnet, viser den Grad af Bestemthed, som ogsaa i denne Retning er opnaaet i Arghist. Dette peger tilbage til det rette Standpunkt for inde i en Sproget at vurdere det enkelte Sprog i Forhold til Folkets aandelige Liv. Sproget har ikke blot en grammatiske Form, men det har ogsaa indenfor denne Forms Grænser et Standpunkt, en Tilstand, en raa uearbeidet Tilværelse og en høiere Udvikling, en tilveiebragt stilistisk Evne, og heri ligger baade et Bidnesb yrd om, at der er arbeidet meer eller mindre i og med Sproget, at der har været aandelig Bevægelse hos Folket, og en Begivenhed for fremtidigt Arbeide. Her, ikke i Grundformen, ikke engang i de Retninger og den Stilling, der under Udviklingen er givet enkelte Led af Grundformen, men i dens fuldige og høje, og ikke blot i en enkelt Retning høje, Udvikling ligger Sprogets grammatiske Fortrin, og her er det at jeg ifstammer Anerkjendelsen af Græsk og Latin som i grammatiske Henseende høist udviklede og bearbeidede Cultursprog, men ogsaa at jeg med Glæde seer mit eget Sprog, uden Savn af de opgivne Casusendelser o. s. v., at indtage en Plads i Rækken. Men medens det af den græske Grammatik, navnlig Syntaxen, kan ses, at Grækerne have habt og pleiet en udførlig Meddelelse i Tale og Skrift, at Folkets Medlemmer, i det Ringeste mange af dem, have været i stand til at bevæge sig i store og sammensatte Forestillingsgrupper, og medens det af Metriken, som Deel af Grammatiken, kan ses, at de have habt en i sandselig sejne og mangfoldige rythmiske Former indført Poesie, kan der af Sprogets grammatiske Bygning slet ikke drages nogensomhelst videre Slutning enten til Indholdsfulden af den i Sproget pleiede Meddelelse eller til den Tæknings Retning (f. Ex. mod det Ideale eller det Materielle o. s. v.), som deri

har gjort sig gjeldende. Her indtræder som det langt rigere, langt bestemmere sproglige Vidnesbyrd om hvad der er foregaaet hos Folket, om man vil, om dets Verdensansfuerse (det vil sige, om de Begreber og Forestillinger, der overholder ved et have været i Bevægelse og ere fremkomne hos Folket) Ordforraadet og Betydningsforraadet i Ordene. Det er her, at det mærkes, at ikke blot Forhandlinger, som de, Demosthenes førte, men ogsaa som de, for hvilke Platon og Aristoteles stode i Spidsen, have fundet Sted hos Grækerne, at alle Aandslivets Egne ere gjennemvandrede af dem. Det Lexikalske, det Stosagtige, det Materielle i Sprogene, som man stundom kalder det, indeholder det eneste, indtil en vis Grad bestemte Afsillede af Folkets Aandsretning.

Herved er Betragtningen af Sprogets grammatiske Betydnings almindelige Væsen, Liv og Betydning ført saavidt, som den her, hvor den anden Side af Sprogudviklingen ikke kunde tages med og et og andet derved betinget Bipunkt eller Tillæg maatte udelukkes, og som den af mig kunde føres. Førelammer det nu Nogen at jeg har udslettet det Dybe og „Hemmelighedsfulde“ i Sproglivet, kan jeg kun svare, at jeg har stræbt selv at see og at bringe Andre til at see skarpt og uden Svimmelhed ned i Dybet, for at opdage virkelige Stikkelsler og faae en sand Forestilling om, hvad der foregaaer. Troer Nogen, at min Betragtning svækker Sprogvidenskabens Betydning, da siger jeg, at jeg har søgt at anvise den sande videnskabelige Bestræbelse sin rette Betydning og sin rette Opgave. Den sammenlignende Sprogforskning skal vise os, hvad den kan vise, Sprogenes Slægtskab og Udviklingsforhold, og derved paa mange Maader kaste Lys over Folkenes Historie; den skal gjøre os det lettere at finde os tilrette i de enkelte Sprogs Phænomener, medens den tillige giver os Stoffet til at klare vore Forestillinger om Sprog i det Hele; men den skal ikke lave os Oplysninger om Sider af Aandsverdenen, der ligge udenfor dens Omraade; det specielle Sprogstudium skal, med Indsigt i Sprogenes Udviklings Frihed og Betingelser, med Starphed og Klærhed beskrive de enkelte Sprogs Phænomener og lette os Tilegnelsen deraf; men det skal fra Grammatiken holde borte en Leg med uforstaade og ikke dithørende Kategorier. Jeg troer ikke, at Nogen kan tvivle om, at jeg med Interesse og Kjærlighed iagttager de mangfoldige og rige Slyngninger og Bendinger, hvori den

græske og latiniske, ligesom den nordiske Sprogaand, det er, Forholdsanskuelsen og Meddelesesdriften, ofte lunefuld og flægtigt har bevæget sig for i den grammatiske Bygning at berede den Form, hvorigennem Tanken skulle strømme, fordi jeg deri seer just denne Streben og denne Form, men ikke en Verdensbetragtning; den søger jeg andensteds.

Endnu være til Slutning et Ord tilspillet med Hensyn til et Punkt, til hvilket Tanken vel ogsaa vender sig hen under Talen om Fortrin og Mangler ved Sprogene, om deres Forhold til Folkenes Aandsliv, et Punkt, ved hvilket Misforstaelse vilde bedrøve mig; lad det siges kort, hvad der, hvis Spogbetragtningen i sin Heelhed her skulle gjennemføres, vilde kræve en vidtløftigere Udbilling.

Ligesaavidet af Sprogets formeentlige grammatiske som af dets formeentlige øvrige Godhed og Fortrin afhænger dets Betydning for Folket som Præget af dets Enhed og dets historiske Sammenhæng, som den Strom, igjennem hvilken den en Folkeindividualitet frembringende og bevarende Meddelelse gaaer, som det Baand, der med stærke Paamindelser knytter den Enkelte til sit Folk og gjør ham uopløselig delagtig i dets Ere og Skam, eller den heraf følgende Pligt at holde det Modersmaal, der er tildeelt Enhver, i Ere og Hævd og bidrage til dets Bevaring og Uddannelse.

„Modersmaal er en himmelst Lyd“,

for mig saavist som for Nogen; men dette synge i forskjelligt lydende Ord alle Folk, hvis Sprog har naaet Sangens Trin; og det have de Ret til at synge; det skulle de synge. Jeg elsker ikke mit Sprog, fordi det er eller har været herligt og fløjt, — og derfor forekommer den hyppige Unvendelse af disse Navne paa Sproget mig lidet heldig; — jeg elsker det, fordi det er mine Fædres og mit Folks Sprog, og fordi jeg elsker det, glæder det mig, at det tilfredsstiller Tankens og Følelsens Trang, at det bærer Spor af at have været brugt mangfoldigt i Aandens højere Tjeneste, at det er livskraftigt og modtageligt for Udbilling; jeg gjør ikke min Kjærlighed afhængig af en Sammenligning. Ikke engang for Elde priser jeg mit Modersmaal. Det danske

Sprog er i sin nuværende Skikkelse ikke noget meget gammelt, snarere et ungt Sprog; og the vi til det Oldsprog, fra hvilket det er udgaaet, da ere de romanske Sprog udsprungne af en Stamme, hvis Liv og Blomstring lader sig følge meget længere tilbage. Men det Danske er mit Sprog og jeg vil intet andet have.

Bedømmelse af de iaar indkomne Afhandlinger over Universitetets Præisopgaver.

Til Besvarelse af de i forrige Aar udsatte Præisopgaver ere fem Afhandlinger indkomne, en theologisk, en æsthetisk og tre statsvidenskabelige. Vedkommende Censorers Bedømmelser lyde saaledes:

I. Afhandlingen over den theologiske Opgave.

Til Besvarelse af den i Aaret 1856 udsatte theologiske Præisopgave:

„Der forlanges en Skildring og Charakteristik af den christelige Mystik i de forskjellige Former, hvori den er fremtraadt samtidig med den lutherske Reformation“,

er der til Facultetet indkommet een Afhandling, som er assattet paa Dansk og har til Motto: Cælestem adspicit lucem.

Skjøndt Opgaven indskräner sig til den lutherske Reformations Samtid, har Forfatteren af denne Afhandling udvidet Grænden til ned mod Midten af det 17de Aarhundrede; men tildeels som Følge af denne Udvibelse ud over den betegnede Grænde er selve Reformationsperioden blevet ufuldstændig behandlet, idet Forfatteren for sammes Vedkommende har indskränet sig til Frank og Schwænfeld, uagter disse to Mænd alene ikke fremstille hin Tids Mystik efter dens forskjellige Former og Udviklingstrin; hvortil endnu kommer, at han

saa lidt har været opmærksom paa den theologiske Mystiks Udvikling, at han sammenstiller de twende nævnte Mænd som Ordførere for den samme Opfattelse. Betragtes Afhandlingen efter det Dømme, hvori Forfatteren har behandlet Opgaven, savnes der en dybere Indtrængen i og en stærkere Betegnelse af Mystikens Væsen og Udvikling, hvilket vel for en Deel er grundet i Anlæget og Ordningen, da Forfatteren, i Stedet for at gaae ud fra Mystikens egne Principer, har taget et fra det apostolske Symbol hentet Schema og deri indordnet Mystikernes Sætninger, hvorved disse organiske Sammenhæng ikke ret kommer frem. Facultetet kan deraf ikke tilhjælpe Forfatteren den udsatte Pris, men i Erfjendelsen af den omhyggelige Flid og den Interesse, hvormod Arbeidet vidner, troer det sig bespillet til at hædre Afhandlingen med et Accessit.

Det theologiske Facultet, 3die October 1857.

*H. N. Clausen. C. E. Scharling. C. Hermansen.
I. F. Hagen. I. A. Bornemann.*

Forfatteren sandtes at være Stud. Theol. C. Henrik Scharling.

II. Afhandlingerne over den statsvidenskabelige Opgave.

Til Besvarelse af den for Året 1856—57 udsatte Prisopgave i Statsvidenskaberne:

„Bud hvilke Forholdsregler og Foranstaltninger kan Staten modarbeide „en Dyrkts Tryk, saavel i det Hele som i Særdeleshed for de mindre „formuende Klasser, og hvorvidt staar det i Statens Magt at fore- „bygge dens Indtrædelse?“

ere 3 Afhandlinger indkomne.

Den ene Afhandling, med Motto: *Patet omnibus veritas*, indeholder en saa ufuldstændig og umoden Behandling af det opgivne Æmne, at den ikke kan komme i nogen Betragtning.

Den anden Afhandling, med Motto: — — *ainsi donc pour maintenir l'abondance des grains dans le royaume, que faut-il faire? Rien. —*

(Mirabeau), — har vel behandlet de vigtigste Momenter til Opgavens Besvarelse og flere af dem paa en ret tilfredsstillende Maade, men da Hovedbegrebet — Begrebet Dyrtid — er urigtigen opfattet af Forfatteren, nogle Momenter ere ufuldstændigen behandlede, og der desuden findes flere Fejl i Enkelhederne af Afhandlingen, vil denne efter vor Anskuelse ikke kunne tildeles Præmien, men fortjener dog at tilhørende et Accessit.

I den tredie Afhandling, med Motto: *Salus populi suprema lex*, er Stoffet vel ikke ordnet paa en aldeles tilfredsstillende Maade, og flere Materier ere desuden behandlede for vidtløftigt, langt ud over hvad der kunde vedrøre den foreliggende Opgave, men da Afhandlingen dog indeholder en klar Fremstilling og rigtig Bedømmelse af de forskellige Forholdsregler og Foranstaltninger, der fra Statens Side kunne benyttes mod en Dyrtid, formene vi, navnligen i Anerkendelse af den Flid og det selvænkende Studium, Forfatteren har vist, at kunne tilhørende ham Præmien.

København, den 2den October 1857.

C. N. David. Kayser. I. Benzon Buchwald.

Forfatteren til den med Prisen belønnede Afhandling fandtes at være Bernhard Friehling, Cand. Philos. Den Forfatter, hvem Accessit tilføjdes, havde ønsket i dette Tilfælde at blive ubekjendt.

III. Afhandlingen over den æsthetiske Opgave.

Som Besvarelse af det i Aaret 1857 udsatte æsthetiske Priisspørsgmaal, angaaende det nyere franske Lysspils Fortrin og Mangler og dets Indflydelse paa den dramatiske Poesies Udvikling hos os, have vi modtaget en Afhandling med det Motto: *Les decrets du destin ont voulu, qu' Apollon etc.*

Uagtet Forfatteren af denne Afhandling maa ske kan siges at have fættet sig noget kortere i Conclusionen, end man efter den udførliche Behandling af Præmisserne skulde ventet, saa har han dog ikke blot viist, at han baade i den franske og i den danske Literatur er i fuldkommen Besiddelse af den Ind-

sigt, der til Løsningen af Øpgaven udfordredes, men har tillige lagt for Dagen, at han har forstaaet ved Tankens Magt at behandle det Hele og lede det derhen, hvor Løsningen ligger. Han har godt gjort, at han har gjennemgransket sit Stof uden at overvældes deraf; han forener grundigt Studium af det Give med selvstændig Tænkhed, og det er os en fornøjelse at kunne følde den Dom, at Afhandlingen fuldkomment fortjener at belønnes med Universitets Præmie.

Kjøbenhavn den 16de September 1857.

Fred. Chr. Sibbern.

C. Hauch.

Vorfatteren fandtes at være P. E. Müller, Cand. Philos. (i Paris).

Universitetets
Pris-Spørgsmål
for Året 1857—1858.

1) I Theologien.

Hvilket Udbrytte have den nyere Tids Undersøgelser om Gnosticismens Bæsen og Oprindelse skjenket til Kunckel om den christelige Kirkes Historie og Udviklingsgang?

Exploratis iis, quæ recentiore tempore de natura et origine Gnosticismi disputata sunt, quæritur, quid inde ad historiam ecclesiae christianaæ melius illustrandam redundaverit.

2) I Lovkundigheden.

At udvile og bedømme de forskellige Theorier, som have været opstillede om Øvrighedens og Domstolenes indbrydes Forhold, og efter en historisk Fremstilling af den danske Rets Bestemmelser desangaaende fra Christian den Femtes Lovs Tid, at bestemme de nu gjeldende Regler.

Exponantur et dijudicentur variæ, quæ de ratione inter magistratus et judicia intercedenti propositæ sunt sententiæ, enarratisque, quæ inde a lege Christiani V promulgata nostro jure ea de re constituta sint, declaretur, quæ nunc regulæ valeant.

3) I Statsvidenskaberne.

Hvilken Art af Brugsret over en Landeiendom maa ansees mest tjenlig i statsoeconomisk Henseende?

Quod genus juris prædio rustico utendi ad oeconomiam reipublicæ utilissimum existimandum est?

4) I Medicinen.

At give en Sammenvinding imellem Beendannelsen ved Heling af et Beenbrud og den ved Benenes normale Vært med stadigt Hensyn til de der- ved foregaaede Forandringer i den microscopiske Bygning.

Ossificatio comparetur, qualis est in sanatione ossium fractorum et in incremento ossium normali, microscopica ossecentium structura bene semper observata.

5) I Philosophien.

At fremstille og bedømme Platons Lære om Sjælens Udvældighed.

Doctrina Platonis de immortalitate animæ proponatur et dijudicetur.

6) I Philologie.

At undersøge Eiendommelighederne i Polybs Sprog.

Disseratur de Polybianæ orationis proprietate.

7) I orientalisk Philologie.

At give en Fremstilling af Gudelæren i Rigveda.

Exponantur, quæ de diis in Rigveda tradita sunt.

8) I Historien.

At oplyse de danske Klosters indre Forfatning i Middelalderen med Hensyn til Bestyrelse, Klosterstift, Gudstjeneste, lærde Selskaber, saavel som deres Forbindelse og Samqvem med andre danske og fremmede Klostre.

Illustretur monasteriorum Danicorum ante sacrorum reformationem conditio interna, administrationis, disciplinæ, ceremoniarum sacrarum, studi-

orum ratione habita, eorumque nexus et commercium cum aliis monasteriis tam indigenis quam exteris.

9) I Natrhistorie.

Der ønskes en Fremstilling af Dyrelivet i et af de danske ferske Vandte, være sig stillestaaende eller rindende, saasom en Dam, Ø, Bæk eller Å.

Fremstillingen, der ventes indlevet med en kort Skildring af de physiske og botaniske Forhold ved det valgte Vandbæcken eller Vandløb, bør optage en, saavidt gjørligt, fuldstændig Fortegnelse paa de Dyr, der til forskjellige Åretids Tider ere blevne iagttagne i dette; men dens Hovedopgave maa være at skildre det deriværende Dyreliv i dets Heelhed, og navnlig at vise, hvorledes de iagttagne Dyreformer i deres Forekomst ere betingede deels ved hinanden indbyrdes, deels ved den Plantevæxt, som findes paa Stedet. Besvarelserne maae være ledsgaede med en Samling af de iagttagne Dyr, opbevarede paa hensigtsmæssig Maade.

Expetitur descriptio vitae animalium in aqua aliqua dulci Daniæ, sive stanti sive profluenti, obviorum, velut in stagno lacuve aut rivo amnive.

Descriptio, quam præcedat oportet brevis adumbratio rationum physicarum botanicarumque aquæ sive stantis sive profluentis, quæ delecta fuerit, continere debet enumerationem, quantum fieri poterit, plenam animalium, quæ variis anni temporibus in aqua illa animadversa fuerint; præcipue tamen propositum sit universæ vitae animalium, quæ ibi vigeat, imaginem exhibere et monstrare, quomodo animalium præsentia et aliorum ab aliis pendeat et a plantarum illo loco proventu. Commentationi adjungatur collectio animalium, quæ observata fuerint, idoneo modo conservatorum.

10) I Esthetik.

At vise Forskjellen mellem det Tragiske og det blot Sørgelige og at oplyse den ved Exemplarer af ældre og nyere Digttere.

11) I Mathematik.

At udføre den Undersøgelse over Functionernes Classification med Hensyn til de Linier, de fremstille, der af afgangne Professor Schmidten fortælger antydet i det Kongelige danske Videnskabernes Selskabs mathematiske Skrifter IV. 1829. S. XVII, XVIII.

Instituatur disquisitio de functionibus in classes secundum formas curvarum, quas exhibent, redigendis a clarissimo Schmidten in Comm. math. Soc. reg. bon. art. prom. IV. 1829. pag. XVII, XVIII breviter indicata.

12) I Physik og Chemie.

Hvorvidt have de nhere chemiske Undersøgelser gjort det nødvendigt at modificere Ørsteds i 1812 fremsatte „Ansicht der chemischen Naturgesetze“?

Exponatur, quatenus theoria Oerstedii anno MDCCCXII libro ejus „Ansicht der chemischen Naturgesetze“ exposita secundum disquisitiones chemicas postea factas mutari debeat.

Anm. Besvarelserne af Opgaven i den classiske Philologie skulle affattes paa Latin og Besvarelserne af den østhetiske Opgave paa Dansk; til alle de øvrige behyndtes enten det danske eller det latinske Sprog, efter Forfatterens frie Valg. Ushandlingerne maa indsendes til Universitetets Rector inden den 1ste Juli 1858, med Undtagelse af Besvarelserne af den naturhistoriske Opgave, til hvis Indlevering Tiden staar aaben indtil 1te Juli 1859.

Nærværende Skrift udsendes som Indbydelse til Universitetets forestaende Høitidelighed i Anledning af Hans Majestæt Kongens Fødselsdag, hvilken Høitidelighed vil finde Sted, Fredagen den 16de October Kl. 12 i Universitetets Festsal. Talen holdes af Universitetets Rector, Conferentsraad, Professor J. N. Madvig. Den for denne Høitid bestemte Fest sang udføres af Studerende.

Bidenskabernes og Universitetets Velhydere og Venner indbydes med al Velbillie og Agtelse til at deelteage i Festen i Forening med Universitetets Lærere og Studerende.

Kjøbenhavn, den 4de October 1837.

Under Universitetets Segl.

